

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- DR. ETTIG ANTAL 5
A katonai ügyészi szervezetről
- DR. MÉSZÁROS LÁSZLÓ 13
A katonai büntetőeljárás hatásköri szabályainak változásai
- DR. CSIHA GÁBOR 19
Katonai Bírák a polgári büntetőbíráskodásban
- VINCZE MIKLÓS 33
A katonai büntetőjog kétezer éves tükre (De re militari)

DISPUTA

- Beszélgetés dr. Kovács Tamás legfőbb ügyésszel 53

FIGYELŐ – EGYESÜLETI HÍREK

- DR. FAZEKAS GÉZA 57
Örökzöld téma
(Interjú dr. Pap Jánossal)

FIGYELŐ – ÜGYÉSZI HÍREK

- DR. KOVÁCS TAMÁS 59
Bemutató beszéd
- DR. VOKÓ GYÖRGY 63
A pártfogó felügyelő szerepe a bűnügyi tudományokban

FIGYELŐ – OKRI FIGYELŐ

- DR. PARTI KATALIN 73
Beszámoló az ESC konferenciáról
2006. augusztus 26-29. Tübingen, Németország

FIGYELŐ – OKRI FIGYELŐ

Dr. BÁRD PETRA 79

Jogállamiság és a terrorizmus elleni harc - nemzetközi konferencia
(Beszámoló a konferenciáról)

KÖNYVAJÁNLÓ

SÜMEGINÉ DR. TÓTH PIROSKA 81

Válogatás a szakirodalomból

A KATONAI ÜGYÉSZI SZERVEZETRŐL

Előszó

E lapszám szerkesztésekor meghatározó szempont volt számunkra, hogy a lapot érdeklődésével megtisztelő olvasó ismereteit – a legfőbb ügyész úr 2006. november 2-án történt beiktatásakor mondott beszédét, majd a vele készített interjút követően – bővítsük az egységes ügyészi szervezet integráns részét képező katonai ügyészi szervezet tevékenységének bemutatásával. Nem egyszer tapasztalható ugyanis, hogy a jogásztársadalomban is vannak olyan kollégák, akik hiányos vagy téves ismeretekkel bírnak magáról a szervezetről, annak feladatáról. Ez részben magyarázható azzal a sajnálatos ténnyel, hogy az egyetemek jogi karain a büntető anyagi, eljárásjogi és végrehajtási tárgyak oktatásakor a katonai résszel kapcsolatos szabályozás legfeljebb speciális kollégium keretében kerül ismertetésre. Ebből következik, hogy később gyakorló jogásként kell mindazoknak e hiányt pótolni, akiknek munkájuk során e sajátos jogi területen és környezetben kell képviselniük magas színvonalon megbízóik érdekeit. Természetesen az adott keretekre is figyelemmel, e területen az ismeretek teljes köre nem pótolható, de reményeink szerint a téma iránt érdeklődők áttekintést kapnak a katonai ügyészi szervezet tevékenységének leglényegesebb elemeit alkotó részeiről, beleértve nemcsak a szakmai, hanem a katonai oldalt is.

Rövid visszatekintés a rég- és közelmúltba, a gyökerekről és a jelképek kiválasztásáról

---

A Magyar Honvédség Öltözködési Szabályzatának 1992-ben bekövetkezett módosítása tette lehetővé, hogy az MH katonai szervezeteinek tagjai az adott szervezethez való tartozás jelzésére „HÍMZETT

CSAPATKARJELZÉS"-t viselhetnek. A tartalmi és formai követelményekről a Magyar Honvédség parancsnokának az 1993. március 18-án hatályba lépett intézkedése rendelkezett. E szerint jelképként lehetett használni – többek között – a katonai szervezet jellegét, rendeltetését kifejező jelzést, a földrajzi régió, történelmi tájegység szimbólumát és a névadóul választott személyére utaló jelzést. Az intézkedés természetesen szabályozta az elbírálás módját, tartalmazta az engedélyezés rendjét is. Mindezekre figyelemmel készült el a katonai ügyészi szervezet tényleges állományú tagjainak egyedi megkülönböztetésére alkalmas csapatkarjelzés tervezete, amelyet a bíráló bizottság elfogadott, és a Magyar Honvédség parancsnoka az 1995. január 20-án hatályba lépett intézkedésével jóváhagyott. Ez időtől viselhetik a katonai ügyészi szervezet tényleges állományú tagjai a „HÍMZETT CSAPATKARJELZÉS”-t, amelynek jelképrendszere a II. Rákóczi Ferenc által vezetett szabadságharcra kapcsolatos. Ugyanis e szabadságharc jogalkotásának egyik jelentős állomása volt az Ónodi Országgyűlés, ahol 1707. június 13-án fogadták el a X. törvénycikket, amely a kuruc katonai vezetés katonai szabályzatalkotó munkájának legfejlettebb dokumentuma volt. A Regulamentum Univarsale és a hozzácsatolt Edictum Universale kiemelte a fegyelem és a reguláris hadviselés fontosságát, mert csak az teszi a magyarnak „veleszületett vitézkedő, vérmes indulatát” képessé arra, hogy a németet legyőzze, mint ahogy minden addigi magyar vereségnek a fegyelem és a regularitás hiánya volt az oka. E jogszabály rendelkezett a haditörvénykezés fórumairól, tartalmazta a „cégéres vétkeket” és azok büntetését, a vitézljő rend helyes magatartását, a strázsálás, a tábor megindulásának módját, a szökevények, kóborlók, valamint az ellenséggel cimborálók büntetését, de rendelkezett a kvártélyról, a gyűjtögetésről, a fegyverek gondozásáról, a mustráról, a bírói tisztról és a haditörvényszéki eljárásról.

Gyakorlatilag a szervezetszerű katonai igazságszolgáltatásnak ez volt az alapja, történelmi gyökereink ide nyúlnak vissza. Éppen ezért a jelképek között szerepel a kuruc-korból származó címerpajzs, melynek szegélye aranyszínű, a pajzs színe – figyelemmel az igazságügy hagyományos fegyvernemi színére – kármin. A címerpajzson meghatározott rend szerint elhelyezett jelképek: kivont kurucszabalya (ez a hovatartozást is jelzi, megkülönböztetve ezzel a viselőjét hasonló, de polgári beosztásban eljáró igazságügyi szakembertől); lúdtoll (a tudományt, vagyis a had- és jogtudományt is szimbolizálja, de egyben utalás a polgári egyetemen szerzett diplomára, amely jelvénynek ez egyben alkotóeleme is); paragrafus (utalás a törvényekre), valamint a szöveggel megnevesített szervezet (katonai ügyészség) mintegy körbefogja (következve egymásból, de azzal zártságot is képezve), védi a középpontban elhelyezett, nemzeti színűnket hordozó Kossuth-címert, amely az államiságot jelenti.

Az 1707-ben elfogadott törvényekben az igazságszolgáltatási funkciók még nem különültek el, és így a „hadbíró” mellett ügyész még nem működött.

A bíróságoktól független Királyi Ügyészséget az 1871. évi XXXIII. törvény hozta létre, de az nem érintette az akkor osztrák jogszabályok alapján működő katonai igazságszolgáltatást, hisz a magyar

katonai igazságügyi rendszer ekkor még a polgári igazságszolgáltatástól elkülönülve, a haderőbe szervesen beépülve működött, és a hadbírón mint jogi szakemberen kívül más meghatározást nem ismert. A későbbi magyar katonai ügyészi szervezet szempontjából alapvető jelentőségű, 1912. évi XXXIII. törvénycikket a július 5-i szentesítés után 1912. július 8-án hirdették ki az „Országos Törvénytár”-ban való megjelentetéssel. A bíróságtól független katonai ügyész a magyar jogtörténetben az előbb említett, a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló törvényben jelent meg először. Gyakorlatilag e törvény rendelkezései alapvető változást eredményeztek a katonai ügyészi szervezet további fejlődésére, amely ma az egységes ügyészségi szervezet integráns részeként, de egyszersmind katonai jellegű szervezetként is, a törvényekben meghatározott hatás- és feladatkörét gyakorolva, sajátos eszköztárával közreműködik a rend és fegyelem fenntartásában.

Mindezekre figyelemmel a Honvéd Vezérkar főnökének 2002. május 31-én hatályba lépett intézkedése a fegyvernemi napok felsorolását kiegészítette azzal, hogy „A katonai ügyészek napja július 8.; a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. évi törvénycikk Országos Törvénytárban való megjelentetésének időpontja.”. Ebből az alkalomból – elismerve a katonai ügyészi szervezet hosszú éveken keresztül bizonyított eredményes tevékenységét – a Magyar Köztársaság elnöke a katonai ügyészi szervezet részére csapatzászlót adományozott.

A csapatzászló jelenti ugyanis egy katonai szervezet legnagyobb elismerését, hisz az a hazához, a nemzethez, az eskühöz és a csapathoz való kitartó hűség, valamint a bátorság, a katonai becsület és a bajtársiasság jelképe.

A katonai ügyészi szervezet bemutatása¹

A KATONAI ÜGYÉSZI TEVÉKENYSÉGRŐL ÁLTALÁBAN

A katonai ügyészi szervezet az egységes ügyészi szervezet integráns része az 1953. évi 13. tvr. hatálybalépése óta, de egyúttal katonai szervezet is. (A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvény 73. § (3) bekezdése szerint „kettős jogállása szerint a honvédség szervezeti keretébe tartozik a legfőbb ügyész irányítása alatt működő katonai ügyészi szervezet”). A katonai ügyészek, katonai ügyészségi titkárok és katonai ügyészségi fogalmazók a Magyar Honvédség tényleges állományába tartozó hivatásos katonák, akik az irányítás rendszere folytán tevékenységükben függetlenek a katonai hierarchiától. Ennek biztosítéka, hogy a katonai ügyészi szervezetet

¹ (A legfőbb ügyész 2005. évről szóló országgyűlési beszámolójának a katonai ügyészi szervezetre vonatkozó rövidített, részben átdolgozott anyaga)

a legfőbb ügyész irányítja egyik helyettesén, a katonai főügyészen keresztül, aki (a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú tagjainak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény 2. § (8) bekezdése szerint) országos parancsnoka a katonai ügyészi szervezetnek. A katonai ügyészség tényleges katonai, valamint polgári állományával kapcsolatos irányítási és munkáltatói jogok gyakorlásáról, valamint az illetmények megállapításáról ugyancsak az ügyészségre, illetve az ügyészségi szolgálati viszonyra vonatkozó törvények rendelkeznek.

A katonai ügyészi szervezetet a Legfőbb Ügyészség szervezeti rendjébe illeszkedő Katonai Főügyészség, az alárendeltségében működő Katonai Fellebbviteli Ügyészség, továbbá a hagyományos szervezeti keretekben működő öt területi katonai ügyészség (Budapest, Debrecen, Győr, Kaposvár, valamint Szeged székhellyel) alkotja. Ez utóbbiak megyei főügyészségi jogkörben járnak el, azonban illetékességi területük egyenként több megyére is kiterjed. Az alárendelt szervezeti egységek szakmai felügyeletében az instruktori feladatokkal megbízott katonai főügyészségi ügyészek működnek közre. Jelenleg jogász beosztásban (ügyészként, titkárként, fogalmazóként) ténylegesen 69 fő (köztük 5 nő) teljesít szolgálatot.

A katonai ügyészség az ügyészi feladatok végzése során különös figyelmet fordít arra, hogy a törvényhozó által a katonai büntetőeljárás hatáskörébe utalt szervezetek és személyek ügyeiben a büntetőjogi és más jellegű ügyészi feladatok gyors és szakszerű teljesítésével elősegítse ezen szervezetek törvényes működését, hozzájáruljon fegyelmi helyzetük megóvásához. Ide kívánczik egyrészt az a megjegyzés, hogy a katonai ügyészi szervezeten belül – ellentétben a civil ügyészségekkel – nincs szakági elkülönülés, másrészt magánjogi tevékenységet a katonai ügyészek nem végeznek. A katonai büntetőeljárást is érintő fontos változás, hogy az önkéntes haderő kialakítása szükségessé tette az Alkotmány módosítását, valamint a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló új törvény megalkotását. Ezért az Alkotmány és a Büntető törvénykönyv a továbbiakban már nem tartalmazza a fegyveres erők fogalmát, s az eddig oda tartozó Határőrséget a rendvédelmi szervek körébe sorolják.

Az önkéntes haderő kialakításával hazánk nemzetközi katonai szerepvállalása tovább növekedett. Az ebből fakadó újabb feladatokra a katonai ügyészi szervezet a korábbi évek során fokozatosan felkészült az ügyészi feladatok külföldi kiküldetés útján történő ellátása személyi és tárgyi feltételeinek biztosításával.

A büntetőjogi katonai ügyészi tevékenység

A katonai ügyészség, büntetőjogi feladatait a törvényben a katonákra vonatkozó eltérések figyelembevételével, az általános szabályok szerint látja el. A Be. 477. § (1) bekezdése értelmében, ha a nyomozást nem a katonai ügyész végzi, nyomozó hatóságként az illetékes parancsnok (vezető)

jár el. A kisebb súlyú katonai vétségek esetében a parancsnokok által folytatott nyomozások felett a katonai ügyészség felügyeletet gyakorol, illetve azok nyomozását a hatáskörébe vonhatja.

A területi katonai ügyészségek a kizárólagos vádhatósági jogkörüket az első fokon eljáró fővárosi és a kijelölt további négy (Csongrád, Hajdú-Bihar, Győr-Moson-Sopron, valamint Somogy) megyei bíróság katonai tanácsai előtt gyakorolják. A fellebbezéssel és a perújítás megengedhetőségével kapcsolatos bűnügyekben – országos hatáskörrel – a Katonai Fellebbviteli Ügyészség végzi a törvényben meghatározott feladatot.

A katonai ügyészi nyomozások felett a felügyeletet – illetve a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága előtti, rendkívüli perorvoslati tevékenységet – a Katonai Főügyészség látja el.

A hatályos törvényi szabályozás értelmében katonai büntetőeljárásnak van helye a büntetőjogi értelemben katonának tekintendő személyek által a tényleges szolgálati viszonyuk tartama alatt elkövetett katonai bűncselekmények esetén.

A Büntető törvénykönyv alkalmazásában (Btk. 122.§ /1/ bekezdés) katona a Magyar Honvédség tényleges állományú, a Határőrség hivatásos és szerződéses állományú tagja, valamint a Rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja, akiknek katonai bűncselekményei (Btk. XX. Fejezet) miatt katonai büntetőeljárásnak (Be 470. § (1) bekezdés a/ pontja) van helye.

A Büntetőeljárásról szóló törvény alapján (Be. 470. § (1) bekezdés b/-c/ pontjai) a katonai büntetőeljárás hatálya – a katonai bűncselekményeken kívül – kiterjed továbbá a Magyar Honvédség tényleges állományú tagjai által elkövetett bármely bűncselekményre, a Határőrség hivatásos és szerződéses, továbbá a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, valamint a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományú tagjai által a szolgálati helyen, illetőleg a szolgálattal összefüggésben elkövetett más bűncselekményeire.

A katonai büntetőeljárás hatálya kiterjed továbbá a szövetséges fegyveres erő tagja által elkövetett, magyar büntető joghatóság alá tartozó, szolgálattal össze nem függő köztörvényes bűncselekményei elbírálására (Be. 470.§ (1) bekezdés d/ pontja). Utóbbi esetben azonban a katonai büntetőeljárás során a NATO-val, illetve a tagállamaival kötött nemzetközi jogállási egyezmények speciális joghatósági és kölcsönös bűnügyi együttműködési szabályait is alkalmazni kell.

A katonai büntetőeljárásban a polgári személy büntérsak büntetőjogi felelőssége kizárólag szoros személyi vagy tárgyi összefüggés esetén bírálható el, ha az eljárás elkülönítése egyébként nem lehetséges. (Be. 470. § (3) bekezdése)

Ugyancsak katonai büntetőeljárásnak van helye akkor is, ha a (magyar) katona büntetőjogi fogalma alá tartozó személy a feljelentett katonai bűncselekményt (Btk. XX. fejezet) szövetséges fegyveres erő katonájával szemben, így például békefenntartó alakulat tagjaként követi el (Btk. 122/A.§).

Feladatvégzése során a katonai ügyészséggel szemben alapvető elvárás a szakszerűség, az időszzerűség és a hatékonyság. Erre is figyelemmel a területi katonai ügyészségek a nyomozásaikat hosszú évek óta az ügyek kb. 80 %-ában a két hónapos törvényi alaphatáridőn belül fejezik be. A hat hónapon túli nyomozások száma az ügyeknek csupán általában az 1,0 %-át teszi ki. Ezen ügyek többsége is más hatóságtól, hosszabb nyomozást követően került áttételre a katonai ügyészségekre. A katonai büntetőeljárásban egyébként nem volt olyan nyomozás, amelynek időtartama túllépte azt a mértéket, amely miatt a Be. 176. §-ának (2) bekezdése alapján a nyomozás megszüntetéséről kellett volna határozni. A külföldön állomásozó magyar katonák ellen érkezett feljelentések, illetve a törvényességi vizsgálatok miatt szükségessé vált helyszíni feladatokat 2002. március 1-jétől, legfőbb ügyészi utasítás alapján felállított mobil katonai ügyészi csoport végzi. Az egység három katonai ügyészből és egy jegyzőkönyvvezetőből áll. Vezetőjét – a katonai ügyészségek helyettes vezetői és csoportvezető ügyészei közül – és tagjait – lehetőleg megfelelő nyelvismerettel rendelkező személyek köréből – 6 hónapos váltással a katonai főügyész jelöli ki, akik a Budapesti Katonai Ügyészség vezetőjének irányítása alatt működnek. Kiküldetésükről a katonai főügyész dönt, a katonai büntetőeljárás során külföldön szükségessé váló bűnüldözési és egyéb ügyészi feladatok által indokolt esetben. A kizárólag katonai vétség elkövetése esetén, 2003 óta ismét alkalmazható új elterelési lehetőséggel élve, az arra alkalmas és ezen elbírálás szempontjából célszerűnek ítélt ügyeket fegyelmi eljárásra lehet utalni. A büntetőeljárás gyorsítását szolgáló eszközök közül kiemelendő, hogy a tárgyaláson elbírált ügyek kb. 20 %-ában az elkövetéstől számított 15 napon belül alkalmazható bíróság elé állításra kerül sor. A bírósági fórumrendszer 2003-ban történt megváltoztatása és a katonai büntetőeljárásban másodfokon működő szakbíróság (a Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsa) létrehozása érezte kedvező hatását. Lehetőség nyílt arra, hogy a fellebbezések elbírálása a megelőző időszakhoz képest sokkal ésszerűbb határidőben történjék, és megfelelőképpen érvényesüljenek a szakmai szempontok. A katonai büntetőeljárásban első- és másodfokon eljáró bíróságok egységesülő joggyakorlata következtében az alkalmazott joghátrányok következetesebbek lettek. A Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsa előtt eljáró Katonai Fellebbviteli Ügyészség, tevékenységével szintén hozzájárul a katonai ügyészi szervezet időszzerűségi mutatóinak kiemelkedő szinten tartásához, az ítélkezési gyakorlat egységesebbé tételéhez.

A büntetőjogon kívüli katonai ügyészi tevékenység

Az ilyen irányú katonai ügyészi tevékenység lényege, hogy a katonai ügyészségek közreműködjenek a törvényesség biztosításában, segítsék az egyre szélesebb területet átfogó parancsnoki jogalkalmazást. E körbe tartozik az ügyészi törvényességi felügyelet, a jogpropaganda előadások tartása, az ügyészi

fogadóórák tartása, a fegyelmi és egyéb értekezleteken való részvétel, a törvényességi kérelmek és beadványok elbírálása, a jogszabályok tervezetének előzetes észrevételezése.

A területi katonai ügyészségek legalább háromévente vizsgálják a katonai mellékbüntetések végrehajtásának törvényességét, míg a Budapesti Katonai Ügyészség a büntetés-végrehajtással összefüggő törvényességi felügyeleti kötelezettségeinek a Magyar Honvédség Katonai Fogházát érintően tesz eleget. A katonai ügyészségek számos, aktuális témakörben végrehajtott ügyési törvényességi felügyelet révén működnek közre a törvényesség biztosításában a Magyar Honvédséget, a Határőrséget, a Rendőrséget, a büntetés-végrehajtási szervezetet és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat érintően, illetve sajátos eszközeikkel segítik a parancsnoki jogalkalmazói munkát és a bűnmegelőzést.

Az ilyen irányú vizsgálatok száma évről-évre folyamatosan nő (2000. évtől 2005. évig terjedő időszakban ez 130-ról 562-re nőtt).

A katonai ügyési törvényességi felügyelet tapasztalatai igazolják, hogy visszatérő jellege ellenére (különösen a kártérítési és a fegyelmi eljárások terén) jogértelmezésre, alaki hiányosságokra visszavezethetően, mindig van ügyési intézkedésre okot adó körülmény.

A területi katonai ügyészségek a különböző szintű vizsgálati tervekben meghatározottakon felül a gyakorlati tapasztalatok alapján szükségesnek ítélt egyéb témákat érintően tartanak felügyeletet illetékességi területükön. Ilyenek például: a gyakorló- és lőterek használatával összefüggő környezetvédelmi előírások; az átlagosnál jóval kötöttebb munkahelyi körülmények között feladatot teljesítő nők egészségének és testi épségének védelméről szóló rendelkezések; a kábítószernek minősülő vagy bódító hatású gyógyszerek és egyéb pszichotrop anyagok tárolásával, őrzésével, felhasználásával kapcsolatos előírások; a fegyverek, lőszer, robbanóanyagok biztonságos tárolására, kezelésére, kiadására, felhasználására és visszavételére vonatkozó rendelkezések; a hivatásos és szerződéses katonák térítésmentes és kedvezményes természetbeni ellátására vonatkozó előírások; az albréti díj hozzájárulással és a költözködéssel összefüggő eljárások rendelkezései; a fegyveres szerveknél üzemeltetett személy- és tehergépjárművel közlekedésbiztonsági és környezetvédelmi állapotára vonatkozó jogszabályi rendelkezések; továbbá a honvédségi anyagok selejtezésével kapcsolatos parancsnoki ellenőrzési kötelezettségek betartásának vizsgálatai.

A katonai ügyészség nemzetközi tevékenysége, nemzetközi kapcsolatai

A Katonai Főügyészség a legfőbb ügyész által jóváhagyott terv alapján, viszonylagos önállósággal ápolja nemzetközi kapcsolatait. Ez a törekvés jellemzi, hogy minél több hasznosítható ismeretet biztosítson a NATO-n belüli, illetve a különböző válságkezelő nemzetközi katonai műveletekben való hatékonyabb közreműködés érdekében.

A Katonai Főügyészség, valamint a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság 2005. szeptember 28-a és október 1-je közötti időben rendezte meg a 7. budapesti (1993 óta két évente visszatérő jelleggel) nemzetközi katonai büntetőjogi konferenciát. A magyar és angol munkanyelvű konferencia – amelyen 28 ország több mint 40 küldötte vett részt – a válságkezelő műveletek során alkalmazandó közös katonai fegyelmi és büntetőjogi kódex megteremtésének realitásait, illetve az annak tartalmára, rendelkezéseire vonatkozó elképzeléseket elemezte. A konferencia teljes anyagát az ENSZ elismert, hivatalos tanácsadó testületének, a Nemzetközi Katonai Jogi és Hadijogi Társaságnak (Brüsszel) is megküldték, amely hivatott az ezzel kapcsolatos tennivalók koordinálására. Ide kívánkozik, hogy a jövő évre tervezett 8. konferenciának a témája kapcsolódik II. Rákóczi Ferenc 1707-es, már részletezett Reglamentum Universale-jának 300. évfordulójához.

A katonai ügyészi szervezet személyi állományának részvétele a 2006. évi tavaszi árvízvédelmi feladatokban

Mindenki előtt közismert sajnálatos tény, hogy ez év tavaszán az olvadások, a nagy mennyiségben lehullott csapadék következtében előállott árvíz ismét próbára tette társadalmunk tűrőképességét. A katonai ügyészi szervezetben dolgozók közül többen önként jelentkeztek különböző helyszíneken, és vették ki részüket az árvízvédelmi feladatokból.

Szentendre térségében a gátakon, ahol igen kritikus volt a helyzet, a védekezésben részt vett a Budapesti Katonai Ügyészség állományába tartozó Dr. Szabó Éva őrnagy, Dr. Mihalik Balázs főhadnagy, Dr. Fejes Erik László hadnagy, Tóth Gábor szerződéses törzsőrmester, akik részére a Magyar Köztársaság honvédelmi minisztere „Árvízvédelemért” szolgálati jelet adományozott. Szolnokon a tiszai árvízvédelemben ugyancsak a Budapesti Katonai Ügyészség állományába tartozó Dr. Waltner Roland őrnagy, Dr. Mihalik Balázs főhadnagy, illetve a Katonai Fellebbviteli Ügyészség állományába tartozó Dr. Csiha Gábor őrnagy vették ki részüket.

A KATONAI BÜNTETŐELJÁRÁS HATÁSKÖRI SZABÁLYAINAK VÁLTOZÁSAI

A szakmai véleménynyilvánításra megküldött a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról szóló jogszabálytervezet 57.§-ában foglaltak szerint a Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 470.§-ának (1) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:

(1) Katonai büntetőeljárásnak van helye

a./ a Magyar Honvédség tényleges állományú tagja által elkövetett bármely bűncselekmény

b./ a határőrség hivatásos és szerződéses, továbbá a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja által elkövetett katonai bűncselekmény, valamint a szolgálati helyen, illetőleg a szolgálattal összefüggésben elkövetett más bűncselekmény.

c./ a szövetséges fegyveres erő tagja által belföldön, valamint e személyeknek a Magyar Köztársaság határain kívül tartózkodó magyar hajón vagy magyar légi járművön elkövetett, magyar büntető joghatóság alá tartozó bűncselekmény esetén.

A jelenlegi szabályozáshoz képest a legnagyobb jelentőségű változás az, hogy a tervezet szerint a rendőrség hivatásos állományú tagjai által a szolgálati helyen és a szolgálattal összefüggésben elkövetett más, – nem csak a Btk. XX. Fejezete szerinti katonai – bűncselekmények esetén is katonai büntetőeljárásnak van helye.

A hatáskör kiterjesztésével egyfajta hiánypótlás történhet a jogszabályalkotó részéről, mert megvalósulhat az, hogy a katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozó egyes fegyveres testületek és rendészeti szervek esetében a hatásköri határt, ugyanott húzzák meg. A másfél évtizedes folyamatos

változások hatására a jelenlegi tervezet törvénnyé válásával juthat el oda a katonai igazságszolgáltatás, hogy természetes, jól körülírható és következetes hatásköri szabályokkal rendelkezék, azonban szükséges röviden bemutatni a korábbi megoldásokat is, és kitérni a kapcsolódó szervezeti változásokra. A rendszerváltozást megelőzően az 1973. évi I. törvény szabályozása szerint a katonai büntető-eljárásnak volt helye

a./ a katoná által tényleges szolgálati viszonyának tartama alatt elkövetett bármely bűncselekmény

b./ a fegyveres erők és fegyveres testületek polgári alkalmazottjai által munkaviszonyával összefüggésben elkövetett bűncselekmény

c./ a munkásőrség társadalmi állományú tagjai által szolgálatban vagy azzal összefüggésben elkövetett bűncselekmény esetén.

A katonai büntetőeljárásra tartoztak a honvédelmi kötelezettség elleni, valamint az olyan egyéb bűncselekmények, amelyek a honvédelem érdekét közvetlenül sértették vagy veszélyeztették. Kiterjedt továbbá a hatáskör a terhelt által elkövetett valamennyi bűncselekményre, ha azok közül valamelyik katonai büntetőeljárásra tartozott, és az eljárások elkülönítése nem volt indokolt, valamint azokra az esetekre, amikor több terhelt valamelyike katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozott, és a tényállás szoros összefüggésére tekintettel az elkülönítés nem volt indokolt. Ez a rendelkezés a bűnpártolásra, az orgazdaságra és a feljelentési kötelezettség elmulasztására is kiterjedt – 1973. évi I. törvény 331.§ (1)-(4) bekezdése.

A hatásköri szabály nem érthető azonban a katonai büntetőeljárás fogalmának ismerete nélkül, amelyet (akkor és azóta is) a Btk. 122.§-a rögzít. A kérdéses időszakban a katonai büntetőjogi fogalmába tartoztak a fegyveres erők tényleges állományú, a fegyveres testületek hivatásos állományú tagjai, valamint azok, akik nem a fegyveres erőknél teljesítettek tartalékos katonai szolgálatot. Ebbe a körbe tartoztak tehát a honvédség állományába tartozó katonák, a határőrök, a rendőrök, a büntetés-végrehajtási szervek tagjai, valamint a munkásőrség hivatásos állományú tagjai.

Nyilvánvaló volt, hogy a demokratikus jogállam keretei között ennyire kiterjedt hatáskörrel a katonai igazságszolgáltatás nem rendelkezhetett. Az indokolatlanul terjedt ki polgári személyekre, ráadásul nem pontosan körülhatárolt fogalmakra hivatkozva. A munkásőrség megszűnése is a hatáskörszűkítés irányába hatott.

Az 1991. évi LVII. törvény – 1992. január 1-ji hatállyal – szűkítette a katonai büntetőeljárásra tartozó ügyek körét mind a személyek, mind az ügyek csoportjai tekintetében, amikor úgy rendelkezett, hogy katonai büntetőeljárásnak van helye a katoná által a tényleges szolgálati viszonyának tartama alatt elkövetett katonai bűncselekmény (Btk. XX. Fejezet), valamint a fegyveres erők tényleges állományú tagja által a szolgálati helyen és a szolgálattal összefüggésben elkövetett más bűncselekmény esetén. Továbbra is a katonai büntetőeljárás hatályát tartotta fenn – a korábbi szabályozáshoz

hasonlóan – a személyi és tárgyi összefüggés esetére. A fegyveres erők fogalomkörébe tartozott honvédség és határőrség tagjai tekintetében tehát a katonai bűncselekmények, valamint a szolgálati helyen és a szolgálattal összefüggésben, míg a rendőrség tagjai esetében csak a katonai bűncselekmények tartoztak a katonai igazságszolgáltatás hatáskörébe, amely azonban az 1972. évi IV. törvény (Bsz.) módosításával összhangban már nem önálló katonai bíróságok, hanem az egyes kijelölt megyei bíróságokon működő katonai tanácsokat jelentette.

Az 1995. évi CXXV. törvény 84.§-a annyiban módosította a katonai büntetőeljárás hatásköri szabályait, hogy a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjai által a szolgálati helyen, illetőleg a szolgálattal összefüggésben elkövetett bűncselekményeit is a katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozónak minősítette, egyben a katona büntetőjogi fogalmát úgy módosította, hogy katona a fegyveres erők tényleges állományú, a rendőrség és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja. 1996. szeptember 1-től a katona fogalma a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományú tagjaival is kiegészítésre került.

Az 1999. évi CX. törvény 2000. március 1-jétől ismételtelen módosította a büntetőeljárás törvénynek a katonai büntetőeljárással kapcsolatos szabályait oly módon, hogy katonai büntetőeljárásra a fegyveres erők tényleges állományú tagjai által, a tényleges szolgálati viszonyuk tartama alatt elkövetett bármely bűncselekmény, a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjai által, a tényleges szolgálati viszonyuk tartama alatt elkövetett katonai bűncselekmények, valamint a büntetés-végrehajtási szervezet és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja által, a szolgálati helyen és a szolgálattal összefüggésben elkövetett bűncselekmények tartoztak.

Az új Büntetőeljárás Törvény – az 1998. évi XIX. törvény – lényegében a korábbi szabályozást tartotta fenn, amikor 470.§-ában kimondta, hogy katonai büntetőeljárásnak van helye a katona (Btk. 122.§) által tényleges szolgálati viszonyának tartama alatt elkövetett katonai bűncselekmény (Btk.XX. Fejezet), a fegyveres erők tényleges állományú tagja által elkövetett bármely bűncselekmény, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, valamint a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományú tagja által a szolgálati helyen, illetőleg a szolgálattal összefüggésben elkövetett más bűncselekmény esetén. Természetesen az új Be. is szabályozta a szövetséges fegyveres erő tagjai tekintetében a katonai büntetőeljárás hatályát, valamint lényegében fenntartotta azt a szabályozást, hogy személyi és tárgyi összefüggés esetén is katonai büntetőeljárás lefolytatásának van helye. Ezzel egyidőben a bírósági rendszer szervezeti változásaihoz kapcsolódóan a felálló ítélőtáblák közül a Fővárosi Ítélőtáblán katonai tanács is megalakításra került, és a Fővárosi Ítélőtábla Büntető Kollégiumának egyik tanácsaként a katonai büntetőeljárásra tartozó ügyeket másodfokon bírálja el. A 2004. évi CXXX. törvény módosította legutóbb a Büntető Törvénykönyv katona fogalmát, mert a

hadkötelezettségen alapuló katonai szolgálat megszüntetését követően a sorállománnyal és behívott tartalékosokkal már nem kellett számolni a szabályozásnál és mind a honvédség, majd a határőrség kötelékében hivatásos és szerződéses állományú személyek tartoznak, valamint a Magyar Honvédség tekintetében az önkéntes tartalékos katonai szolgálat lehetőségét is megteremtették. További szervezeti változás, hogy a határőrség kikerült a fegyveres erők fogalmából, és a továbbiakban, mint rendészeti szerv önállóan is nevesítésre került a szabályozásnál. A fentiekből következett a Büntető-eljárási Törvénynek, az a 2005. január 1-jétől hatályos módosítása, amely a jelenlegi szabályozást eredményezte, mely szerint katonai büntetőeljárásnak a katona által tényleges szolgálati viszonyának tartama alatt elkövetett katonai bűncselekmény, a Magyar Honvédség tényleges állományú tagja által elkövetett bármely bűncselekmény, a határőrség hivatásos és szerződéses, továbbá a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, valamint a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományú tagjai által a szolgálati helyen, illetőleg a szolgálattal összefüggésben elkövetett más bűncselekményei esetén van helye. Természetesen a jelenlegi szabályozás is rendelkezik a szövetséges fegyveres erők tagjainak a magyar katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozásáról, annak eseteiről, valamint fenntartja a katonai büntetőeljárás elsődlegességét a személyi és tárgyi összefüggés esetére.

A törvénytervezet 57.§-hoz fűzött indoklás szerint a *jelenleg hatályos Be. 470.§-ának (1) bekezdése* a rendőrök hátrányára tesz különbséget a rendvédelmi szervek tagjaira vonatkozó hatásköri rendelkezéseknél, mert azzal, hogy a rendőrök esetében a szolgálati helyen, illetve a szolgálattal egyébként összefüggő bűncselekmények esetén nem a katonai, hanem az általános hatáskörű szervek járnak el, sérül az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikkében foglalt jogelv, miszerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. A hatályos szabályozás szerint az érintett bűncselekmények elbírálása az általános hatáskörű bíróságok feladata, ezáltal nem biztosított, hogy az átlagos pertartamnál gyorsabban nyerjenek ezek az ügyek elbírálást, szemben a többi fegyveres szerv tagjainál érvényesülő eljárásokkal, amelyeket a katonai ügyészi szervek, illetőleg a katonai tanácsok folytatnak le. Ez a különbségtétel sem alkotmányossági, sem büntetőjogi szempontból nem indokolt, ezért a javaslat a jelenleginél egységesebb szabályozást választott.

A tervezet tehát az egyezmény 6. cikkére hivatkozva két körülményt jelöl meg az egységesebb szabályozás okaként. Egyrészt magát a rendőrség tagjaival szembeni különbségtételt, mint a saját bíróságától történő elvonást, valamint azt a hátrányt, amely a rendőrség tagját (valamint a rendőrséget) azon keresztül éri, hogy az általános hatáskörű bíróságok előtt hosszabb a büntetőügyek elintézési ideje. Kétségtelen, hogy a fegyveres erők, a fegyveres testületek és a rendészeti szervek tagjainak a katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozása szempontjából a rendőrség volt az utolsó, ahol ez a különállás

fennállt. (További ilyen szervezet a vám és pénzügyőrség, amelynek tagjai esetében, ellentétben a rendőrség tagjaival, semmiféle előzménye, gyakorlata nincs a katonai bíráskodásnak, ezen szervezet tagjai a büntetőjog katona fogalmába nem tartoznak bele.)

Az alkotmányosság elvi szempontjain túlmenően azonban a közös hatáskör alá tartozásnak gyakorlati jelentősége is van. Megállapítható, hogy a Magyar Honvédség és a polgári titkosszolgálatok esetében, de a rendőrség, a határőrség, és a büntetés-végrehajtási szervezet tekintetében is mind szervezetenként, mind a szabályozás jellegét tekintve, valamint az ott előforduló bűncselekmények tekintetében egyaránt nagyfokú hasonlóság fedezhető fel. A rendőrség tagjai mindig beletartoztak a katona büntetőjogi fogalmába, katonai bűncselekményeiket mindig a katonai ügyészség nyomozta, és ügyüket katonai bíróság vagy tanács bírálta el.

A rendőrség, határőrség és a büntetés-végrehajtási szervezet tagjai munkájuk során hatósági jogkört gyakorolva, tevékenységük jelentős részét hivatalos személyként végzik. A szolgálati helyen, szolgálati viszonyban kapcsolatban elkövetett bűncselekményeik túlnyomórészt hivatali és közélet tisztasága elleni bűncselekmények. A katonai tanácsok törekednek arra, hogy a rendvédelmi szervek tagjai által elkövetett ilyen bűncselekmények tekintetében is – a katonai bűncselekmények tekintetében érvényesülő gyakorlathoz hasonlóan – egységes, következetes gyakorlat érvényesüljön az elbírálás során. Ezt megkönnyítheti az, hogy katonai tanácsok első és másodfokon is működnek, és viszonylag kis számú bíró (jelenleg a katonai tanácsoknál összesen 16 katonai bíró ítélkezik) jár el ezekben az ügyekben. Indokolatlan a rendőrség hivatásos állományába tartozó személyeket elvonni az egységesebb elbírálás lehetősége alól, annál is inkább, mert a katonai tanácsok ügyei között jelenleg is rendszeresen előfordulnak rendőrök által elkövetve ugyanezek az ügykategóriák, amennyiben katonai bűncselekménnyel halmazatban állnak.

A javaslatban írt egységes hatáskör mellett szól az is, hogy a rendőröknek a szolgálati helyen, szolgálati viszonyukkal kapcsolatban elkövetett egyéb bűncselekményei tekintetében is felmerül a Btk. általános részében a katonákra vonatkozóan rögzített rendelkezések alkalmazásának szükségessége. Különösen igaz ez a katonai mellékbüntetések kiszabására. A katonai igazságszolgáltatásban az általános részi katonai rendelkezések használatának kialakult sok évtizedes gyakorlata van, míg az általános hatáskörű bíróságok ítélkezésében ez a terület periférikusnak tekinthető. A törvényjavaslat indoklásában hivatkozott rövidebb elintézési idő olyan érv, amely a rendőrség hivatásos állományú tagjainak a szolgálati helyen, szolgálati viszonyukkal kapcsolatban elkövetett egyéb bűncselekményeinek vonatkozásában a katonai büntető eljárás hatálya alá tartozása mellett szól. Ez azonban többet is jelent, mint „az ésszerű időn belül történő elintézését”. A fegyveres erőknél, fegyveres testületeknél, rendvédelmi szerveknél szolgálatot teljesítő és súlyosabb bűncselekmény elkövetésének megalapozott gyanúja miatt büntető eljárás hatálya alatt álló személyeket

az erre jogosult parancsnok általában az eljárás befejezéséig beosztásából felfüggeszti, és a felfüggesztés időtartamára csökkentett – az eredeti illetmény valamely százalékában meghatározott – illetmény folyósítását rendeli el. Könnyen belátható, hogy nem mindegy sem az eljárás alá vont személynek a csökkentett jövedelem miatt, sem az adott szervezet vezetőjének a feladatok végrehajtásának megszervezése miatt, hogy meddig folyik a büntetőeljárás. A zárt, hierarchikus felépítésű (katonai jellegű) szervezeteknél – különösen, ha azok egyik alaprendeltetése a törvényesség biztosítása – a tagjaik ellen folyó büntetőeljárás önmagában is a szervezet fegyelme ellen ható tényező, és minél tovább húzódik az eljárás, annál inkább képes aláásni azt. Ezért az érintett szervezetek jelentős érdeke az ilyen eljárások mielőbbi befejezése, ami jelenleg a katonai büntetőeljárás tekintetében hatékonyabban biztosítható.

KATONAI BÍRÁK A POLGÁRI BÜNTETŐBÍRÁSKODÁSBAN

I. Bevezető

2003 derekán évszázados gyakorlat változott meg a katonai bírók büntetőeljárásbeli részvételében. A változás – jogfejlődés – számos elméleti és gyakorlati problémát generál a büntetőjog alkalmazás mindennapjaiban. Jelen tanulmány arra tesz kísérletet, hogy feltárja és elemezze az új helyzetet és a hozzá kapcsolódó bírói gyakorlatot.

Indokolt azért is a téma vizsgálata, mivel Európában – melynek jogi kultúrájához vitathatatlanul hozzátartozik a magyar alkalmazott jog is – jelen idő szerint, az egyedüli Törökország gyakorlatát nem számítva, nem található arra példa, hogy egy modern polgári társadalomban, békeidőben katonai bírák általános jelleggel törvényi felhatalmazással bírnának arra, hogy civil egyének felett büntető, ítélőbírói hatalmat gyakoroljanak. Így összehasonlítási alap hiányában különösen izgalmas annak szemrevételezése, hogy a magyar „példa” mit hozhat magával a jövőre nézve.

II. Történelmi áttekintés

A katonai büntetőbírászkodás Magyarországon sok évszázados múltra tekint vissza, melynek során a büntető anyagi és eljárásjog e specializált területe önálló fejlődési pályát futott be az igazságszolgáltatás történetében. E fejlődés eredményeként alakult ki különálló joganyagként a katonai büntető anyagi jog, az eljárásjog alapintézményei, a büntető, fenyítő hatalmat gyakorló személyek és szervezetek struktúrája.

E tanulmány kereteit meghaladó lenne részletesen szólni e jogfejlődés minden lépcsőfokáról. A legkorábbi írásos formák közül említhető Zsigmond király 1427-ből való, a szabályozás tekintetében összefüggő „Hadi szabályzat a katonák kihágásának és erőszakoskodásainak megfékezéséről” címet viselő törvény, míg a hadbírói elnevezés legkorábban I. Rákóczi György erdélyi fejedelem „Hadi szabályzatában” jelent meg, és e rendelkezés szól elsőként részletesen az akkori katonai bírói szervezetről. Mindenképp említést érdemel még, hogy az első nagyobb terjedelmű katonai büntetőjogi szabályzó az 1707. évi ónodi országgyűlésen elfogadásra került Hadi Regula, a kuruc csapatok büntető törvénykönyve volt. Az ezt követő, mintegy két évszázadban születtek ugyan magyar katonai büntetőjogi rendelkezések, azonban ezek összefoglalására, egységes törvénybe szerkesztésére nem került sor Magyarországon. E körben jól megfigyelhető a Habsburg uralomból fakadóan az osztrák, német eredetű jog erőteljes hatása a katonai bírászkodás területén is. Mi sem jellemzőbb, hogy a büntető anyagi jog területén egy 1855-ben kibocsátott, „A büntettekről és vétségekről” szóló osztrák törvény volt alkalmazásban a katonai büntetőügyekben, egészen az első önálló magyar katonai büntetőtörvény az 1930. évi II. törvénycikk (Kbtk.) 1931. február 01-jei hatálybalépéséig.

Az első komplex, széles szabályzási spektrumot átfogó magyar katonai büntetőeljárásjogi törvény (Kbp.) 1912. évben került kibocsátásra XXXIII. törvénycikként „A Honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról” címmel. E kódex több módosítást – melyek közül az 1930. évi III. törvénycikk, a Kbtk. hatálybaléptetéséről szóló volt tartalmilag a legjelentősebb – követően egészen 1951. december 31-ig volt hatályban Magyarországon.

E perrendi szabályzó a hadbírói eljárás hatálya alá tartozónak nevesítette azokat a nem katonai jogállású személyeket, akik a honvédségnél, a csendőrségnél, avagy népfelkelésénél szolgálati alkalmazásban álltak, továbbá azokat, akik leszerelésük után katonai rokkantházban kerültek elhelyezésre. E körbe tartozott továbbá az a polgári egyén is, aki mozgósított, és az ország határain kívül tartózkodó csapatok kíséretéhez tartozott, továbbá aki a honvéd vagy népfelkelő csapatok, avagy a csendőrség őrizete alatt tús volt.

A törvény rendelkezett arról is, hogy a honvédség nem tényleges állományú tagja, és a népfelkelés behívott egyénei, behívó parancs iránt tanúsított engedetlenség bűncselekménye elkövetése esetén, továbbá az a honvédség nem tényleges állományú tagjai által az ellenőrzési szemle, azaz a tiszti bemutatás alatt elkövetett katonai bűncselekmény miatt is hadbírói eljárás hatálya alá tartoztak. E hatály alá tartoztak továbbá a honvédség és a csendőrség nem tényleges állományú tisztjei és a hozzájuk hasonló jogállású egyének azon katonai bűncselekményei és függelmi kihágásai, melyet katonai egyenruhában követtek el. Ugyancsak lehetőség volt törvény felhatalmazása folytán arra, hogy mozgósítás, háború, illetve annak közvetlen veszélye esetén egyes bűncselekményekre nézve a polgári büntetőbíráskodásra tartozó egyének felett katonai bíró ítélkezzen.

III. Az integráció fél évszázada

Magyarországon az 1950-es évek elejéig a polgári és katonai büntetőbíráskodás eljárásjogilag az igazságügyi szervezet és annak tagjai szempontjából teljesen elkülönült volt.

A katonai büntető anyagi jogszabályok csak nagyon szűk körben engedtek annak teret, hogy nem katonai jogállású személyekkel szemben, azok elkövetett bűncselekménye miatt az eljárást a hadbíróóságok folytathassák le.

A rögtönítélő bíráskodás alkalmazása – a honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk 221.§-a – során e kör kiszélesítésre került. E törvény 220. §-a a katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozó polgári személyek közé emelte azt a nem katonai jogállású személyt is, aki lövész kötelezettsége teljesítése, azaz időszakos katonai kiképzése, lógyakorlata alatt katonai bűncselekményt követett el, továbbá azt is, aki fegyveres erő mozgósított csapatainak kíséretéhez tartozott, katonai vezetés alatt teljesített valamely szolgálatot vagy munkát (munkaszolgálatos), továbbá azt is, aki különleges légvédelmi szolgálat teljesítése során követett el bűncselekményt.

Mindemellett annak törvényi lehetősége is biztosított volt, hogy a statáriális eljárást ne csak hadbíróóságok, hanem polgári büntetőbíróóságok is folytassanak.

Az első egységesítő lépésre a büntetőeljárás területén került sor az 1951. évi III. törvény (Bp.) 1952. január 01-jei hatálybalépítésével, ugyanis e jogszabály végrehajtására kiadott 1951. évi 31. tvr. 21.§-a akként rendelkezett, hogy a büntető perrendtartás szabályait a katonai büntetőeljárásban is alkalmazni kellett.

A rendelet III. fejezete pedig részletesen, mintegy külön eljárásként szabályozta a katonai perrendtartást. Ennek során a bírói hatalmat – némileg bővített körben nem katonai jogállású személyekkel szemben is (például az állami fegyveres, illetve rendészeti, rendvédelmi testületek polgári alkalmazottai, a katonai letartóztatásban lévő polgári személyek) – elsőfokon a hadbíróóságok, másodfokon a Katonai Felsőbíróóság gyakorolta. Ezen szervezetek még nem voltak a polgári igazságszolgáltatás rendszerébe illesztve, tekintve, hogy Magyarországon 1954. február 1-jéig nem létezett egységes bírósági szervezet, habár az Alkotmányról szóló 1949. évi XX. törvény ennek jogi alapjait már megteremtette (kihirdetés szerinti normaszöveg VI. fejezet 36.§).

Ugyancsak nem létezett 1961-ig egységes szerkezetű büntető anyagi kódex sem, hiszen az 1878. évi V. törvénycikk (Csemegi Kódex) nem tartalmazta a katonai büntető anyagi jogot. Ez utóbbi újraszabályozására 1930-at követően az 1948. évi LXII. törvény (Ktbt.) kibocsátásával került sor. A Magyar Népköztársaság bírósági szervezetéről szóló jogszabály, az 1954. évi II. törvény szabályozta legelőször egységesként a magyarországi állami büntetőhatalmat gyakorló bírói szervezetet. E törvény azonban – a korábban létezett közlekedési, illetve a később felállításra került munkaügyi bíróságokhoz

hasonlóan – egyedüli különbíróságként nevesítette elsőfokon eljáróként a katonai bíróságokat, melynek ügyeiben másodfokon a Legfelsőbb Bíróság katonai bíráiból álló Katonai Kollégiuma járt el. A szervezeti törvény végrehajtásához kapcsolódóan került kibocsátásra a 3/1955. (I. 11.) MT rendelet a katonai bíróságok szervezetéről. Ezek hatásköre csak a katonai büntetőeljárásra terjedt ki, a Néphadsereg és egyéb fegyveres, valamint rendészeti testületek tagjai által szolgálati viszonyuk alatt elkövetett bármely bűncselekmény miatt, illetve a törvény által szűk körben meghatározottan polgári személyekkel, például a testületek civil alkalmazottaival szemben. E minisztertanácsi rendelet számolta fel a Katonai Felsőbíróságot, hatáskörét pedig a bírósági szervezeti törvény rendelkezéseire figyelemmel a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumához telepítette.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1961. évi V. törvény már egységes szerkezetű, a katonai büntető anyagi jogot is felölelő jogszabály volt.

A büntető jogi kodifikáció következő jelentős állomásaként az 1962. évi 8. számú tvr. vehető számba, amely a büntetőeljárást már egységesként szabályozta. E kódex azonban a XVII. fejezetében katonai büntetőeljárásra nézve külön rendelkezéseket is tartalmazott. A jogi norma az eljáró katonai bíróságok hatáskörét szigorúan e katonai büntetőeljárásra korlátozta, és szűkre szabottan definiálta azon polgári egyének körét, akik felett a katonai bírák a büntetőhatalmat gyakorolhatták (Hiv. törvény 349.§ (2) bek.).

E körbe tartoztak a fegyveres erők, és rendészeti testületek polgári alkalmazottai a munkaviszonyukkal összefüggésben elkövetett bűntettek esetén. Azon polgári személy, aki honvédelmi kötelezettség elleni bűntettet követett el, és az is, aki olyan bűntettet követett el, amely a honvédelem érdekében közvetlenül sértette vagy veszélyeztette. Ide tartozott azon polgári egyén is, aki olyan személyekkel követett el bűncselekményt, akik személye vagy az elkövetett bűncselekményük jellege miatt katonai büntetőeljárásra tartozott, ide értve a bűnpártolókat, orgazdákat is.

A bírósági szervezetről rendelkező 1954. évi II. törvény 1972-ben váltotta föl a IV. törvényt, amely elsőfokú – a munkaügyi bíróságokhoz hasonlóan – különbíróságként funkcionáló szervezeti egységként nevesítette a katonai bíróságokat, melyek felülbírálati fóruma a Legfelsőbb Bíróság volt. Itt a katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozó másodfokú ügyekben katonai szolgálati viszonyban lévő, egyben bírói jogállású személyekből álló katonai tanácsok jártak el.

1973-ban újabb nagyléptékű törvénykezésre került sor a büntetőeljárások területén, hiszen az Országgyűlés megalkotta az 1973. évi I. törvényt, az új, büntetőügyekre vonatkozó perrendi szabályozót, amely 1974. január 1-jével lépett hatályba. E törvény is külön eljáróként rendelkezett a XV. fejezetében a katonai büntetőeljárásról, amelyet elsőfokon a katonai bíróságok kizárólagos hatáskörébe utalt. A polgári személyekkel szembeni katonai büntetőeljárás keretét a törvény az előzményi törvényhez hasonlóan szabályozta.

Az 1973. évi Be-t megelőző büntető perrendtartási szabályok alkalmazása során nem merült fel, hogy katonai bíró (hadbíró) a katonai büntetőeljárás hatályán kívül eső büntetőügyekben, törvényi felhatalmazás hiányában, eljárjon vagy eljárhasson.

A következő jogtörténeti mérföldkövet az 1991. évi LVI. törvény jelentette, amely 1991. december 31-ével megszüntette különbírósként az elsőfokon eljáró öt katonai bíróságot, valamint a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumát. A Legfelsőbb Bíróság katonai bírái elhagyták a katonai szolgálatot, már nem katonai jogállású, hivatásos bíróként folytatták az ítélkezést. Az egykori katonai bíróságok hivatásos katonai bírái pedig öt kijelölt megyei (fővárosi) bíróságon katonai tanácsokba szervezve működtek az eljárási törvény által rájuk ruházott jogkörben. A változás az eljárásjog tekintetében tehát szervezeti jellegű volt.

Az 1974. és 2003. év közti időszakban a katonai büntetőeljárás keretei többször változtak, a hatásköri szabályok átrendeződtek, 1990. év elején jelentősen szűkültek, majd fokozatosan három ütemben – 1992., 1996. és 2000. év során – bővültek. A polgári személyekkel szembeni katonai bírói eljárások lehetősége 1990. március 1-je után figyelemre méltóan korlátozódott, mert a katonai büntetőeljárás hatálya alól kikerült, a Btk. XIX. fejezetében rögzített honvédelem elleni bűncselekmények csoportja, illetve a honvédelmi érdeket közvetlenül veszélyeztető vagy sértő bűncselekmények.

IV. Új irány a bírói gyakorlatban

A később részletezendő események föltérképezéséhez fontos adalék a következő.

1991-ben 861-es számon törvényjavaslat került az Országgyűlés elé, melynek 2. §-ával a Kormány a bíróságokról szóló 1972. évi IV. törvény 20.§ (6) bekezdése helyébe a következő rendelkezést léptette volna: „A katonai bíró a büntető kollégium tagjaként részt vesz a nem katonai büntetőügyek elbírálásában”. A javaslatra reflektált a 3292-es számú csatlakozó képviselői indítvány, amelyben a betervező országgyűlési képviselők azt javasolták, hogy a 861-es számú törvényjavaslat 2. §-ából a fentiekben hivatkozott szövegrész maradjon ki. Az előterjesztők az indítványukat a következőkkel indokolták: „A bíróság előtti jogegyenlőség súlyos sérelmét jelentené és egy modern európai szellemű büntető igazságszolgáltatási rendszerrel összeférhetetlen, hogy katonatiszt bírák ítélkezzenek civil ügyekben. Ha ez az elem a törvényjavaslatban benne marad, akkor csak a bírósági belső ügyrend kérdése, hogy egy civil büntetőügyben adott esetben bármikor nem katonai bíró járjon el. A katonai bíró részvétele például egy másodfokú ítélet meghozatalában súlyos aggályokat vethet fel az azonos jogszolgáltatás tekintetében. A katonai fegyelem és a bírói függetlenség bizonyos konfliktusát maga a törvényjavaslat is elismeri. Nem engedhető meg, hogy a katonai bíróság megszüntetésének hátterében a civil ügyekbe csempésszék be a katonai bíráskodást”.

Úgy hiszem, az idézett képviselői indokolás ma is aktuális, és a benne foglaltak megszívlelendők. Egyébként a jelzett csatlakozó indítvány eredményre vezetett, a törvénymódosításból az érintett 2.§ szerinti szövegrész kimaradt. Ezzel bő egy évtizedre lekerült a jogalkotás szintjéről annak eldöntése, hogy a katonai bíró nem katonai büntetőeljárásra tartozó bűnügyekben is eljárhat. Mielőtt azonban az 1973. évi Be., mintegy 30 év „szolgálat” után átadta volna helyét az 1998. évben megalkotott új büntetőeljárási kódexnek (1998. évi XIX. törvény), újabb gyakorlati fordulópont állt be. Ez 2003. június 03-án történt.

E napon az egyik megyei bíróság mint másodfokon eljáró bíróság egy városi bíróságtól hozzá felterjesztett polgári büntetőügyben háromfős, hivatásos bíróból álló tanácsban akként járt el, és hozott a bűnügy jogerős befejezését eredményező végzést, hogy az ítélelbírák egyike egy aktív katonai állományú, a megyei bíróság katonai tanácsában tevékenykedő, oda beosztott katonai bíró volt. A Magyar Köztársaság legfőbb ügyésze a Legfelsőbb Bírósághoz, a bűnügyhöz kapcsolódóan felülvizsgálati indítványt terjesztett elő, melyben kifejtette azon álláspontját, hogy a megyei bíróság másodfokú büntetőtanácsa nem volt törvényesen megalakítva, mivel abban olyan bíró járt el, aki katonai bírói jogállása miatt a nem katonai büntetőeljárásra tartozó ügyben nem ítélezhetett volna. A Legfelsőbb Bíróság Bfv. III. 2052/2003. sz., a bíróság határozatai hivatalos gyűjteményében 2003/836. számon közzétett határozatával a felülvizsgálati indítványt mint nem megalapozottat elutasította. Indokolása során arra hivatkozott, hogy a katonai bíró kinevezésének és beosztásának csak a hatáskör szempontjából kizárólagosnak tekinthető katonai büntetőeljárásban van jelentősége. Az eljáró tanács törvényes megalakíttóságát nem befolyásolja, hogy a tanács tagja katonai bíró, mivel az egyben hivatásos bíró is, és a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló törvénynek (1997. évi LXVII. törvény – Bjt.) a katonai bírák kinevezéséről szóló igazgatási jellegű szabályai a bíróság törvényes megalapíttósága tekintetében közömbösek.

A Legfelsőbb Bíróság tehát elvi élű állásfoglalásában kimondta: nem sérti a büntetőeljárás szabályait, ha katonai bíró a katonai büntetőeljárásra nem tartozó ügyben is eljár. Ez a sokrétű jogi aggályt felvető döntés gyorsan követőkre talált, mert nyilvánosságra hozatala után a megyei bíróságokon katonai bírói beosztást betöltő bírák több, polgári büntetőbíráskodásra tartozó ügyben is eljárak, miután az ügyelosztásban szignáló bírósági vezetők ilyen bűnügyeket kiírtak rájuk.

Az ügyészi apparátus úgyis, mint az Alkotmány szerint a törvényesség egyik óra – a korábbi legfőbb ügyészi érvelésre alapítottan – ismételten kísérletet tett kifogásolni a meghonosodó új bírói gyakorlatot, de mint arra a Szegedi Ítéletábla Bkf. I. 400/2003. sz. határozata is rámutat – amely szó szerint idézte a Legfelsőbb Bíróság hivatkozott döntését –, e törekvés nem vezetett eredményre. Emellett a katonai bírói kar egyik tagja 2004. év tavaszán ugyancsak megkísérelte felhívni a figyelmet a kijelölt megyei bíróságokon követett, a Legfelsőbb Bíróság által megerősített normarontó gyakorlatra.

Az említett katonai bíró vezetői rendelkezésre ugyanis eljáró bíróként került kijelölésre egy rendőr hivatali – azaz nem katonai büntetőeljárásra tartozó – bűncselekményének elbírálására. A katonai bíró két katonai ülnök bevonásával, háromfős tanácsban eljárva B. 140/2004/03. szám alatt végzést hozott, melyben hatáskörének hiányát állapította meg.

Ebben arra hivatkozott, hogy hatáskörének hivatalból való vizsgálata során észlelte, hogy a kiszignált bűnügyben nincs törvényes lehetősége eljárni, mivel az nem tartozik a katonai büntetőeljárásra, és a katonai bíró csak e körben jogosult ítélni. A katonai tanács kifejtette továbbá, hogy a törvényes bíróhoz való jog igazgatási úton nem korlátozható, mert az felfogása szerint az állampolgári jogbiztonságot veszélyeztetné. A végzés továbbá arról is rendelkezett, hogy a bűnügyet a megyei bíróság egy másik tanácsához teszi át.

A végzés, elbírálás végett a Fővárosi Ítéltáblához került felterjesztésre, ahol azonban azt nem az ott működő katonai tanács, hanem egy másik büntetőtanács bírálta el. (Itt szeretném jelezni, hogy a bírósági szervezeti reform részeként 2003. július 1-je óta működik, egyedülként a Fővárosi Ítéltáblán, országos hatáskörrel katonai tanács. E katonai tanács eljárása a katonai büntetőeljárások másodfokú fóruma, a tanácsban jelenleg négy fő katonai bíró teljesít szolgálatot. Mindez jogtörténetileg és gyakorlatilag is kiemelt jelentőségű, mivel közel tíz év elteltével ismét speciális szakismeretű, az időszerűség követelményének megfelelni képes katonai jogállású, hivatásos bírák gyakorolják a bírói hatalmat a katonai fellebbviteli eljárásban. Mindezt azért is fontos hangsúlyoznom, mert amikor a Legfelsőbb Bíróságon 1992–2003. között nem katonai jogállású bírák jártak el a másodfokú katonai büntetőeljárásokban, a legfelsőbb bírói fórum nagyfokú leterheltsége miatt ezen eljárások időszerűsége csorbát szenvedett, a katonai bűnügyek elintézése elhúzódott, mert a polgári bűnügyek elbírálása miatt ügyintézésük háttérbe szorult.)

A Fővárosi Ítéltábla 1. Bf. 855/2004/3. számú végzésével az első fokú végzést hatályon kívül helyezte, és utasította a felterjesztő büntetőtanácsot az eljárás lefolytatására. E határozat arra hivatkozott, hogy törvényes volt a megyei bíróság büntető kollégiuma vezetője azon döntése, hogy a megyei bíróság hatáskörébe utalt ügyben a megyei bíróságon katonai bíróként működő tanácselnököt jelölje ki a bűnügy elbírálására, nem pedig a katonai tanácsot, amely formailag is kizárt volt. Ezért abszolút eljárási hibaként értékelte az ítéltábla fellebbviteli tanácsa, hogy e tanácselnök bíró katonai tanácsban járt el, nem volt továbbá megalapozott hatásköre hiányának megállapítása sem, hanem hivatásos bíróként a bűnügyet el kellett volna bírálnia, figyelemmel arra, hogy a katonai bírói jogállásának kizárólagosan csak a katonai büntetőeljárásban van jogszabályi eljárási relevanciája. A fentiekben felvázolt újkeletű bírói eljárási gyakorlatra felfigyeltek az Országgyűlésben, mert a jelenleg is hatályos Be. 471. §-ához kapcsolódóan 2004. novemberében két országgyűlési képviselő azt javasolta, hogy az kerüljön kiegészítésre, egy új (3) bekezdéssel, mely arra volt

hivatott, hogy a katonai bírók tevékenységét csak a katonai büntetőeljárás keretei közé szorítsa. A Be. módosítására irányuló kormány előterjesztéshez csatlakozó fenti módosító indítvány eredményes volt, az ellenszavazat nélkül került beemelésre a Be. módosításába.

A 2004. évi CXXI. törvény 21.§-a 2005. január 1-jei hatállyal a Be. 471.§ (3) bekezdéseként a következőket iktatta törvénybe:

„A nem katonai büntetőeljárásra tartozó ügyben elsőfokon a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló törvényben kijelölt megyei bíróságok katonai tanácsának bírója, másodfokon a Fővárosi Ítéltábla katonai tanácsának bírója nem járhat el”.

Jelenleg is ez a hatályos szöveg, de már csak 2006. június 30-ig.

A szöveget – mint látható – a tekintetben pontatlanul alkották meg, hogy kikaput hagyott az ügyrendi elosztást gyakorló bírósági vezetőknek. Ők – álláspontom szerint a törvénymódosítás szellemével és a jogalkotó akkori tényleges akaratával ellentétesen – ezt kihasználva, és a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatára hivatkozva – a Fővárosi Bíróság kivételével – a vidéken, négy kijelölt megyei bíróságon működő katonai tanácsok bíráit a megyei bíróság mint másodfokú szerv hatáskörébe utalt, nem katonai büntetőeljárásra tartozó bűnügyek elbírálásába bevonták.

A Legfelsőbb Bíróság azonban 2005. január 1-jét követően továbbra is arra törekedett, hogy az általa generált bírói gyakorlat fennmaradjon, amelyre jó alkalmat teremtett a Be. 2005. évi módosításának munkálata.

Ennek keretében a Legfelsőbb Bíróság elnökhelyettese – egykor maga is katonai bíró – azzal a javaslattal fordult a kodifikációt irányító igazságügy-miniszterhez, hogy a kormány előterjesztésébe kerüljön felvételre a Be. 471.§ (3) bekezdésében írt rendelkezés megváltoztatása, s normaszöveg akként módosuljon, hogy a katonai bíró a törvény hatálybalépését követően a nem katonai büntetőeljárásra tartozó ügyekben is eljárhat. Indokolásként hozta fel a javaslattevő, hogy azokon a bíróságokon, ahol katonai bírók teljesítenek szolgálatot, a büntető ügyszakban szükséges, – mert arra igény mutatkozik – az arányosabb ügyteher kialakítása a büntetőbírók között. Az indoklás megismételte továbbá, hogy aggálytalan a katonai bírák polgári büntető ügyszakban alkalmazása a Legfelsőbb Bíróság korábban hivatkozott elvi állásfoglalására tekintettel.

A Legfelsőbb Bíróság e javaslata a törvény-előkészítés időszakában is kifogásolható volt, mert az ország 20 megyei, illetve fővárosi bírósága közül ötnél, az öt ítéltábla közül pedig csak egynél működik katonai tanács, így a többi bírói szervezet esetében semminemű eredménye nem lenne felmutatható az arányosabb ügyteher-elosztás érdekében. Hozzáteszem, jelen idő szerint az országban mindössze 16 fő kinevezett katonai bíró van, akik közül 11 fő elsőfokon, 4 fő másodfokon ítélkezik, míg további 1 fő az Igazságügyi Minisztériumban teljesít szolgálatot. Könnyen belátható, hogy az igen kis létszámú katonai bírói kar – a büntetőbíráskodást ellátó bírák számará-

nyához képest kis létszáma – nem lehet érdemi javulást eredményező hatással a jelenkori polgári büntetőbíráskodásra.

A Legfelsőbb Bíróság képviselőjének javaslata beemelésre került a T/18.090. számot viselő kormány-előterjesztésbe, azt az Országgyűlés 2006. február 13-ai ülésnapján elfogadta. A Be. új módosítása 2006. évi LI. törvényként 2006. március 3-án kihirdetésre került a Magyar Közlönyben. Hivatkozott rendelkezése 2006. július 1-jén hatályba lép.

V. Aggályok elméleti és gyakorlati síkon

Vizsgáljuk meg először a törvényes bíróhoz való jog és az új vitatott Be. rendelkezés viszonyát. A törvényes bíróhoz való jogot mint az egyik legjelentősebb eljárás garanciális jogot a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvény 11. §-a rögzíti, az ügyelosztási rend egyidejű meghatározásával. Idézem:

11. § (1) bek. Senki sem vonható el törvényes bírójától.

(2) bek. A törvény által rendelt bíró, az eljárási szabályok szerint a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságokon működő, előre megállapított ügyelosztási rend szerint kijelölt bíró,

(3) bek. Az ügy elosztási rendet – a bírói tanács és a kollégiumok véleményének ismeretében – a bíróság elnöke határozza meg, legkésőbb a tárgyévet megelőző év december 10. napjáig,

(4) bek. Az ügy elosztási rend tartalmazza, hogy az adott bíróságon milyen összetételű és számú tanácsok működnek, a bírák, illetve a tanácsok melyik ügycsoportba tartozó ügyeket intézik, akadályoztatásuk esetén ki jár el helyettük, az ügyek elosztására melyik bírósági vezető jogosult, továbbá, hogy az ügyek elosztása milyen módon történik. Az ügy elosztási rendnek a tárgyalási tevékenységet folytató bírósági vezetők által tárgyalt ügyek körét, és az ezekre vonatkozó elosztási módot is tartalmaznia kell,

(5) bek. Az ügy elosztási rend kialakítása során figyelembe kell venni az ügyek jelentőségét, munka igényességét, az ügy érkezés statisztikai adatait, emellett törekedni kell az arányos munkateher megvalósítására is,

(6) bek. Az ügy elosztási rendet az érintettekkel haladéktalanul ismertetni kell a bíróságon, a felek által is hozzáférhető helyen kell kifüggeszteni,

(7) bek. Az ügy elosztási rendtől az eljárási törvényekben szabályzott esetekben, illetőleg igazgatási úton a bíróság működését érintő fontos okból lehet eltérni.

A törvényes bíróhoz való jog részjoga az Alkotmány 57.§ (1) bekezdésében rögzített bírósághoz való jognak. Ennek további része annak joga, hogy mindenki saját bírósága előtt feleljen az ellene felhozott törvényes vád alapján.

Fölmerül a kérdés, hogy a Be. új 471.§ (3) bekezdése tükrében érvényesülhet-e, és ha igen milyen fokban egy nem katonai jogállású olyan civil személynek saját bíróságához való joga, akinek bűnügye ugyan a megyei bíróság vagy az ítéltábla hatáskörébe tartozik, de nem vonható a katonai büntetőeljárás hatálya alá (Be. 470.§ (2), (3) bekezdés), mégis katonai bíró ítélkezik felette.

Vegyük szemügyre továbbá a katonai bírák jogállását. Ők lényegileg kettős jogállású személyek. Bírói jogállásukat az 1997. évi LXVII. törvény (Bjt.) szabályozza.

Ennek rendelkezései szerint a bíró szolgálati viszonya kinevezéssel jön létre, melynek kezdete a kinevezési okiratban meghatározott időpont, a bírót a köztársasági elnök nevezi ki és menti fel (Lásd: hiv. törvény 2.§ (1)-(2) bekezdés).

A katonai bíró kinevezésének előfeltétele az is, hogy a kinevezendő személy a Magyar Honvédség hivatásos tisztje legyen. A kinevezéshez történő előterjesztéshez a honvédelmi miniszter előzetes egyetértése szükséges. A katonai bírót erre a tisztségre kell kinevezni. A katonai bírót a honvédelmi miniszter – a kinevezéssel egyidejűleg – rendelkezési állományba helyezi. A katonai bíró, szolgálatát bírói tisztsége megszűnéséig az igazságügyi szervnél teljesíti (Lásd: hiv. törvény 3.§ (4)-(5) bekezdés). A bírót az első kinevezésekor az Országos Igazságszolgáltatási Tanács, ezt követően az ítéltáblára az ítéltábla elnöke, a megyei bíróságra a megyei bíróság elnöke osztja be. Az OIT osztja be – a bíróság elnökének javaslatára – a katonai bírót a katonai tanácsba, valamint a Magyar Honvédségnél fennálló szolgálati viszonyának megszűnésekor más bírói tisztségbe. A bírói beosztáshoz a bíró hozzájárulása is szükséges (Hiv. törvény 14.§ (1)-(2) és (4) bekezdése).

A bírói tisztség megszűnése esetén a felmentésre vonatkozó javaslatot az OIT, a katonai bíró felmentéséről szóló javaslatot a honvédelmi miniszterrel együttesen terjeszti a köztársasági elnök elé. A katonai bírónak a Magyar Honvédségnél fennálló szolgálati viszonya – a lemondás kivételével – csak akkor szüntethető meg, ha katonai bírói tisztsége is megszűnik. Amennyiben a katonai bíró a Magyar Honvédségnél fennálló szolgálati viszonya megszűnésekor más bírói munkakörbe való beosztását kéri, az OIT a köztársasági elnökhöz küldött előterjesztésben az érintett bíró tisztségének megtartása mellett a katonai bírói tisztségből történő felmentésről szóló javaslatot tesz. A bírót ilyen esetben legalább megyei szintű bíróságra kell beosztani. (Lásd: hiv. törvény 61.§ (1)-(3) bekezdései). E rendelkezésekből világosan következik, hogy a katonai bíró mint hivatásos bíró szolgálati helye a megyei bíróság vagy az ítéltábla, beosztási helye azonban csak a katonai tanács lehet, ahol a munkakörét ellátja, azaz kizárólagos hatáskörében eljár a katonai büntetőeljárásra tartozó bűnügyekben. A katonai bírák katonai jogállását a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény (Hjt.) rendezi.

A szolgálati törvény 1.§ (6) bek. leszögezi, hogy a törvény rendelkezése a katonai bírókra vonatkozóan csak a bírák jogállásáról szóló törvény által nem szabályzott kérdésekben alkalmazható.

A katonai szolgálati viszony az állam és az állomány tagja közt létrejött sajátos közszolgálati viszony, mely a feleket a törvényben és más jogszabályokban írt kötelek terhelik, és jogosultságok illetik. Az állomány tagja a szolgálati viszonyból fakadó köteleit a honvédség rendeltetés szerinti feladatai megvalósítása érdekében teljesíti. (Lásd: hiv. törvény 3.§ (1)-(2) bekezdés)

Az állomány tagja, rendfokozatát neve feltüntetése után használja. (Lásd: hiv. törvény 4.§ (4) bekezdés)

Az állomány tagja – beleegyezésével – a honvédelmi miniszter és az érintett szerv vezetője megállapodása alapján vezénnyelssel más szervnél is teljesíthet szolgálatot, így a bíróságnál is, ahol annak vezetője rendelkezései szerint teljesíti szolgálatát. (Lásd: hiv. törvény 46.§ (2) bek. (3) bek. k) pont, 47.§ (1) bek.)

A Hjt. rendelkezéseit egészíti ki a hivatásos és szerződéses katonák katonai szolgálata létesítéséről, módosításáról, megszüntetéséről és tartalmáról szóló 10/2002. (III. 5.) HM rendelet.

E szerint az állomány tagja a honvédség feladataival összefüggő állami feladatok megvalósítása érdekében más szervhez vezényelhető. A vezényelést a honvédelmi miniszter határozatban rendeli el. A vezényeltet vezénylésének tartamára szolgálati viszonyából eredendő jogosultságok illetik meg, így például az egyenruha viselése, az állomány tagjaira vonatkozó szabályok – jelenleg a 9/2005. (III. 30.) HM rendelet – szerint. (Hiv. rendelet 30.§, 33.§, 40.§ (2) bek.)

Mi következik mindebből?

A katonai bírói tisztségre jelölt hivatásos katonát az illetékes honvédelmi miniszter csak a honvédség feladataival összefüggő állami feladatok megvalósítása érdekében vezényelheti a bírósághoz.

A honvédség feladatairól – figyelemmel az Alkotmány 40/A.§ (1)-ben írtakra is – a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV: törvény rendelkezik. E jogszabály azonban nem írja elő, hogy a Magyar Honvédségnek, avagy bármely tagjának feladata lenne részt venni a polgári büntetőbírászkodásba, mivel ez utóbbi egyértelműen nem tekinthető a honvédelemmel összefüggő feladatnak. Ebből következőleg a honvédelmi miniszter ezen okból nem is adhatná hozzájárulását, hogy a katonai bíróként hivatásos állományú katonatisztek a polgári büntetőbírászkodásba való részvétel céljából is kinevezésre kerülhessenek.

Nyilvánvaló, a honvédelmi miniszter csak abból a honvédelmi érdekből fakadóan vezényel katonatisztek katonai bírói tisztség betöltése végett a bíróságokhoz, hogy azok a katonai büntetőeljárásban – s kizárólag ott, annak minél szakszerűbb, időszzerűbb és hatékonyabb lefolytatásában – vegyenek részt. A katonai bírónak jelölt hivatásos katonák ugyanis birtokában vannak felkészítésük és katonai kiképzettségük okán azoknak a speciális ismereteknek, amelyek a katonai büntetőbírászkodásra mint szolgálati tevékenységben való részvételre alkalmassá teszi őket.

A katonai bírászkodás talán legjelentősebb hatása az, hogy hatékonyan segít fenntartani a törvények által kialakított és előírt katonai fegyelmi rendet, hozzájárulván a Magyar Honvédség mint fegyveres erő,

illetve a katonai büntetőeljárással érintett más fegyveres állami rendvédelmi testületek törvényes, zavarmentes működéséhez.

Napjainkban a katonai büntetőeljárások messze idősebbek, mint a polgáriak, hiszen az ide tartozó bűnügyek 80%-át meghaladóan az eljárás megindításától annak elsőfokú befejezéséig legfeljebb 4 hónap telik el, míg a másodfokú elbírálásra kerülő bűnügyek esetében a felterjesztéstől számított átlagosan 3 hónapon belül jogerős döntés születik.

Véleményem szerint a katonai bírák részvétele a polgári büntetőbíráskodásban a katonai büntetőeljárások nem kívánatos elhúzódsához vezethet, melyre láttunk már korábbiakban példát. Prognosztizálható, hogy többek közt elsőfokon vissza fog esni a bíróság elé állításos ügyek száma is, mivel a katonai bírák a tárgyalásokra, nyilvános ülésekre, illetve a bűnügyek feldolgozására rendelkezésükre álló időkeretet megosztani kényszerülnek majd. Mindez magában hordozza a katonai bíráskodás ellehetetlenülésének veszélyét is. Emellett pedig merőben ellentétes az új szabályozás által megengedett és a korábban a Legfelsőbb Bíróság által kialakított bírói gyakorlat és ügyelosztási rend a katonai bírák vezényletésének eredeti céljával.

Felmerül továbbá a kérdés, hogy a polgári büntetőeljárásokban részt vevő katonai bírák miként írják alá majd a határozatokat. Kényszeríthetők-e vajon arra, hogy ne gyakorolják a jogszabályban biztosított jogukat, és elhagyják nevük mögül hadbírói minőségük és viselt rendfokozatuk rövidítését? E körben nem hagyható ugyanis figyelmen kívül az a tény, hogy minden katonai bíró tiszti rendfokozattal rendelkező hivatásos katonaként kerül bírói kinevezésre.

Lássuk be továbbá, hogy a Be. (1998. évi XIX: törvény) 2006. július 01-jétől hatályba lépő s e tanulmánnyal vitatott új rendelkezése miatt a büntetőeljárás hatálya alá kerülő polgári személyek ambivalens érzésekkel állhatnak majd adott esetben katonai bíró beosztású bírójuk elé polgári büntetőügyükben. S bizonyosan kérdésként fog felmerülni jó néhányukban, hogy vajon statárium lépett-e időközben hatályba Magyarországon.

(Jelzem, hogy a 2004. évi CV: törvény XI. fejezete rendelkezik a statáriális eljárás törvényes lehetőségéről és keretéről a polgári és a katonai büntetőbíráskodásra vonatkozóan, azokat egymástól is megkülönböztetve. E szabályzó megengedi, hogy különbírásként katonai bíróságok kerüljenek felállításra, valamint a katonai büntetőeljárásra nézve akként rendelkezik, hogy abba rendeleti úton külön szabályok állapíthatók meg.)

Tekintsük át továbbá a Bjt. és a Be. új 471. § (3) bek.-nek egymáshoz való viszonyát is.

A Bjt. – mint arra már korábban utaltam – egyértelműen szögezi le, hogy a katonai bírót erre a tisztségre kell kinevezni. Ebből világosan következik, hogy az ekként kinevezett személy csak katonai bíróként járhat el. Ezzel ellentétes értelmezés akkor lenne elfogadható, ha a törvény úgy szólna, hogy a katonai bírót erre a tisztségére külön is ki kell nevezni. E rendelkezés hiányában azt kell

feltételeznem, hogy a jogalkotó eredeti szándéka nem irányult arra, hogy a katonai bírák részvételét lehetővé tegye a nem katonai büntetőeljárásokban.

A bírói jogállásról szóló norma kategorikusan rendelkezik arról, hogy a katonai bíró csak katonai tanácsba osztható be, ott működik. E munkaköre megszűnése, azaz katonai bírói beosztása megszűnése után – kérésére – nevezhető ki más bírói munkakörbe. Nincs tehát arról szó, hogy a katonai bíró párhuzamosan két munkakört töltene be. A katonai tanács pedig mint jogi forma, ítélezési hely, kizárólag a Be-n belül, ott is csak a katonai büntetőeljárásra vonatkozó részben kerül nevesítésre, az általános szabályok között nem.

Ebből következően a Be. új szabályozása alapján polgári büntetőügyben, katonai tanácsban nem járhat el az elbírálás kijelölt katonai bíró, nem ítélezhet vele egyetemben a hozzá kirendelt katonai ülnök sem.

A Be. új 471. § (3) bek. a jogállási törvényben definiált katonai bírói munkakört bővíti ki. Ez pedig azért aggályos, mert az Alkotmány 50. § (5) bek. szerint a Bjt-t a jelen levő országgyűlési képviselők 2/3-ának szavazatával kell elfogadni, míg a Be. ún. feles törvény.

Megállapítható tehát, hogy az Országgyűlés a 2006. évi LI. törvény elfogadásával, a katonai bírák munkakörének kibővítésével, egy minősített többséget igénylő törvényt került meg.

Álláspontom szerint az Alkotmány rendelkezésének sérelmével ekként meghozott törvénymódosítás eredményezte helyzet e törvényi rendelkezés hatályon kívül helyezésével orvosolható, visszatérve ahhoz az évszázadokat átölelő jogi hagyományhoz, hogy katonai bíró kizárólagosan csak katonai büntetőeljárás keretében ítélezhessen, figyelemmel arra is, hogy nem érzékelhető tényleges, valós társadalmi igény arra nézve, hogy valóban katonai bírók járjanak el tisztán polgári büntetőbíráskodásra tartozó ügyekben.

A katonai bírói kar ügyszer növelése a katonai büntetőeljárás hatáskörének kiszélesítésével elérhető lenne. Ennek keretében javasolható, hogy a katonai Btk. 122. § (1) bek. szerinti büntetőjogi fogalmába kerüljenek beemelésre az állami rendvédelmi szervek azon tagjai, akik a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyról szóló, 1996. évi XLIII. törvény (Hszt.) hatálya alá tartoznak, rendfokozatot, egyenruhát viselnek, parancsnoki fenytő hatalom áll felettük, katonai jellegű rendben teljesítenek – adott esetben fegyveres -szolgálatot, és jelenleg még nem tartoznak az említett büntetőjogi fogalom alá. Ilyen személyekként vehetők számba a katasztrófavédelem és a vám- és pénzügyőrség hivatásos állományú tagjai.

A katonai büntetőeljárás hatálya tárgyi oldalról kibővíthető lehetne a rendőrség, a vám- és pénzügyőrség és a katasztrófavédelem hivatásos állományú tagjainak szolgálati helyen vagy a szolgálattal összefüggésben elkövetett nem katonai bűncselekményei tekintetében is, mint ahogy erre nézve volt kialakult, jól funkcionáló gyakorlat a XX. századi Magyarország büntetőeljárás jogtörténetében.

- Dr. Kovács Tamás altábornagy: A katonai igazságszolgáltatás szervezeti és eljárásjogi megoldásával kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok. (Kriminológiai közlemények, 35. 1998.)
- Dr. Habony János hb. ezredes: A katonai bíró margójára. (publikálatlan értekezés 2003.)
- Dr. Varga Béla hb. ezredes: Alkotmánybírósági beadvány tervezet (publikálatlan, 2004.)
- Dr. Venczl László alezredes: A katonai büntető igazságszolgáltatás aktuális kérdései. (Kriminológiai közlemények, 59. 2001.)
- A katonai büntetőjog kézikönyve. (Zrínyi Kiadó, 1958.)
- A Legfelsőbb Bíróság Határozatainak Hivatalos Gyűjteménye, 2003/1.Bírósági Határozatok, 2004. évi 5. Országgyűlés honlapja
1912. évi XXXIII. törvénycikk A honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról
1930. évi II. törvénycikk A katonai büntetőtörvény könyvről
1930. évi III. törvénycikk A katonai büntetőtörvény könyv hatályba lépéséről
1939. évi II. törvénycikk A honvédelemről
1948. évi LXII. törvény A katonai büntetőtörvény könyvről
1949. évi XX. törvény Az Alkotmányról
1951. évi III. törvény A büntető perrendtartásról
1951. évi 31. törvényerejű rendelet A büntető perrendtartás hatálybaléptetéséről
1954. évi II. törvény A Magyar Népköztársaság bírósági szervezetéről
- 3/1955. (I. 11.) MT rendelet A katonai bíróságok szervezetéről
1961. évi V. törvény A büntetőtörvény könyvről
1962. évi 8. törvényerejű rendelet A büntetőeljárásról
1972. évi IV. törvény A bíróságokról
1973. évi I. törvény A büntetőeljárásról
1996. évi XLIII. törvény A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról
1997. évi LXVI. törvény A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról
1997. évi LXVII. törvény A bírák jogállásáról és javadalmazásáról
1998. évi XIX. törvény A büntetőeljárásról
2001. évi XCV. törvény A Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról
- 10/2002. (III. 5.) HM rendelet A hivatásos és szerződéses katonai szolgálat létesítéséről, módosításáról, megszüntetéséről, tartalmáról
- 14/2004. (VIII. 1.) IM rendelet A bírósági ügyvitel szabályairól
2004. évi CV. törvény A honvédelemről és a Magyar Honvédségről
2004. évi CXXX. törvény A büntető jogszabályok módosításáról
- 9/2005. (III. 30.) HM rendelet a Magyar Honvédség Öltözködési Szabályzatának kiadásáról
2006. évi LI. törvény A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról

A KATONAI BÜNTETŐJOG KÉTEZERE ÉVES TÜKRE (DE RE MILITARI)

Közismert, hogy az első modern értelemben reguláris, hivatásos – tehát kincstári felszereléssel ellátott, kizárólag katonáskodással foglalkozó állományból álló – haderő a Római Birodalomban, Marius reformjai nyomán jött létre. Az viszont már kevésbé közismert, habár nyilvánvaló, hogy egy olyan fejlett jogi kultúrával rendelkező állam, mint Róma, e területnek, a katonáskodásnak, a részletes jogi szabályozását is megteremtette. Ennek forrásanyaga a *Digesta* 49. könyvének 16. fejezete, melynek címe *De re militari – A katonai jogról*. Ez eredetileg Arrius Menander római jogtudós és magas rangú katonatiszt könyvének címe volt, melyből a *Digesta* katonai jogra, és javarészt katonai büntetőjogra vonatkozó fragmentumainak túlnyomó többsége származik.

Az európai kultúra – így a jogi kultúra is – három pilléren nyugszik: a Biblia, a görög filozófia és nem utolsósorban a római jog. Napjainkban a tudomány nagy figyelmet fordít a *ius privatum*, a római magánjog oktatására és kutatására, ám a *ius publicum*, a közjog, melynek része a büntetőjog és katonai jog is, jóval kevesebb figyelmet kap. Ez adta az indíttatást, hogy e rövid tanulmányban a – véleményem szerint az egyetemi tananyagban szintén méltatlanul mellőzött – magyar katonai büntetőjoggal együtt, azzal összevetve, a *Digesta* fent említett, főként katonai büntetőjogi vonatkozású töredékeit bemutassam.

Tanulmányom első részében a katonai büntetőjog alapvető mai fogalmainak meghatározásával, speciális büntetési rendszerének bemutatásával és párhuzamosan a római katonai büntetőjog általános leírásával foglalkozom. A magyar katonai büntetőjog történeti fejlődésének részletes leírását terjedelmi okokból mellőzöm. Nem feledve azonban azt, hogy következtetéseim nagy részének gyökereit

ebben kell keresnem; hiszen az összehasonlítás eredményeként gyakran azonos jogi megoldásokkal és jogintézményekkel találkoztam, melyek nem csupán a katonai büntetőjog azon univerzális jellemzőiből fakadnak, hogy dogmatikailag letisztult, jogpolitikailag egyértelmű, célratörő és hatékony¹, hanem látnom kell azt is, hogy a magyar katonai büntetőjog kialakulását és fejlődését a német katonai eljárások határozták meg. Ezek pedig bizonyos sajátosságokat mutatnak ugyan, de a római jog német-római recepciója következtében a *Digesta* res militarival foglalkozó részeinek továbbélésén alapulnak.² Tanulmányom második részében a *Digesta* vonatkozó fragmentumait követve, az ott nevesített katonai bűncselekményeket mutatom be, összevetve a *Büntető Törvénykönyv* XX. Fejezetében található tényállásokkal. Fókuszba a dezertálás *criment* állítom, amely a Btk. 343.§ (1)-ben meghatározott szöveg bűntettének feleltethető meg, ugyanis e bűncselekmény – tekintettel arra, hogy egy sereg egészét, egy csata végső kimenetelét veszélyeztetheti morált erősen romboló hatása miatt – kiemelkedő helyet foglal el mindkét jogrendszerben.

Szeretném előre is leszögezni, hogy nem az általam röviden bemutatandó két joganyag egyezőségét vagy szorosabb rokonságát próbálom bebizonyítani, csupán arra próbálok rámutatni, hogy e terület – a katonai büntetőjog – kiemelkedően fontos egy nemzet jogrendjében, hiszen végső soron ezek a szabályok tartják harcképes állapotban egy országot, egy társadalmat végső védővonalait: a fegyveres testületeket³, méghozzá az ezekben kialakult életviszonyoknak legmegfelelőbb jogi normák által. Ezt hivatott alátámasztani az a meggyőződés, mely végső soron jelen dolgozat témája is, hogy a majd' kétezer éves – a maga korában a legmodernebb – római jog óta a katonai büntetőjogban paradigmaváltás nem történt, ahogy célja és eszköztárának java része sem változott, legfőjebb cizellálódott.⁴ Véleményem szerint mindez hatályos büntetőjogunk tükrében egyértelműen látszik.

A katonai büntetőjog fogalma Rómában és a mai magyar büntetőjogban

Mielőtt a katonai büntetőjog fogalmát – mint a büntetőjog speciális területének definícióját – megadnánk, szükséges a büntetőjog általános fogalmának tisztázása, illetve a témánk szempontjából releváns római büntetőjog-fogalom és rendszer ismertetése is. A büntetőjog általánosan elfogadott

1 Ezt igazolja, hogy paradigmaváltás több száz éve – ahogyan majd bemutatni próbálok több ezer éve – e területen nem történt.

2 ld. bővebben: Dr. Pálffy Géza: Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI-XVII. században. Palatia, Győr, 1995.

3 Az alanyi kört pontosan később ismertetem.

4 Itt következetesen nem a „fejlődés” szót használom, mert véleményem szerint nem ez történt, csupán a részletek kidolgozása és kodifikáció. Ám ezzel kapcsolatos észrevételeim – így például a katonai büntetőjog egységes Btk-ba integrálásával kapcsolatban – nem képezik e tanulmány tárgyát.

definíciója magába foglalja a büntetőjog anyagi jogi, eljárásjogi és büntetés-végrehajtási funkcióit.⁵ A római jogban a büntetőjog a justinianusi kodifikációig nem képezett önálló jogágot, így mai fogalmaink szerint Rómában büntetőjog nem volt. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy Rómában a bűn megtorlás nélkül maradt volna, csupán annyit, hogy a büntető jogszabályok elhatárolása nem jogági vizsgálódás alapján, hanem az alkalmazott szankciók alapján történhet, ami megfelel a fenti, modern büntetőjog fogalomnak is. A római jogban találunk büntetőjogi szabályokat mind a *ius publicum* mind a *ius privatum* szabályai között, nem úgy mint ma, amikor – hagyományos értelemben tehát, a jogágak határainak elmosódását figyelmen kívül hagyva – a büntetőjog államilag védi mind a közérdeket, mind a magánérdeket. A bűnüldözés ma elsősorban közfeladat. A római jogban volt köz- és magánbűnüldözés – innen ered a *crimen* (közüldözendő cselekmény) és a *delictum* (magánbűncselekmény) dichotómiája az antik büntetőjogban – ám ez nem akadályozza, hogy mai büntetőjogi fogalmainkkal összevetve vizsgáljuk, mert a római jog a büntetőjogi jogintézmények kialakulásában is tanítómestere volt az európai jogoknak.

Itt kell szót ejtenünk a római büntető hatóságokról. A közbűncselekmények, így a katonai bűncselekmények üldözése és büntetése *magistratusi* feladat volt, mely abból is következik, hogy a magistratusok *imperiummal* bírtak.

Az *imperium* pedig egységes és oszthatatlan főhatalom volt, így magába foglalta az *imperium militarit*, a katonai főhatalmat is.⁶ A katonai parancsnokok is csak akkor bírtak az *imperium* körébe tartozó büntető hatalommal, ha magistratusi idejük letöltése után, *promagistratusként* jutottak katonai parancsnoksághoz. A posztklasszikus korban a katonai (büntető)jogot azonban már nem az *imperium militariae* testesítette meg, hanem a *res militari*. Innen ered a *Digesta* fejezet címe.

Mindezek alapján már meghatározhatjuk a katonai büntetőjog fogalmát, melyet elsősorban az általános büntetőjoghoz képest megfigyelhető specialitásaiban ragadhatunk meg. Katonai büntetőjogi szabályokat a *Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény* (továbbiakban Btk.) VIII. és XX. Fejezetei és a *Büntetőeljárásról szóló 1998. és XIX. törvény* (továbbiakban Be.) XXI. Fejezete tartalmazzak. A korábban megadott büntetőjog-definíció magában foglalja a katonai büntetőjogot, ám ez egy szűkebb fogalom, mely abban érhető tetten, hogy a katonai büntetőjog egy speciális, anyagi és eljárásjogi normák által meghatározott személyi körre vonatkoznak – vagyis a katonákra. A Btk. 122. § (1) értelmében katona a honvédség, a határőrség tényleges állományú tagja, továbbá a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja. A honvédség és határőrség tényleges állományába tartoznak a hivatásos, szerződéses

⁵ Dr. Békés Imre: Büntetőjog Általános Rész. HVGORAC, 2003, Bp.; 22. o.

⁶ ld. bővebben: Dr. Zlinszky János: *Ius publicum*. Osiris, 1998, Bp.

és sorkatonai szolgálatot teljesítő személyek, valamint a katonai tanintézetek hallgatói. Polgári nemzetbiztonsági szolgálatok a Nemzetbiztonsági Hivatal, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat és az Információs Hivatal. Eme speciális személyi kör életviszonyai alapvetően eltérnek az általánostól. Ezen testületek működőképességének megőrzése a legteljesebb fegyelmet és szolgálati rendet követeli meg, éppen ezért a katonákat jóval több, különleges kötelezettség terheli. Összefoglalóan annyit mondhatunk, hogy a katonai büntetőjog célja, hogy a különös katonai kötelezettségek kikényszerítésének végső eszköze legyen.

A római katonai büntetőjog forrásanyaga a *Digesta* 49. könyvének 16. fejezete, mely 16 fragmentumot tartalmaz, tehát elég rövid. Ez is mutatja, hogy ez a jogterület a római rendszerben is speciális volt. A fejezet nyolc jogtudós munkáit tartalmazza: Ulpianus, Paulus, Papinianus, Modestinus, Arrius Menander, Tarruntenus Patarnus, Marcianus, valamint Macer. A legtöbb anyag Arrius Menandertől származik. Rómában a katonai bűncselekmények *crimenek*, azaz közbűncselekmények voltak, ahol az állam érdeke megbüntetni az elkövetőt; a katonai jog pedig a *ius publicum*, a közjog része volt, mely Ulpianus közjog definíciójából következik:

„(...) *publicum ius in sacris, in sacerdotibus, in magistratibus consistit.*” (D. 1. 1. 1. 2.)

(A közjog a vallási dolgokra, a papokra, a tisztségekre vonatkozik. Azaz az állam szervezetére.)

Ilyen alapon a katonai jog is a *ius publicum*hoz tartozott.

A katonák által elkövetett bűncselekményeket Arrius Menander két csoportra osztja:

„*Militum delictum sive admissa aut propria sunt aut cum ceteris communia: unde et persecutio aut propria aut communis est, proprium militaria est delictum, quod quis uti miles admittit.*” (D.49.16.2.)

(„A katonák által elkövetett bűncselekmények különösek vagy általánosak, így a büntetőeljárás is különös vagy általános lehet. Különös bűncselekmények, melyeket az ember katonaként követ el.”)

Vagyis a bűncselekményt az elkövető katonai státusza vonta a katonai büntetőjog hatálya alá, és nem a bűncselekmény minősítése. Tehát vannak olyan bűncselekmények, amelyeket bárki elkövethet, ezek akkor „katonai bűncselekmények”, ha az elkövető katona; és voltak olyan bűncselekmények, melyeket csak katona követhet el, ezek – Arrius Menander szóhasználatával – a különös katonai bűncselekmények. Tehát a római jog is az alanyok szerint specializálja a katonai büntetőjogot az általános büntetőjoghoz képest, így léteztek a speciális alanyú, katonai tényállások, mint amilyenek a Btk. XX. fejezetében találhatóak hatályos jogunkban. Ám megfigyelhetünk egy további, gondolkodásmódbeli hasonlóságot a hatályos katonai büntetőjogi rendszerünkkel: mégpedig az általános bűncselekmények katonakénti elkövetése ugyanúgy különös büntetőeljárást vont maga után a római jogban, mint ahogy a Be. 470. § (1) c) pontja szerint katonai büntetőeljárásnak van helye a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, valamint a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományú tagja által szolgálati helyen, illetőleg szolgálattal összefüggésben – azaz katonaként – köztörvényi bűncselekmények elkövetése

esetén is. De ez már átvezet a következő témakörre, az általános és katonai büntetőjog viszonyához. Tehát ezek után már meghatározhatjuk, hogy katonai büntetőjog mind mai jogrendszerünkben, mind a római jogban, azoknak a jogi normáknak az összessége, melyek meghatározzák, hogy az állam a fegyveres testületeken belül milyen magatartásokat nyilvánít katonai bűncselekménynek, a fegyveres testületek tagjaira mikor vonatkoznak különleges felelősségre vonási szabályok, milyen – esetleg speciális – büntetéseket helyez kilátásba, valamint azokra milyen végrehajtási szabályokat állapít meg. Kijelenthetjük, hogy a római és hatályos katonai büntetőjogunk ugyanúgy definiálható.

Az általános és a katonai büntetőjog viszonya

A speciális katonai életviszonyok szükségessé teszik, hogy a katonai büntetőjog lényegesen eltérjen az általános büntetőjogtól. Ennek oka, hogy a katonát egyfajta kettős kööttség terheli: egyfelől vonatkoznak rá azok a szabályok, melyek minden állampolgárra nézve kötelezőek, másfelől vonatkoznak rá a katonai szolgálat szabályai is, amelyek kikényszerítése a katonai büntetőjog feladata. A katonai büntetőjog az általános büntetőjoghoz, *lex generalis*-hoz képest mind anyagi jogi értelemben, mind eljárásjogi értelemben, mind a büntetés-végrehajtás egyes eseteiben speciális szabályokat határoz meg: *lex specialis*. A katonai büntető anyagi jog alkalmazásának konjunktív feltétele egyrészt, hogy az elkövető tettesként katona legyen, és megvalósuljon a Btk. XX. fejezetében, illetve anno a *Digesta* 49.16. fejezetében meghatározott (különös) katonai bűncselekmények valamelyike. Ezeknek a bűncselekményeknek tettese csak katona lehet, ahogyan ez a Btk.-ból és a *Digesta* korábban idézett töredékéből egyértelműen kitűnik. Ha katona nem katonai bűncselekményt követ el, ennek eljárásjogi konzekvenciái vannak és voltak a római jogban is, ahogyan ezt korábban már érintettük. Ha a tettes katonaként követi el a bűncselekményt, katonai, római fogalom szerint különös büntető-eljárásnak van helye. Ez hatályos jogunkban inkább hatáskör megosztási kérdés a civil és katonai büntetőhatóságok között, és ezért egy döntően anyagi jogi tanulmányban erre nem is térnék ki részletesen. Ám a római perjogias rendszerben az eljárás „milyensége” kardinális kérdés volt, hiszen ez határozta meg a kiszabható büntetések körét. Különös (katonai) eljárásban tipikusan katonai büntetéseket szabtak ki, melyeket a későbbiekben ismertetek részletesen, míg általános eljárásban az általánosan kiszabható büntetéseket alkalmazták, és ahogyan a katonákra kiszabható büntetések tárgyalásánál látni fogjuk, ez az elkövető sorsát tekintve lényeges különbséget jelentett. E tekintetben érdemes megvizsgálunk Modestinus alábbi leírását egy dezertőr tárgyalásáról:

„Desertotem auditum ad suum ducem cum elogio praese mittet, praeterquam si quid gravius ille desertor in ea provincia, in qua repertus est, admiserit: ibi enim eum plecti poena debere ubi, facinus amissum est, divi Sverus et Antonius rescripserunt”.(D.49.16.3.)

(„A helytartó, miután meghallgatta a dezertőrt, azzal az írásbeli utasítással küldte parancsnokához, hogy az isteni Severus és Antoninus rescriptuma szerint, azon a helyen hajtsa végre az ítéletet, ahol a dezertőr gáztetteit elkövette, kivéve, ha abban a provinciában találták meg, ahol súlyosabb bűncselekményeit elkövette.”)

A leírt eljárás egy különös eljárás, mert a vádlott dezertálásért áll bíróság előtt. A dezertálás pedig különös katonai bűncselekmény. A forrás alapján az eljárás főbb elemei tisztázhatók. Az eljárás lefolytatására az *imperium militarival* is rendelkező helytartó volt jogosult, mégpedig az a helytartó, akinek a provinciájában a katonát elfogták, de a végrehajtás az elítélt katonai parancsnokának feladata volt. A büntetést az elkövetés helyén kellett végrehajtani, de ha több bűncselekményt is elkövetett, akkor ott kellett végrehajtani a büntetést, ahol súlyosabb cselekményeket követett el.

Katonákra kiszabható büntetések

Mielőtt a speciális katonai büntetések tárgyalásába belefognánk, fontos a katonai büntetőjog feladatainak számbavétele, mert e feladatok teljesítéséhez igazodó eszközök a katonai büntetések. A katonai büntetőjog feladata a hadsereg (fegyveres szervezet) harcképességének védelme és biztosítása a fegyelem és szolgálati rend védelmén keresztül. A katonai büntetőjog így különösen:

- büntetni rendeli a fegyelem és szolgálati rend elleni cselekményeket, melyek alkalmasak arra, hogy rossz példát mutassanak az érintett alakulat előtt, és így a fegyelem lazulásához vezetnek;
- védi az előjárói, parancsnoki tekintélyt;
- büntetni rendeli mindazokat, akik jogaikkal visszaélnek beosztottaik sérelmére;
- védi a katonai titkot;
- védi a katonai vagyont, a hadsereg tárgyi eszközeit, harceszközeit.

Tehát védi a katonai jogrendet, valamint a hadseregen belüli alkotmányosság fenntartását.

Hatályos katonai büntetőjogunk szerves része az általános büntetőjognak, így sok más specialitása ellenére főbüntetési rendszere – azzal a különbséggel, hogy katonával szemben Btk. 129. §-a szerint közérdekű munkát nem lehet alkalmazni – azonos a Btk. 38. § (1) bekezdésében meghatározottakkal. Fő specialitása abban áll, hogy katonával szemben a Btk. 38. § (2) bekezdésében meghatározott mellékbüntetéseken kívül a Btk. 130. § (1) bekezdésben meghatározott katonai mellékbüntetések is alkalmazhatók. Ezek a következők:

- lefokozás,
- szolgálati viszony megszüntetése,
- rendfokozatban visszavetés,
- várakozási idő meghosszabbítása.

Továbbá fegyelemsértés esetén lehetőség van a *Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény* (továbbiakban Hvt.) 123. § (1) bekezdésében meghatározott fenyítések alkalmazására.

A *Digestában* Modestinus sorolja fel a csak a katonákra kiszabható büntetéseket:

„oena militum huiuscemodi sunt: castigatio, pecuniaria multa, munerum indictio, militiae mutatio, gradus deiectio, ignominiosa missio, nam in metallum in opus metalli non dabuntur nec torquentur.” (D.49.16.3.1.)

Ezek szerint tehát a római jogban a katonákra a következő büntetéseket lehetett kiszabni:

- fenyítés,
- pénzbüntetés,
- szolgálatba állítás,
- szolgálati ág megváltoztatása,
- lefokozás,
- büntetésből elbocsátás.

A katonákat nem lehetett bányamunkára⁷ küldeni és kínvallatásnak alávetni.

Ezek közül talán csak a szolgálatba állítást kell külön értelmezni. Ez a katona soron kívüli szolgálat-teljesítésre kötelezését jelenthette, pl. soron kívül őrségbe állították. Ezek közül a büntetések közül a lefokozásnak és a büntetésből elbocsátásnak megfelelői találhatók meg a Btk.-ban: lefokozás és a szolgálati viszony megszüntetése. A többi római katonai büntetéssel inkább a Hvt.-ben meghatározott fenyítések rokoníthatók:

„Hvt. 123. § (1) A hivatásos állomány tagjával szemben a következő fenyítések alkalmazhatók:

- a) feddés,
- b) megrovás,
- c) szigorú megrovás,
- d) pénzbírság,
- e) a beosztási illetmény legfeljebb 20%-kal csökkentése legfeljebb 1 évig,
- f) a minimális várakozási idő 6 hónaptól 2 évig terjedő meghosszabbítása,
- g) a szolgálati viszony megszüntetése,
- h) lefokozás.”

A „feddés”, a „megrovás” és a „szigorú megrovás” a testi büntetés jelleget elhagyva a római „fenyítéssel” állíthatók párba. A „pénzbírság” a római „pénzbüntetéssel” azonosítható. A „beosztási illetmény legfeljebb 20%-kal csökkentése 1 évig” fenyítés hatását tekintve a „szolgálati ág megváltoztatásának” mai megfelelője. A „szolgálati viszony megszüntetése” és a „lefokozás” pedig megfelel a római

⁷ bányamunkáról bővebben: Dr. Zlinszky János: Római büntetőjog. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1991. Bp., V. fejezet 5. p.

büntetésből elbocsátásnak. A hasonlóság mind a büntetések fajaiban, mind az általuk elérni kívánt cél és joghátrány tekintetében szembetűnő.

Hazai katonai mellékbüntetési rendszerünk fókuszában a rendfokozat áll; a katonai mellékbüntetések célja a rendfokozat tekintélyének védelme, és katonai mellékbüntetés csak rendfokozattal rendelkező katonával szemben alkalmazható. A fegyveres szervek állományának tagjai által viselhető rendfokozatokat a Hvt. 2. számú melléklete tartalmazza. Így megkülönböztet tiszteseket, tiszthelyetteseket, zászlósokat, tiszteket, főtiszteket és tábornokokat. Az egyes állománycsoportokban három-három rendfokozat van, kivéve a tábornokokat, ahol négy található.

Vegyük sorra az egyes katonai mellékbüntetéseket a Btk. 130. § (1)-nek megfelelő sorrendben, és vizsgáljuk meg, hogy a *Digestában* nevesített katonai büntetésekkel milyen hasonlóságokat mutatnak! 1.) A lefokozás (Btk 131.§). Ez a legsúlyosabb katonai mellékbüntetés. Ennek következtében a katona elveszti rendfokozatát, és a hivatásos és szerződéses állományú katonának meg kell szüntetni a szolgálati viszonyát. Kiszabására a törvény szerint akkor van lehetőség, ha a katona méltatlanná vált rendfokozat viselésére. A Hvt. 135.§ (1) bekezdés h) pontja szerint fenyítésként is alkalmazható a lefokozás, mely fenyítésnek e szakasz (3) bekezdése értelmében szintén következménye a szolgálati viszony megszüntetése is.

Itt meg kell említenünk, hogy a Btk. 54. §-ban meghatározott közügyektől eltiltás joghatásaként – e szakasz (2) bekezdés b) pontja szerint – a közügyektől eltiltott elveszti katonai rendfokozatát, továbbá belföldi kitüntetését és azt a jogát, hogy külföldi kitüntetését viseljen. Tehát a közügyektől eltiltás mint nem katonai mellékbüntetés magába foglalja a lefokozást, tehát egy katonai mellékbüntetés. Rómában az imént idézett *Digesta* töredék alapján hasonló büntetést jelentett a lefokozás, mint a Btk.-ban, és ugyanúgy a katonához méltatlan magatartást szankcionálták vele, ám nem járt a szolgálatból való elbocsátással, csupán a rendfokozat elvesztésével. Ez a különbség nyilvánvalóan a két korban létező katonai szervezetek felépítésének eltéréseiből adódik: jelenleg a fegyveres testületek tagjai nem közlegényként, hanem rendfokozattal, rendszerint tisztesként szerelnek fel, és ha ezt a rendfokozatot elvesztik, adott esetben lefokozás következtében, szolgálati viszonyuk nem tartható fenn. A római sereg törzsellományát azonban rendfokozattal nem rendelkező legionáriusok alkották, így létezett olyan állománycsoport, ahová a tiszteket le lehetett fokozni, ahol folytathatták a katonai szolgálatot. Érdemes továbbá megfigyelni, hogy a római jog is hasonlóan védte a fegyveres testületek tekintélyét: ahogy hatályos jogunk a közügyektől eltiltottnak nem engedi rendfokozat viselését, Rómában az infámiával⁸ sújtott személy nem lehetett katona, és ha szolgálat alatt lett a katona infámis, elbocsátották, még akkor is, ha utólag mentesült is. Ugyanez vonatkozott a házasságtörésért vagy

⁸ infámiáról bővebben: Zlinszky: i.m., V. fejezet 8. p.

más hasonlóan megszegényítő bűncselekményért közjog alapján elítélt katonákra is, mert ha ilyen, súlyosan becstelen bűncselekményeket elkövetőket megtartottak volna a hadseregben, az befelé bomlasztó, a külvilág felé pedig tekintélycsorbító hatású lett volna a katonaságra nézve. Ez olvasható ki Arrius Menander következő két írásából:

„Reus capitlis criminis voluntarius miles secundum divi Traiani rescriptum capita puniendus est, nec remittendus est eo, ubi reus postulatus est, sed, ut accedente causa militiae, audiendus: si dicta sit vel requirendus adnotatus, ignominia missus ad iduicem suus remittendus est nec requirendus postea volens militare, licet fuerit absolutus.” (D. 49. 16. 4. 5-6.)

(„Az isteni Traianus rescriptuma szerint azt az elkövetőt, akit halálra ítélték főbenjáró bűn miatt, és önként jelentkezik katonának, nem lehet visszaküldeni oda, ahol elítélték, de adni kell neki egy lehetőséget a katonai szolgálatra, ha láthatóan vágyik rá, azonban ha becsületét elvesztette, később a bíróság visszaadta, még méltányosságból sem vehető fel katonának.”)

„Adulteri vel aliquo iudicio publico damnati inter milies non sunt recipiendi.” (D. 49. 16. 4. 7.)

(„A házasságtörők és más közjog alapján elítélt katonának nem vehetők vissza.”)

2.) Vizsgáljuk meg a szolgálati viszony megszüntetése (Btk. 132. §) katonai mellékbüntetését, és vessük össze a rómaiak által a halálbüntetés után leggyakrabban alkalmazott katonai büntetéssel, a büntetésből elbocsátással!

A Hvt. 56. § szerint a szolgálati viszony megszűnik:

a) közös megegyezéssel;

b) lemondással;

c) felmentéssel;

d) azonnali hatállyal a próbaidő alatt;

e) a szolgálati viszony megszüntetése vagy lefokozás fenyítés kiszabásával;

f) büntetőeljárás keretében szolgálati viszony megszüntetés, lefokozás vagy közügyektől való eltiltás alkalmazásával;

g) a hivatásos állomány tagja halálával;

h) a törvény erejénél fogva, e törvényben meghatározott esetekben.”

A Hvt. 67. § (7) bekezdésének c) pontja szerint aki a hivatásos szolgálatra méltatlanná vált, tehát lefokozták vagy a szolgálati viszonyát megszüntették, nem részesülhet végkielégítésben.

A Digestában Macer az elbocsátásról a következőket mondja:

„Missionum generales causae sunt tres: honestia, causaria, ignominiosa. Honestia est, tempore militiae impleto datur; causaria, cum quis vitio animi vel corporis minus idoneus militiae renuntiat; ignominiosa causa est, cum quis propter delictum sacramento solvitur et si qui ignominia missus est, neque Romae neque in sacro agere potest, et si sineignominiae mentione missi sunt, nihilo minus ignominia missi intelleguntur.” (D.49.16.13.3.)

(„Az elbocsátásnak tehát három általános oka van: tisztesség, betegség és a becstelenség. A tisztesség, amikor a katona kitölti a katonaidejét. A betegség, amikor megállapítják, hogy testi vagy szellemi hibájából a katonáskodásra alkalmatlan. A becstelenség oka, amikor valakit bűncselekmény elkövetése miatt bocsátanak el a szolgálatból. A becstelenség miatt, tehát büntetésből elbocsátott nem tartózkodhatott Rómában, vallási szertartásokon nem vehetett részt, és nyugdíjára sem tarthatott igényt.”) Amint láthatjuk, a két rendszer rendkívül hasonló okokat dolgozott ki a szolgálati viszony megszüntetésére vonatkozóan. Aminek e tanulmány szempontjából jelentősége van az a Hvt. idézett szakaszának f) pontja, illetve az idézett római forrásban a becstelenség okán történő elbocsátás jogintézménye. Mindkét esetben a katona méltatlanná válása indokolja a büntetést, a szolgálati viszony megszüntetését, illetve a büntetésből elbocsátást. Azok a magatartások teszik méltatlanná a katonát a szolgálatra, melyek a fegyveres szerv tekintélyét, a működésébe vetett közbizalmat, a fegyelmet, illetve a szolgálati rendet súlyosan veszélyeztetik.

Fő különbség, hogy hatályos jogunkban a lefokozással ellentétben a szolgálati viszony megszüntetése nem érinti a hatálya alá vont katona rendfokozatát, a római jogban – ahogyan fentebb utaltam rá – pedig a lefokozás érintette a katona szolgálati viszonyát, ám a büntetésből elbocsátott elvesztette a veteránstátuszt és minden ebből fakadó kedvezményt és jogot.

A rendfokozatban való visszavetés (Btk. 133. §) és a várakozási idő meghosszabbítása (Btk. 134. §) katonai mellékbüntetések akkor alkalmazhatók, ha az elkövetett bűncselekmény sérti a rendfokozat tekintélyét, de a katona szolgálatban megtartható, tehát nincs szükség súlyosabb mellékbüntetés alkalmazására.

A *Digestában* egyáltalán nem találunk utalást a katonai hierarchiára, a rangok és beosztások vagy a szolgálat rendjére. Ebből nem azt a következtetést vonhatjuk le, hogy ezeket a kérdéseket nem szabályozták, hanem ezeket a gyakorlatban kialakult szokásjogi szabályok rendezték. Ezek a szabályok a kodifikáció idejére, amikor Róma már világbirodalom volt, a mindennapi katonai élet olyan szerves részévé váltak, hogy a rendkívül praktikus római jogtudósok nem tartották szükségesnek ezek írott jogi formában való rögzítését. Így a forrásokban nem találunk az itt tárgyalt, szorosan a rendfokozatok rendjéhez kapcsolódó, katonai büntetésekhez hasonlót. Ezért – mivel e dolgozat elsősorban a római katonai büntetőjogot bemutató, összehasonlító munka kíván lenni – a rendfokozatban való visszavetés és a várakozási idő meghosszabbítása mellékbüntetések önálló és részletes tárgyalásától eltekintek. Láthattuk tehát: annak ellenére, hogy általános büntetőjogunk rendszere, szemlélete, dogmatikai és fogalmi rendszere jelentős mértékben eltér ugyan az ókori római büntetőjogtól, a katonai büntetőjog területén az állam által védett társadalmi érdekek és a büntető hatalom eszköztára rendkívüli hasonlóságokat mutatnak. Láthattuk azt is, hogy e terület specialitása, periférikus volta ellenére egy koherens, zárt és speciális céljainak megfelelő, hatékony rendszert alkot és alkotott Rómában is.

Így belátható, amit az előszóban is említettem, hogy e terület kétezer éve szinte változatlan célokkal és eszközökkel áll a jog corpusában. Mindez rámutat arra, hogy egy állam jogrendjének védelmében milyen lényegi szerepet kap a katonai büntetőjog.

A tanulmány következő szakaszában azokat a különös katonai bűncselekményeket mutatom be, melyek a *Digestá*ban nevesítve vannak, és megfelelőjük megtalálható a Btk.-ban is. A *Digesta* vonatkozó 49.16. fejezetében nyolc katonai bűncselekmény tényállása található, melyek nagyrészt lefedik a Btk. XX. fejezetébe foglalt tényállásokat. Egyedül az előjárói bűncselekmények kidolgozása hiányos a *Digestá*ban: egyetlen helyen szerepel, a tribunusok *imperiummal* rendelkező parancsnoktól delegált büntető hatásköri leírásánál az, hogy a tribunusok járnak el az élelemosztásért felelős előjárókkal szemben, ha azok e feladatuk ellátásakor csálnak vagy pozíciójukkal visszaélnak.

A források a legtöbbet a dezertálással foglalkoznak, mert – érthető módon – ez volt a legsúlyosabb katonai bűncselekmény. A Btk. XX. fejezetében is, szintén tárgyi súlya miatt, kiemelt helyet foglal el a szökés büntette, mely megfelel a dezertálás tényállásának.

Dezertálás – Szökés

Amint korábban említettem, a legsúlyosabb katonai bűncselekmény Rómában a dezertálás volt. Meghatározását Modestinus adja az engedély nélküli távolléttől elhatárolva:

„Emansor est, qui diu vagatus ad castra regreditur. Desertor est, qui prolixum tempus vagatus reducitur.”
(D.49.16.3.2-3)

(„Engedély nélkül távollevő, aki a távollétét követő hosszabb idő után saját maga visszatért. Dezertőr pedig az, aki a meghosszabbított távollétról úgy hoznak vissza.”)

Tehát annyi a különbség, hogy az engedély nélkül távollevő saját akaratából visszatér, míg a dezertőrt elfogják és visszahozzák. Ez a forráshely a szökés törvényi tényállása, a Btk. 343. § (1) 2. fordulatának megfelelő elkövetési magatartást ír le: „szolgálati helyétől távol marad”, de ahogyan később minősített esetek leírásánál látni fogjuk, a Btk.-ban szereplő másik elkövetési magatartást, a szolgálati hely elhagyását szintén e bűncselekmény körébe vonták. Dezertálni a dezertálás szándéka nélkül nem lehetett, ezt mutatja az Arrius Menandertől származó következő forrás:

„Edicta Germanici Caesaris militem desertorem facibant, qui diu afuisset, ut is inter emansores haberetur, sed sive redeat quis et offerat se, sive deprehensus offeratur, poenam desertionis: nec interest, cui se offerat val a quo deprehendatur.” (D.49.16.4.13.)

(„Germanicus Caesar ediktumai dezertőrnek minősítették azt, aki hosszú ideig hiányzott, ha azonban bizonyos ideig meg volt nála a visszatérés szándéka, akkor engedély nélkül távollevőnek tekintették. Nem mentesülhetett a büntetés alól, aki feladta magát vagy elfogták.”)

Tehát a forrásokból kitűnik, hogy vizsgálták az elkövető szándékát, illetve a távol maradás időtartamából következtettek az elkövető szándékára. Ebből arra következtethetünk, hogy a dezertálás a mai szokéshez hasonlóan célzatos cselekmény volt, amely csak egyenes szándékkal (*dolus directus*) volt elkövethető. Megállapíthatjuk tehát, hogy a dezertálás és a szokés tényállásai dogmatikailag fedik egymást, hiszen mindkét bűncselekmény védett jogi tárgya, elkövetési magatartása azonos, mindkettő célzatos, speciális alany által elkövethető bűncselekmény.

Arrius Menander felvilágosítást ad a dezertálás büntetéséről is:

„Qui in pace deseruit, eques gradu pellendus est, pedes militam mutat; in bello idem admissum capite puniendum est.”
 („A békeidőben dezertáló személy, ha lovas katona, rangját veszti, ha gyalogos, szolgálati ágát megváltoztatják. Háború idején a büntetés halál.”)

Hatályos jogunkban is hasonló megkülönböztetéssel találkozunk: alapesetben viszonylag enyhe büntetéssel fenyegeti a törvény, de a háború idején való elkövetést a legsúlyosabban – mivel hazánkban már nincs halálbüntetés – életfogytig tartó szabadságvesztéssel sújtja.

A dezertálásnak voltak más súlyosabban minősülő esetei, melyeket szintén Arrius Menandertől ismerhetünk meg:

„Qui desertioni aliud crimen adiungit, gravius puniendus est: et si furtum factum sit, veluti alia desertio habebitur; ut si plagium factum vel adgressur abigeatus vel quid simile accesserit. Deserto si in urbe inveniatur, capite puniti solet: alibi adprehensus ex prima desertione restitui potest, iterum deserendo capite puniendus est”. (D.49.16.5.2-3.)

(„Ha a katona dezertálás miatt más bűncselekményt is elkövet, súlyosan büntetendő; ha lopást követ el, azt második dezertálásnak kell tekinteni, úgyszintén, ha emberrablást vagy támadást követ el, vagy jószágot lop, vagy hasonló dolgot csinál. Ha egy dezertőrt Rómában fognak el, halállal büntetendő, ha máshol, akkor a szolgálatba visszahelyezhető, de ha újabb dezertálást követ el, szintén halállal büntetendő.”) Tehát a dezertálás minősített esetei közé tartozott, ha a dezertálás érdekében más bűncselekményt, úgynevezett eszközcselekményt is elkövettek. Ekkor egy *fictio*val ezt a cselekményt második dezertálásnak tekintették, amiért pedig már automatikusan halál járt. Az itt meghatározott minősített esetek egyike a Btk.-ban is szerepel, méghozzá a 343. § (2) bekezdés d) pontjában, miszerint súlyosabban büntetendő a szokés, ha „személy elleni erőszak alkalmazásával követik el”.

Szintén halállal volt büntetendő az a katona, aki őrhelyét elhagyva dezertál:

“Qui excubias palatii deseruerit, capite punitur.” (D.49.16.10.)

Mint ahogyan a Btk. 343. § (2) c) pontja szerint súlyosabban büntetendő a szokés, ha „fontos szolgálat teljesítése közben vagy a szolgálat felhasználásával követik el”.

A dezertőr kivételes esetben megbocsátásra is számíthatott, azonban Arrius Menander leírja, hogy mely esetekben nem lehet eltekinteni a büntetéstől:

„*Non omnes desertores similiter puendi sunt, sed habetur et ordinis stipendiorum ratio, gradus militae loci, muneris deserti et anteactae vitae; sed et numerus si solus vel cum altero vel cum pluribus deseruit, aliudve quid crimen desertioni adiunxerit; item temporis, quo in desertione fuerit; et eorum, quae postea gesta fuerint, sed et si fuerit ultro reversus, non cum necessitudine, non erit eiusdem sortis.*” (D.49.16.5.) („Nem minden dezertőrt kell ugyanúgy büntetni, de azokat igen, akiknek társadalmi és katonai rangjuk vagy állomáshelyük indokoltá teszi; akik szolgálat közben vagy már korábban dezertáltak; mással együtt vagy többen együtt dezertáltak; vagy a dezertáláshoz más bűncselekményt is elkövettek.”) Tehát ha csoportosan dezertáltak, a büntetéstől nem lehetett eltekinteni. Hasonló megoldással élt a jogalkotó, hiszen a csoportos elkövetés a Btk.-ban is minősített esete a szökésnek.

Több forrás szól arról, hogy hadifoglyok visszatérése esetén közülük kiket kellett dezertőrnek tekinteni: így dezertőr, akit elfognak, és amikor tehetett volna, nem szökik meg; illetve aki visszatérhetett volna, mielőtt elfogják. Hadrianus egy rescriptumában azt írja, hogy ezeket a fogságból hazatérő dezertőröket meg lehet kímélni, ha más dezertálókat azonosítanak. Tehát még a Btk. 344. §-ban előírt szökés feljelentésének kötelezettségével rokon szabályozást is találunk.

Egy Modestinustól származó forrás szerint a dezertálás előkészületét és kísérletét is – ahogyan a Btk. 343. § (5) szerint a minősített szökés előkészületét – súlyosan büntették:

Et si, qui volent transfugere adprehensus est, capite punitur.” (D.49.16.3.11.)

A római remekjogászok ugyan nem elméleti szinten, de foglalkoztak a dezertálás és más bűncselekmények elhatárolásával. A dezertálás és az engedély nélküli távollét elhatárolásánál olyan szempontokat vettek figyelembe, amelyek alapján mi is elhatároljuk a szökést az önkényes eltávozástól (Btk. 345. §), így a távollét idejéből és az elkövető egyéb cselekményeiből, magatartásából következtettek az elkövető tudattartamára, és az elkövető szándéka alapján határolták el a két bűncselekményt. Összefoglalva tehát a dezertálással és szökéssel kapcsolatban leírtakat, elmondható, hogy mindkét bűncselekmény a legsúlyosabb a katonai bűncselekmények között. Továbbá kijelenthetjük, hogy a két bűncselekmény elkövetési magatartását, minősítő körülményeit tekintve és bizonyos szempontból büntetési fenyegetettségét tekintve gyakorlatilag azonos. Mindkét jogrendszer különös figyelmet fordít az elkövetés körülményeinek és az elkövető szándékának vizsgálatára, mindkét rendszer szerint az eset összes körülményeit figyelembe véve kell elbírálni ezt a bűncselekményt. Nézzük meg most a *Digestában* szereplő további katonai bűncselekményeket!

A harcképességet veszélyeztető magatartások

Az ide tartozó bűncselekmények mindegyike a hadsereg harcképességét védi. Elsőként Modestinus nyomán: „*Is, qui exploratione emanet hostibus insistentibus aut qui a fossato recedit, capite puniendus est.*” (D.49.16.3.4.)

(„Aki kivonja magát az ellenséggel szembeni felderítésből, vagy aki megfutamodik a harcállásból, az fejét veszítse.”)

Továbbá:

„*Qui stationis munus relinquat, plus quam emansor est: itaque pro modo delicti aut castigatur aut gradu militae decitur.*” (D.49.16.3.5.)

(„Aki szolgálati helyét elhagyja, súlyosabb cselekményt követ el, mint az engedély nélkül távol levő, ezért cselekménye súlyától függően testi fenyítésre vagy lefokozásra kell ítélni.”)

E tényállások analógak a Btk. 365. §-ában meghatározott kibúvás a harci kötelesség teljesítése alól büntett 365. §. a) pontba foglalt elkövetési magatartásával:

„Btk. 365. § Aki háborúban harci kötelessége teljesítése alól

a) szolgálati helyének önkényes elhagyásával, elrejtőzéssel vagy megfutamodással,

(...)

kivonja magát, büntettet követ el, és tíz évtől tizenöt évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő.”

Érthető, és magyarázatot nem is igényel e cselekmények legsúlyosabb büntetéssel való fenyegetése mind az ókorban mind ma, hiszen az ilyen cselekményeket elkövető katonák miatt csaták veszttek el. A következőkben Modestinustól származó források az előjáró védelmének kötelezettségéhez fűződő mulasztások inkriminálásáról szólnak:

„*Si praesidis vel cuiusvis praepositi ab excubatione quis desistat, peccatum desertionis subibit.*” (D.49.16.3.6.)

(„Ha valaki a helytartó vagy más előjáró melletti őrhelyét elhagyja, akkor a dezertálás büntetének büntetését kell elviselnie.”)

„*Qui praepositum suum protegere noluerunt vel deseruerunt, occisso eo capite punitur.*” (D.49.16.3.22.)

(„Aki előjáróját nem védi meg, vagy otthagyja, és őt megölik, halállal büntetendő.”)

Hasonlóan ír erről Arrius Menader is:

„*Qui praepositum suum non protexit, cum posset, in pari causa factori habendus est; si resistere non potuit, paresendum ei.*” (D.49.16.6.8.)

(„Aki előjáróját nem védi meg, bár képes lenne rá, úgy kell büntetni, mint az elkövetőt; ha megvédeni nem képes, meg kell kímélni.”)

A fenti három forrásból kitűnik, hogy az előjáró védelme a katona elsődleges szolgálati kötelezettségei közé tartozott, és e kötelezettség megszegése a legsúlyosabb büntetést vonta maga után. Büntethetőséget kizáró okként vették figyelembe, ha a katona a védelemre nem volt képes. Hatályos jogunkban a hasonló cselekmények inkább a szolgálati bűncselekmények körébe tartoznak, így például az őrhely elhagyása, vagy az ór- ügyeleti vagy egyéb készenléti szolgálat nem megfelelő teljesítése esetén kötelességszegés szolgálatban (Btk. 348. §) állapítható meg.

Szintén büntették Rómában, ha a katona háború idején eladta vagy elvesztette fegyverét:

„*Miles, qui in bello arma amisit vel alienavit, capite punitur; humne militam mutat.*” (D.49.16.3.13.)

Ugyanígy büntetendő a Btk. 365. § c) pontja szerint: „aki háborúban harci kötelességének teljesítése alól harceszköze elhagyásával, megrongálásával vagy alkalmazása elmulasztásával kivonja magát, büntettet követ el.”

A fegyver elvesztése, megrongálása, eladása háború idején komolyan érinti a katonák hadrafoghatóságát, ezért a büntetés indokolt. Hatályos jogunkban a fegyver eladásának természetesen más következményei is vannak, hiszen ma a fegyver viselés joga, a fegyver forgalmazási tevékenység szigorú korlátok közé van szorítva.

A forrásokban fegyverekhez kapcsolódóan szerepel itt egy nem katonai bűncselekmény, a fegyverlopás, ám ehhez katonai általi elkövetés esetén más jogkövetkezményeket fűztek:

„*Qui aliena arma subripuit, gradu militae pellendus est.*” (D.49.16.3.14)

(„Aki ellopja mások fegyverét, le kell fokozni.”)

Ez esetben a római jog nem ad provokációs lehetőséget a károsultnak, mint a lopás, *furtum privatum* esetén, ami magán bűncselekmény volt, hanem közüldözendővé teszi a katonák egymás közti lopásait, mert ez összeegyeztethetetlen a bajtársiassággal. Ezt mutatja a tipikusan méltatlan, becstelen magatartás esetén kiszabható lefokozás kilátásba helyezése is. Hasonló gondolkodást tükrözve, büntető-eljárási törvényünk is kizárja a magánvád lehetőségét a katonai büntetőeljárásban.

A *Digestában* további harcképességet veszélyeztető magatartásként szerepel a következő, Modestinus által leírt bűncselekmény:

„*Nec non et si vallum quis transcendat aut per murum castra ingrediatur, capite punitur.*” (D.49.16.3.17.)

(„Aki a sáncon vagy városhalon keresztül megy be a táborba vagy a városba, fejét veszítse.”)

Ez ugyanis két veszélyt is hordoz magában: az átmászás megrongálhatja a sánctól, illetve a városfalat; másrészt esetleg bátorítást vagy ötletet adhat az ellenségnek az ilyen módon való bejutásra. A rómaiaknál egyébként a városfalak és védművek az istenek védelme alatt álltak. Már a város alapításáról szóló legendában is Romulus azért ölte meg testvérét, mert az átugrta az általa emelt falat. Sokan ezzel magyarázzák, hogy a sáncon vagy a falakon való átmászást a legsúlyosabb büntetéssel sújtották. Ám ezzel kapcsolatban kételyt ébreszthet a következő forrás:

„*Si vero quis fossam transiuit, milita recitur.*” (D.49.16.3.18)

(„Ha valaki átúszik a vizes árkon, el kell bocsátani a hadseregből.”)

Kérdés, hogy ha a fenti esetekben szakrális oka volt a halálbüntetésnek, ebben az esetben miért nem ez a büntetés. Valószínűleg azért, mert a korábbi tényállásokban is inkább a harckészültséget és a védművek állagát védték a legsúlyosabb büntetés kilátásba helyezésével, ebben az esetben pedig azért nem indokolt a halálbüntetés, mert a vizes árkot az átúszás nem rongálta meg.

Némileg hasonló bűncselekményt határoz meg a Btk. 363. § b) pontja szerinti harcészültség veszélyeztetése: „aki fontos fegyverzetet, harci felszerelést vagy más fontos hadianyagot megsemmisít, használhatatlanná tesz, vagy rendeltetésétől egyéb módon elvon, büntettet követ el.”

A következő forráshelyen leírt bűncselekmény a Btk. 357. §-ában meghatározott bujtogatás vétségével, illetve a 352. §-ban meghatározott zendülés és a 366. §-ban meghatározott harci szellem bomlasztása büntettekkel mutat hasonlóságokat:

„*Qui seditionem atrocem militum concitavit, capite punitur; si intra voci ferationem aut levem querellam seditio mota est, tunc gradu militae deicitur. Et cum multi milites in aliquod flagitium conspirarent vel si legio deficiat avocari milita solent.*” (D.49.16.3.19-21.)

(„Aki a katonák között jelentős zavargást szít, fejét veszítse, ha az elégedetlenséget hangos vita vagy csekély panaszkodás váltja ki, az elégedetlenséget szító rangját veszítse. Ha sok katona szervezkedik közös büntettek elkövetésére, vagy az egész légió elégedetlenkedik, a szokásos büntetés, hogy elbocsátják őket a katonai szolgálatból.”) A hadseregen belül az elégedetlenség szítása a morál romlásához, végül anarchiához vezet, és mivel a katonai büntetőjog elsődleges feladata a fegyelem fenntartása, az ilyen magatartásokat mindig is büntetni rendelte. Ha az elégedetlenkedésnek méltányolható alapja volt, Rómában enyhébb volt a büntetés. Annak, hogy a tömegesen szervezkedőket, illetve az elégedetlenkedő légiókat miért nem büntették, praktikus oka volt: a halálbüntetést nem lehet tömegesen végrehajtani, ezért ezeket az embereket inkább eltávolították a hadseregből.

Amint láthatjuk, a harcképesség fenntartása érdekében Rómában is ugyanolyan típusú cselekményeket tekintettek veszélyesnek, mint amelyeket hatályos büntetőjogunk is bűncselekményként büntetni rendel.

Szolgálati bűncselekmények

E bűncselekmények a szolgálati rendet és a szolgálati feladatok ellátását veszélyeztető cselekményeket szankcionálják. Így elsőként Arrius Menander azt mondja:

„*Sed et caligatus, qui metu hostium languorem simulavit, in pari causa eis est.*” (D.49.16.6.5.)

(„Annak a nyomorultnak is halál a büntetése, aki az ellenségtől való félelmében fizikai gyengeséget szimulál.”) A forráshelyből kitűnik, hogy az elkövetőt nemcsak büntették, de meg is vetették, mert nem érdemelte meg, hogy katonának nevezzék.

Később így folytatja:

„*Qui se vulneravit vel alias mortem sibi conscivit, imperator Hadrianus rescripsit, ut modus eius rei statutus sit, ut si impatentia doloris aut taedio vitae aut morbo, aut furore aut pudore mori maluit, non animadvertatur in eum, sed ignominia mittatur, si nihil tale praetendat, capite punitur, per vinum aut lasciviam lapsis capitalis poena remittenda est et militae mutatio irroganda.*” (D.49.16.6.7.)

(„Aki magát megsebesíti, vagy más módon öngyilkosságot kísérel meg – Hadrianus császár írja egy rescriptumában – hogy ha a körülményekből arra lehet következtetni, hogy azért akart meghalni, mert nem viseli el a fájdalmat, vagy megunta az életet, vagy beteg, vagy örült vagy szegyenkezik, halállal nem büntethető, de szegyen teljesen el kell bocsátani; ha semmilyen okot nem tud felhozni, halállal kell büntetni. A büntetést el kell engedni, ha azt bor hatása alatt vagy játék közben követték el, és a katonát szolgálatában át kellett helyezni.”)

Megfigyelhetjük, hogy e forráshelyek a Btk. 346. §-ában meghatározott kibúvás a szolgálat alól büntetnének elkövetési magatartásait írják le egyes bűncselekményekként:

„Btk. 346 § (1) Aki abból a célból, hogy katonai szolgálatának teljesítése alól kivonja magát, testét megcsonkítja, egészségét károsítja, vagy megtévesztő magatartást tanúsít, büntetett követ el, (...)”

A katonai szolgálat alóli kibúvást is keményen büntették:

„Gravius autem delictum est detrectare minus militae quam adpetre; nam et qui ad delictum olim non respondebat, ut proditores libertatis in servitutum redigebantur, sed muto statu militariae recessum a capitibus poena est, quia plerumque voluntario milite numeri suppleuntur.” (D.49.16.4.10.)

(„Súlyos bűncselekmény, ha valaki kibújik a katonai szolgálat alól; ha a sorozáson eldobva a szabadságot, rabszolganak mondja magát.”)⁹

Itt pedig a 347. §-ban meghatározott szolgálat megtagadása büntetnének elkövetési magatartását fedezhetjük fel:

„Btk. 347. § Aki a katonai szolgálat teljesítését megtagadja, büntetett követ el, (...)”

Rómában ugyancsak büntették azokat az apákat, akik nem engedték katonai szolgálatba fiaikat, illetve azokat az apákat, akik nem készítették fel a katonáskodásra vagy katonáskodásra alkalmatlanná tették fiaikat:

„Qui filium suum subtrahit militae belli tempore, exilio et bonorum parte multandus est; si in pace, fustibus caedi ibetur et requisitus iuvenis vel a patre postea exhibitus indeteriorem militam dandus est; qui enim se sollicitavit ab alio, veniam non meretur. Eum, qui filium debilitavit delictu per bellum indicto, ut inhabilis militae sit, praeceptum divi Traiani deprotavit.” (D.49.16.4.11.-12.)

(„Aki fiát háborús időben a katonai szolgálat alól kivonja, száműzetéssel és vagyona egy részének elvesztésével büntetendő; békeidőben meg kell vesszőzni, és el kell vinni a fiút, vagy ha az apa szolgáltatja ki, alacsonyabb beosztásba kell helyezni. Azt, aki nem engedte fiát, illetve alkalmatlanná tette a katonai szolgálatra, amikor a táborozás háború miatt meg volt hirdetve, az isteni Traianus parancsára száműzték.”) Ezt a szabályt a római társadalom szigorú patriarchális felépítése indokolta.

A soron következő forráshelyek az elhagyás nélküli távollét elnevezésű bűncselekményről beszélnek, mely a Btk. 349. § (1)-ben meghatározott szolgálati feladat ellátása alóli kibúvás vétségével rokonítható.

⁹ Rómában ugyanis csak szabad ember lehetett katona, rabszolgákat nem lehetett besorozni.

„Leuius itaque delictum emansionis habetur, ut erronis in servis, desertionis gavius, ut in fugitivis.”
(D.49.16.4.14.)

Eszerint az elhagyás nélküli távollétet enyhébben kezelték, mint a lógós rabszolgákat, a dezertőröket vagy a szökött rabszolgákat. Ilyen esetekben a körülményeket mindig alaposan vizsgálták, és az újoncoknak akár meg is bocsátottak:

„Examinatur autem causae semper emansionis et cur e tubi fuerit et quid egerit; et datur venia valetudini, affectioni parentium et adfinium, et si servum fugientem persecutus est vel si qua huiusmodi causa sit, sed et ignorantia adhuc disciplinam trioni ignoscitur.” (D.49.16.4.15.)

(„Mindig vizsgálni kell az eltávozás okait, hogy miért, hol és mit tett a katona, és meg kell bocsátani a betegség, a szülők és rokonok iránti szeretet, a szökött rabszolga keresése vagy egyéb hasonló ok miatt. De a fegyelmezéshez még nem szokott újoncnak is meg lehet bocsátani.”)

Tehát a szolgálati rend büntetőjogi védelme mindkét korban indokolt volt, hiszen ennek megsértői a teljes fegyveres szervezet működését veszélyeztetik.

A függelemsértés

E bűncselekmények az előjáró tekintélyét, a parancsnoklási és szolgálati rendet védik.

Elsőként vizsgáljuk meg a következő forráshelyet:

„Qui manus intulit praepositio, capite puniendus est, augetur autem petulantiae crimen dignitate praepositi. Contumacia omnis adversus duces vel potaesidem militis capite punienda est.” (D.49.16.6.1-2.)

(„Aki előjárójára kezét emel, halállal büntetendő. Az előjáróval szembeni támadás súlyosan büntetendő. Minden, a hadvezérrel vagy katonai helytartóval szembeni engedetlenség halállal büntetendő.”)

Hasonlóképpen keményen minősíti a Btk. az előjáró vagy szolgálati közeg elleni erőszakot:

„Btk. 355. § (1) Aki

a) az előjáró ellen,

b) a feljebbvaló, az őt vagy más szolgálati közeg ellen

szolgálatának teljesítése közben vagy amiatt erőszakot alkalmaz, azzal fenyeget vagy tetteges ellenállást tanúsít, bűntettet követ el. (...)”

Mint látható, a rómaiaknál a katonai előjáróval szembeni bármiféle szembeszegülés a legsúlyosabb büntetést vonta maga után, itt nem voltak enyhítő körülmények. Hatályos jogunk büntetőjogi védelemben részesíti nemcsak a katona közvetlen előjáróját, hanem minden feljebbvalót, és az őrszolgálatot vagy egyéb fontos szolgálatot állító másik katonát is. A Btk. is bármiféle szembeszegülést, így a tetteges ellenállást is e bűncselekmény körében rendeli büntetni.

A parancsmegtagadásról a következőket olvashatjuk a *Digestában*:

„In bello qui rem a duce prohibitam fecit aut mandata non servavit, capite punitur, etiam si res bene gesserit.” (D.49.16.3.15)

(„Aki háború idején a parancsnoka által megtiltott dolgot cselekszik, vagy nem teljesíti parancsát, halállal büntetendő, akkor is, ha akciója sikeres volt.”)

A Btk. a 345. §-ban rendeli büntetni a parancs iráni engedetlenséget vétségként. Az előző forráshelyen leírt elkövetési magatartás a Btk. szerinti parancs iránti engedetlenség 345. § (3) bekezdésben meghatározott minősített esetének, büntetési alakzatának felel meg:

„Btk. 345. § (3) Aki háborúban harci parancsot nem teljesíti, tíztől tizenöt évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő.”

A rómaiak e bűncselekménynek csak a legsúlyosabban minősülő tényállását dolgozták ki, mert valószínűleg a kisebb veszélyt jelentő békeidőben való elkövetést a parancsnokok fegyelmezési jogkörében büntették. A fegyelem fenntartása minden hadseregben a rendeltetésszerű működéssel elsődleges feltétele. Ezt elsődlegesen az előjárók tekintélye és az általuk adott parancsok teljesítése garantálja. Az előjáró tekintélyének megsértése az alakulat egészére kihat, ezért indokolt az előjáró különös büntetőjogi védelme. Az alárendeltnek a parancsot mérlegelés nélkül teljesítenie kell, így érthető, hogy mindkét jogrendszerben a különösen veszélyes harci helyzetekben a parancs nem teljesítését, illetve megtagadását a legsúlyosabb büntetéssel fenyegették. Összefoglalva a római katonai bűncselekményekről az alábbiak állapíthatók meg: a legtöbbjét halállal büntették, de a legtöbb tényállásnál megtalálhatóak a büntethetőséget kizáró vagy a büntetést enyhítő körülmények. Ebből újra azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a tényállás minden elemét alaposan felderítették, és az eset összes körülményeit figyelembe vették.

Amint a katonai szolgálat teljesítésére veszélyesnek ítélt magatartásokon keresztül láthattuk, a reguláris fegyveres testületek működési elvei, így az azokat védő jogi normák sem mentek át számottevő változáson az évszázadok során. Az ismertetett esetek bűncselekményként való értékelésének jogpolitikai indoka ugyanaz volt, mint ma a katonai büntetőjog célja: a hadsereg harci moráljának, fegyelmeztségének és hadrafoghatóságának megőrzése.

Zárszó

E tanulmány nem tekintette céljának a katonai büntetőjog átfogó ismertetését. Csupán arra tett kísérletet, hogy rámutasson a katonai büntetőjog azon – esetleg az általános büntetőjog szempontjából irigylésre méltó – tulajdonságaira, miszerint ez a speciális jogterület társadalmi berendezkedéstől függetlenül, egy igen távoli történelmi kor tükrében is változatlan fogalmi, dogmatikai alapokon nyugszik, nagyon hasonló – természetesen a saját korának és történelmi közegének megfelelő – szankciókat alkalmaz, és ugyanazokat az érdekeket védi, ugyanazokat a cselekményeket pönalizálja.

Láthattuk a szembetűnően azonos megoldásokat mind a katonai büntetőjog fogalma, alanyai, hatálya meghatározásában, mind a katonai (mellék)büntetések rendszerében a római jog és a mai Btk. – Be. Rendszer összevetésénél. Láthattuk a két szabályozásban a katonai bűncselekmények rendkívüli hasonlóságait is, melyekből egyenesen következnek a katonai büntetőjog máig változatlan célkitűzései és védett jogi tárgya. Az egyes katonai bűncselekmények kidolgozása a római rendszerben nagyobb eltéréseket mutat a mai magyar normákhoz képest, mint az általános dogmatikai megoldások körében: a római jogban a hangsúly – a mindkét korban központi helyet elfoglaló szökecs büntetéstől eltekintve – a harchelyzetekhez kapcsolódó cselekményeken van. Ennek oka, hogy a Római Birodalom fennállása alatt szinte folyamatosan háborúzott, Magyarország pedig az elmúlt hatvan évben – melynek során mai büntetőjogi rendszerünket megalkották – nem állt háborúban, így hatályos jogunkban a fegyveres testületek békeidőben is betöltendő feladatai, mindenkor irányadó működési elvei kerültek a szabályozás fókuszába. Azonban ez a büntetendő cselekmények körében megfigyelhető súlyponteltolódás nem befolyásolja a különböző tényállások összehasonlításából levonható általános következtetéseinket. Immár tényként szögezhetjük le azt az alapvetésemet, melyet a bevezetőben fejtettem ki, hogy a katonai büntetőjogban kétezer éve minden társadalmi, jogtudományi, katonai szervezeti változás ellenére sem történt paradigmaváltás. Ez pedig egyedülálló a jogrendszerben. Azt tekintve, hogy ez az érték a katonai büntetőjog fogalmainak olyan élesebb határvonalúságát, alkalmazásának olyan hatékonyságát eredményezi, amely más jogterületeken gyakran hiányzik, a jogalkotásnak törekednie kell a katonai büntetőjog vívmányainak megőrzésére. Igaz, hogy hazánkban békés korszakot élünk, jogrendünk és alkotmányos értékeink védelmének szilárd fenntartása nem nélkülözheti a fegyveres védelmet. Ennek kielégítő működését pedig, az eddigiekben vázolt tulajdonságainak köszönhetően, megfelelő törvényi szinten és megfelelő minőségben csak a speciális katonai büntetőjog képes biztosítani, ahogyan mindezt frappánsan kifejezi a Katonai Főügyészség jelmondata: *Summa republicae tuitio de stilpe tuarum rerum, armorum scilicet atque legum veniens*, azaz a köztársaság legfőbb védelmét és hatalma oszlopát a fegyverek és a törvények adják.

Felhasznált irodalom

- Békés Imre (szerk.): Büntetőjog Általános Rész. HVGORAC, 2005., Bp.
Kaposvári Bertalan: A katonai büntető igazságszolgáltatás. Kriminológiai Közlemények, 4/1989.
Kovács Zoltán: A katonai büntetőjog kézikönyve. 1958., Bp.
Mezei László: A katonai normasértések büntetőjogi fenyegetése. Ügyészek Lapja, 3/1994.
Pálffy Géza: Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI-XVII. században. Palatia, 1995., Győr
Szalai István: A katonai mellékbüntetések a jogrendszerben. Ügyészek Lapja, 1/2005.
Varga Péter: De re militari. Acta Jur. et Pol., 1999., Szeged
Zlinszky János: Ius publicum. Osiris Kiadó, 1998., Bp.
Zlinszky János: Római Büntetőjog. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1991., Bp.

BESZÉLGETÉS DR. KOVÁCS TAMÁS LEGFŐBB ÜGYÉSSZEL¹

„Meglátásom szerint az ügyészek sokat dolgoznak, és jól dolgoznak.”

Az Ügyészek Lapja szerkesztőbizottsága megkereste dr. Kovács Tamás legfőbb ügyészt, aki a közelmúltban került a szervezet élére, de csaknem negyven éve dolgozik ügyészként. 1965-től volt fogalmazó, majd 1968-ban lett katonai ügyész. A Szegedi Katonai Ügyészségen kezdte pályafutását, később dolgozott a katonai főügyészségen, majd ezt követően Budapestre került. 1990-től legfőbb ügyésszé történő megválasztásáig katonai főügyészként és a legfőbb ügyész helyetteseként tevékenykedett.

Gratulálunk Önnek egyrészt a megválasztásához, másrészt pedig a Jogász Hivatás Rendekező Vezető Képviselői által adományozott Deák Ferenc Díjhoz.

Első kérdésünk, hogy legfőbb ügyészként elégedett-e a szervezet szakmai tevékenységével?

Meglátásom szerint az ügyészek sokat dolgoznak, és jól dolgoznak. Ez a meggyőződésem negyvenéves ügyészi szolgálatom szakmai tapasztalatán alapszik. Nyugodt vagyok a tekintetben, hogy az ügyészek munkájukat lelkiismeretesen és szakmailag magas szinten végzik. Az utóbbi években lezajlottak azok a szervezeti reformok, amelyek ennek kereteit biztosítják. Mint legfőbb ügyész, elsődleges feladatommak tartom annak biztosítását, hogy az ügyészség minden dolgozója a jövőben is a már megszokott, magas szakmai szinten dolgozhasson. Ezt nem további reformok, hanem az állandóság biztosításának útján vélem megvalósíthatónak.

---

¹ Dr. Kovács Tamás legfőbb ügyész beszélgetőpartnerei: dr. Ettig Antal, dr. Kiss Anna, dr. Ligeti Miklós

A szakmai és talán a szélesebb közvélemény is a váderedményességet tartja a büntetőügyészi tevékenység mérőszámának. Ön szerint a váderedményességi mutató megfelelő eszköz a szakmai teljesítmény mérésére? Hadd idézzem egyik elődöm, Györgyi Kálmán szavait: „nem szeretnék olyan országban élni, ahol a váderedményesség 100%-os.” A váderedményességi statisztika ugyan fontos abból a szempontból, hogy tájékoztatja a büntetőügyészt korábbi munkájáról, ám nem mindig azt mutatja, ami a valóságban történik; gyakran annál pozitívabb képet fest. Ezért fontos, hogy ne csapjuk be önmagunkat. A váderedményességnek azért sem tulajdoníthatunk túlzott jelentőséget, mert ezzel leértékelnénk a többfokú bírósági eljárás szerepét. Az ügyész ugyanis nem tévedhetetlen. Ugyanakkor azt sem szabad elfelejtenünk, hogy az új Be. átírta a büntetőügyészi funkciókat és kompetenciákat is. Értelemszerűen különbségek adódnak a „vádügyész” és a „vizsgálóbíró jellegű ügyész” feladatai között. A két tevékenységi kör mérhetősége is jelentősen eltérő. Emiatt sem szabad fetisizálnunk a váderedményességi adatokat. Mi a véleménye arról az időnként szakmai körökben megfogalmazódó nézetről, miszerint az ügyészségnek nem indokolt fenntartania a büntetőjogon kívül eső szakágazatait? Megalapozottnak tartja-e azt a kritikát, hogy a magánjogi és a közigazgatási jogi ügyészi tevékenység elveszítette társadalmi funkcióját, állampolgári jogvédő és jogérvényesítő potenciálját?

Ismereteim szerint, már a nyolcvanas évek végén megfogalmazódtak az ügyészség alkotmányos helyzetével és funkcióival kapcsolatos elképzelések. Ez a kérdés, ha jól értettem, az ügyészség funkcióira vonatkozott. Az ügyészségi törvényességi felügyeleti és magánjogi tevékenység az Alkotmánybíróság e tárgyban született határozatával² összhangban, a korábbiakhoz képest jelentősen szűkített hatáskörben folyik. Természetesen a politikai rendszerváltást követő időkből kialakultak azok a civil szervezetek és államigazgatási hatóságok, amelyek hatékonyan közreműködnek a törvényesség biztosításában. Az ügyésznek azonban olyan jogosítványai vannak, amelyek e területeken is hatékony jogérvényesítést biztosítanak. Bár számomra sem kétséges, hogy az ügyészség elsősorban büntetőjogi tevékenységet folytat, ennek ellenére nem értek egyet azokkal a nézetekkel, amelyek tovább szűkítenék az egyéb ügyészi tevékenységeket.

Legfőbb Ügyész Úr, Ön szóba hozta az ügyészség alkotmányos struktúrában elfoglalt helyét, mi a véleménye az ügyészség kormány alá rendeléséről?

Ez a politika dolga. Nem a hivatalban lévő legfőbb ügyésznek kell tudnia erre a választ. Más kérdés, hogy jogásként nekem is van erről véleményem. A jogpolitikusok, a jogtudósok és a jogalkalmazók évek óta vitatkoznak az ügyészség jogköréről és alkotmányjogi helyzetéről. A megfogalmazott kérdések két szinten jelentkeznek: milyen feladatokat lásson el a jövőben az ügyészség, és melyik államhatalmi szerv felügyelete alatt működjön.

² 1/1994 (I. 7.) AB Határozat, megjelent a Magyar Közlöny 1994. évi 2. számában.

A történelem folyamán Európa különböző jogrendszereiben az ügyészségnek két fő változata jött létre. A szervezet, jogkörének megfelelően, lehet „proszekutor”, illetve „prokuratura” típusú. Az állami szervek rendszerében elfoglalt helyét tekintve pedig elképzelhető a végrehajtó hatalomnak alárendelt szervezatként működő és az ettől függetlenül, a népszuverenitást megtestesítő intézmények (pl. a parlament vagy az uralkodó) felügyelete alatt tevékenykedő ügyészség.

Mindegyik modellnek kétségtelenül vannak előnyei, de vannak hátrányai is, ezért választani közülük nem könnyű feladat. Mindkét modell egyformán jól működhet a gyakorlatban. Ezt támasztja alá az Európa Tanács határozata is, amely mindkettőt megvizsgálta, és működőképesnek találta. Kíérlett demokráciákban az ügyészi függetlenség ma már egyik modellben sem lehet kérdéses.

Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a tőlünk eltérő rendszerben működő szervezetek ma már egyre inkább azt gondolják, hogy az ügyészség függetlensége a parlamenti alárendeltségben jobban biztosítható. Az igazságügyi kormányzat utasításai gyakran kikezdi az ügyész diszkrécionális (mérlegelési) jogát, illetve megpróbálják azt korlátok közé szorítani. Sok államban ezért mára formálissá vált a kormányznak való alárendeltség. Franciaországban, Olaszországban, Hollandiában és Ausztriában például a legfelsőbb bírói fórum melletti ügyészek kívül állnak az ügyészi hierarchián, s így az igazságügyi miniszter utasítási jogköre alá sem tartoznak. Magyarországon számosan úgy gondolják, hogy azért kell az ügyészi szervezet parlamenti alárendeltségét megszüntetni, mert jelenleg a kormányznak nincs semmilyen hatása a büntető igazságszolgáltatásra és a büntető politikára. Véleményem szerint azonban a kormány akkor sem eszköztelen a büntetőpolitika megvalósításában, ha az ügyészség parlamenti alárendeltségben marad. Ugyanis a rendőrségen keresztül orientálhatja a büntetőpolitikát.

Sokan az ügyészség jogtörténeti múltjára hivatkozással javasolják az alárendeltség megváltoztatását, hiszen az 1871-ben felállított királyi ügyészség közvetlenül az igazságügy-miniszter alá tartozott. A javaslat támogatói viszont elfelejtik, vagy nem is tudják, hogy a törvény 1869. évi vitáján az ellenzék (Táncsics Mihály, Mátyás Arisztid, Simonyi Ernő), támadva az előterjesztést, módosító indítvánnyal állt elő: „a királyi ügyészség, úgy a kormánytól, mint a bíróságtól, független”. E javaslatot „csak” 111:94 arányban szavazták le. Ha akkor 9 képviselő nem a módosító indítvány ellen szavaz, akkor most a történelmi hagyományokra való hivatkozás a jelenlegi rendszer védelmében történik. A kor neves jogásza, Finkey Ferenc, Vargha Ferenc, Vámbéry Rusztem, Balogh Jenő is az igazságügy-minisztertől való függetlenség mellett foglalt állást. Elgondolkodtató Finkey Ferenc álláspontja, amely szerint a „miniszternek az ügyészséggel szemben fennálló utasítási, áthelyezési és elvonási (degradálási) joga nemcsak az ügyészség önérzetének árt, de kárára van az igazságszolgáltatásnak, mert lehetővé teszi a politikai befolyást, a pártszempontok érvényesülését a büntető igazságszolgáltatásban. Amint szükséges és elengedhetetlen jogállamban a független bíróság

és a független védői kar, épp úgy kívánatos az anyagi igazság érdekében a mindenkori kormánytól független ügyészség.”³

Mint korábbi katonai főügyész, mit gondol a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás reformjáról?

A médiában gyakran rosszul teszik fel ezt a kérdést, és mindig a katonai igazságszolgáltatási szervezet integrációjával hozzák kapcsolatba. Erre csak azt mondhatom, hogy az integráció korábban már megtörtént: a katonai ügyészi szervezet a Legfőbb Ügyészség 1953-ban történt megszervezése pillanatától része az ügyészi szervezetnek, a katonai bíróságok pedig szintén a bírói szervezet részeként tevékenykedtek. Szervezeti különállásról tehát nincsen szó. Nemzetközi összehasonlításban a magyar modell teljesen integráltnak tekinthető jelenleg is, szemben számos NATO tagállam megoldásával, amely a katonai igazságszolgáltatás szervezetét a hadsereg alárendeltségében helyezi el.

Hadd emlékeztessenek azonban arra is, hogy a kilencvenes évek elején a katonai igazságszolgáltatás valóban jelentős hatáskörvesztése volt tapasztalható. Ez a trend napjainkra azonban megfordult. A jelenleg is folyamatosan zajló büntetőjogi kodifikáció menetében – elsősorban Wienernél – megfogalmazódott az egységes büntetőkódex feladása és a melléktörvények korábban létezett rendszerének visszaállítása. Ebben az esetben a katonai büntetőjog – akárcsak a fiatalkorúak büntetőjoga, illetve a közlekedési és a gazdasági büntetőjog – önálló törvényben kerülne megfogalmazásra. Hazánkban jogtörténeti léptékkel mérve nagyjából azonos időtartamban létezett, illetve létezik mind az egységes büntetőkódexben, mind pedig a melléktörvényben elhelyezett katonai büntetőjog modellje. Mindkettő bebizonyította, hogy képes hatékonyan működni. A katonai büntetőjog reformjának célját én nem annyira a kodifikációs technika változtatásában, hanem sokkal inkább a hatályos joganyag egyes büntető tényállásainak aktualizálásában látom.

3 Finkey, F.: A magyar büntető perjog tankönyve. Bp. 1916. 206. o.

ÖRÖKZÖLD TÉMA

(Interjú dr. Pap János ezredessel¹)

Örökzöld téma – mondjuk, és valami mindig visszatérő, sokszor agyonbeszélt kérdésre gondolunk. Most viszont – így tél közepén – a szó eredeti és szoros értelmében szeretném az örökzöldeket központi témává tenni. És az is rögtön kiderül, hogy mindez hogy kötődik egy komoly katonaelemhez, mivel dr. Pap János ezredes, a Szegedi Katonai Ügyészség vezetője az ország – talán – egyik legnagyobb, legjelentősebb fenyőfagyűjteményének gazdája és lelkes ápolója.

– Úgy tudom, szinte minden szabadidődet, energiádat e speciális gyűjteménynek szenteled. Sokan megcsodálják az örökzöldek szép példányait – karácsony táján külön jelentést is hordoznak magukban – azonban eszükbe sem jutna, hogy maguk köré gyűjtsék minél több fajtájukat. Honnan ez a vonzódás nálad a fenyőfélékhez?

– Gyerekkorom óta vonzottak az örökzöldek, különösen a fenyőfélék. Amikor 1979-ben vásároltam egy hétvégi kertet, akkor beszereztem néhány – 15-20 – fenyő alapfajt. Ekkor még nem gondoltam a gyűjtésre. Az 1980-as évek elején megismerkedtem egy híres kertésszel, aki jó barátom lett, ő inspirált később a fenyőfélék gyűjtésére. Évről-évre egyre több fajtát, változatot szereztem be, így gyűjteményem egyedszáma egyre nőtt, a pénztárcám pedig egyre vékonyodott. Költséges szórakozás a fenyőgyűjtés.

– Egyáltalán mit kell tudni a fenyőkről? Látszólag ismerjük őket, körülvesznek minket, mégis vajmi kevés információnk van róluk.

– A nálunk ismert fenyők növény-rendszertanilag a nyitvatermők törzsébe tartoznak, 2 osztályba, 6 családba, és 27 nemzetségbe sorolják őket. A nemzetségekbe 500-600 faj és hozzávetőleg 2500 fajta,

¹ A lapunk hátsó-belső oldalán dr. Pap János ezredes úr gyűjteményének néhány darabja látható.

változat tartozik. A fenyőnemzetségekbe tartoznak többek között a jegenyefenyők, a hosszútűjű fenyők, a lucfenyők, a mamutfenyők, a cédrusok, a ciprusok, a hamis ciprusok, a borókák, a tuják, és a tiszafák. A gyűjteményemben az ismertetett fenyőfélék közül jelenleg 950 faj, fajta, változat található.

– Hogyan bővül a gyűjteményed egy-egy újabb darabbal? Úgy hallottam, hogy még repülőn is kapsz új növényeket.

– Ma már egyre nehezebb beszerezni új változatokat. A híresebb faiskolák által minden évben megjelenített árjegyzékekből, illetve az internetről tudom meg, hogy milyen új fajtákat hoznak forgalomba. Ezután jön a neheze, mert bonyolult Hollandiából, Franciaországból vagy Németországból növényeket szerezni. Ritkán magyar faiskolák is forgalmaznak újdonságokat. A beszerzést általában kereskedő útján szoktam lebonyolítani. Én szaporítással – dugványozás, oltás – bonyolultsága miatt nem foglalkozom. Repülőgép útján történő beszerzéssel egyszer próbálkoztam, de nem sikerült.

– A különböző területekről származó fák nyilván eltérő gondozást, más talajt, különböző mennyiségű vizet kívánnak. Hogyan oldható meg mindez, és mekkora területet igényel?

– A gyűjteményem darabjai olyan egyedekből állnak, melyek a világ különböző tájain őshonosak. Így van növényem, amely Dél-Amerikában, Mexikóban, Észak-Amerikában, a Himalájában, Japánban, Kínában, a Földközi-tenger környékén őshonos. Valóban, a különböző területekről származó példányok eltérő gondozást igényelnek. Ezt az igényt a fafajták beszerzésekor ismerni kell, s ennek megfelelően kell megválasztani a talaj úgynevezett Ph értékét, az öntözés gyakoriságát, az árnyékolást, a fagyvédelmet stb. Mindezek a fajtaismertetőből tudhatók meg. A növények ápolása, környezetüknek rendben tartása nagyon sok munkával jár, leköti minden szabadidőmet.

A gyűjtemény egyedei, melyek között van 10 cm-es is, és 12 m-es is, három kertben díszlenek, és úgy vannak elhelyezve, hogy a hasonló igényű növények egymás közelében vannak, illetve minden növényre valamelyik oldalról rálátás van, nem takarják, nem árnyékolják egymást.

– Nem gondoltál még rá, hogy közkinccsé, látogathatóvá tedd a speciális arborétumodat?

– Méreteikben túl kicsik a kertjeim ahhoz, hogy az ismerősökön kívül látogatót fogadhassak. Ugyanakkor karácsony táján mindig van „látogató” a fenyőfák között. Ez a látogató hivatlan, csak azért jön, hogy pusztítson, és nekem pedig lelki fájdalmat okozzon. Legutóbb is egy-egy a Kaukázusban, illetve Japánban őshonos fenyő tetejét vágta le, és vitte el karácsonyfának az „érdeklődő”. Az így tönkretett növényeket több éven keresztül tartó munkával megpróbálom helyrehozni, abban bízva, hogy jövőre az ilyen jellegű látogatás biztosan el fog maradni.

BEMUTATKOZÓ BESZÉD

Mélyen Tisztelt Elnök Asszony, Tisztelt Vendégeinek, Tisztelt Vezető Munkatársaim!

Amikor 1965. december 1-jén katonai ügyészségi fogalmazóként megkezdtem ügyészségi szolgálatomat, őszintén hittem, hogy megtaláltam hivatásomat, és őszintén reméltem, hogy pályámon lesz részem munkasikerekben és örömeikben is. Még csak nem is álmodhattam azonban arról, hogy 41 év múltán én, a valamikori hadnagy, fogalmazó, nyugalmazott altábornagyként és immár az ügyészi hivatásrend első embereként állhatok a Magyar Köztársaság Országgyűlése előtt, hogy letegyem hivatali eskümet. Azt az esküt, amelynek lényege az, hogy „... hazámhoz és annak népéhez hű leszek, legfőbb ügyészi feladatokat... az alkotmány érvényesülése érdekében lelkiismeretesen teljesítem”. Eskümet itt, Önök előtt, előttetek megismétlem.

A legfőbb ügyészi iroda olyan, hogy ott képeket elhelyezni nem lehet. Mégis kerestem egy helyet, ahova kiakaszthattam a bekeretezett eskü okiratot, mert azt szeretném, hogy azt nap mint nap lássam, hogy soha ne téveszthessem szem elől.

El kell mondanom, – s ezt talán látszott is rajtam – hogy az országgyűlési szavazás eredményének kihirdetésekor, majd az eskütételkor, nagy meghatottságot, s a nagyfokú bizalom miatti őszinte örömet éreztem, de – és ez talán nem látszhatott – szinte fizikailag is éreztem a megkapott, vállalt feladat súlyát, felelősségét is.

Amikor jelölt lettem, már föl tettem magamnak a kérdést, mi bátoríthat arra, hogy ezt a roppant megtisztelő jelölést elfogadjam.

Átgondoltam a helyzetemet, és úgy éreztem, nem lehetek kishitű, hiszen a 41 éves ügyészi szolgálat megtanított minden szükségesre. A közel húsz éves első fokú katonai ügyészi munka során a nyomozás, a vádképviselés, a törvényességi vizsgálatok minden nehézségével és szépségével is találkoztam,

aztán a néhány éves katonai főügyészégi beosztásom idején a nyomozás felügyelet, a panaszjeljárások, és a Legfelsőbb Bíróság előtti ügyészi fellépés tudnivalóit sajátíthattam el, majd 3 évig ügyészség vezetőként, utána egy évig főosztályvezetőként tehettem szert vezetői gyakorlatra, s mindezek után ért az a megtiszteltetés, hogy legfőbb ügyész helyettesként, katonai főügyészként több mint 16 évig – két legfőbb ügyész bizalmából is – részese lehettem az ügyészi szervezet legfelsőbb vezetésének. Végigjártam tehát a lépcsőfokokat, és úgy érzem, rendelkezem is a kellő tapasztalatokkal, és ismerem is eléggé az ügyészi szervezetet.

Mindez mégsem lett volna elég, ha nem érezhettem volna az ügyész-társadalom bizalmát és – hadd gondoljam úgy – szeretetét is. Ezt szeretném most is megköszönni.

Mindez biztatást adott ahhoz, hogy remélhessem, hogy együtt, egyetértésben meg tudjuk oldani feladatainkat.

Sokan mondják nekem most azt, hogy milyen nehéz időben vettem át posztomat. Nem tagadhatom, hogy a társadalom mindennapjai enyhén szólva zaklatottak, hogy az indulatok néha elszabadulnak, és esetenként olyan cselekményekben manifesztálódnak, amelyek miatt többen ügyészért kiáltanak. Sajnálatos, hogy az ügyészséget érik politikai indíttatású megszólítások is. Nekünk azonban konzekvensen tartanunk kell magunkat ahhoz, hogy elfogultság nélkül, csakis a törvényt alkalmazzuk, és akkor bízhatunk abban, hogy igazolódik egy Statius nevű, valamikori római költő szava:

„Seva legem, et lex servabit te”, azaz: „Óvjad a törvényt, s majd a törvény téged is óv”.

Tisztelt Vendégeim és Kollegáim!

Megválasztásom után nagyon sok kedves levelet kaptam, és engedjék meg, hogy kettőből idézzek néhány sort: Egy kollegám írta, hogy:

„Kívánom, hogy az egyöntetű bizalom ne terhet jelentsen, hanem hitet és erőt adjon a bizonyára nehézségeket is tartogató tisztség betöltéséhez.”

Nagyon szeretném, ha ez történné.

Egy parlamenti képviselő azt írta, hogy „...Ön a politikai és pártérdekek Scylla és Charibdisa között biztosan fogja vezetni a Legfőbb Ügyészség hajóját”.

Nagyon remélem, hogy így lesz.

Mélyen tisztelt Elnök Asszony,

Tisztelt Vendégeink és Kollegáim!

Korábbi vezetői beosztásomban mindig arra törekedtem, hogy az általam vezetett katonai ügyészi szervezet mint a Magyar Köztársaság Ügyészségének integráns része járjon el az eljárások időszerezésére, gyorsaságára, eredményességére és mindenképpen a törvényesség biztosításában.

Úgy vélem, hogy legfőbb ügyészként sem kell változtatnom alapvető célkitűzéseimen. Ezek pedig abban foglalhatók össze, hogy az ügyészségnek mint az igazságszolgáltatás egyik igen fontos

közreműködőjének vagy résztvevőjének egész tevékenységét illetően, általában is, de konkrét ügyekben is törekednie kell a hitelességre, a társadalom pozitív értékítéletének kiérdemlésére.

S ehhez – merthogy ez végül is nagyon egyszerű dolog – nem kell más, minthogy pártatlanul, csakis a törvényeknek engedelmességgel, – ahogy szoktuk mondani: a szakma szabályai szerint – magas erkölcsi követelményeknek megfelelően és fegyelmezetten kell dolgozni.

Ha ez egy olyan alkalom, amikor illik egy ars poeticát megfogalmazni, akkor sem érzem magam nehéz helyzetben, mert segítségül hívhatom az általam legnagyobb magyar büntetőjogászként tisztelt – Magister Juris Criminalisként is aposztrofált – Finkey Ferencet, aki több szép és időt álló megfogalmazását adta az ügyész feladatainak és működése vezérelveinek.

Hadd válasszam azt a mondatát, amellyel 1940-ben, nyugállományba vonulásakor mondott:

„Az igazságügyi szolgálatban mindig az anyagi igazság pártatlan szolgálata, az állami közérdek megóvása, a törvények szigorú és részrehajlás nélküli érvényesítése lebegett előttem, mint mindennapi munkám célja és eszménye”.

Nagyon bízom abban, hogy ügyészi szolgálatom befejezésekor én is nyugodt lelkiismerettel mondhatom majd ezt.

Ilyen szellemben és ilyen célokkal szeretném tehát vezetni ezt a szervezetet, és elvárom, hogy a szervezet tagjai e célokat megértve és ezekkel azonosulva álljanak is mögém, mert Senecával vallom, hogy „rossz katona az, aki sóhajtozva követi a hadvezért”.

Az ünnepi alkalom nem igen alkalmas arra, hogy valamiféle programbeszédet tartsak, de azt le szögezhetem, hogy semmilyen lényeges szerkezeti, szervezeti változtatás szükségét nem látom. Az Európai Unióhoz való csatlakozás, illetve a Btk. változásai, a Be. újrakodifikálása és azt követő változásai miatt szükségessé vált működési, szervezeti reform gyakorlatilag megtörtént, és sikeresnek is mondható. Ennek ellenére nyitott vagyok minden olyan ésszerű változtatásra, ami a még hatékonyabb, a törvényesség megerősítését még eredményesebben szolgáló ügyészi tevékenységet segítheti elő.

Az elvárásaimat illetően nem szeretnék részletekbe menni.

Vezető munkatársaim egyébként is ismerik a felfogásomat: a büntetőjogi ügyészi tevékenységben az időszerűséget, az eredményességet és a törvényességet tartom legfontosabbnak. Tehát gyors munkát, de úgy, hogy az mégis alapos, és így eredményes legyen, s mindezt kizárólag törvényes eszközökkel, minden szempontból törvényes eljárásban érjük el.

És nagyon fontosnak tartom, hogy munkánk ne fásult, rideg, hanem emberközpontú legyen. Dosztojevskijra hivatkozva: „bűnében is szeressétek az embert”.

Idetartozik azonban az is, hogy szeretném, ha még nagyobb gondot fordítanánk a sértettek jogainak érvényesítésére, biztosítására, de a bűnelkövetők alapvető jogainak védelmére és az európai követelményeknek megfelelő büntetés-végrehajtásra is.

A valóban nagyon hasznos, értékes büntetőjogon kívüli ügyészi tevékenység mennyiségi növelésére lehetőséget, de szükségét sem látok. A munka minőségi mutatói azonban bizonyára javíthatók még. Mindenesetre azt várom el az e területen dolgozó kollegáktól, hogy hozzáállásuk reagáló legyen: a bűnügyi tapasztalatokból, a társadalom, a sajtó, a politika által közvetített igényekből szűrjék le, hogy milyen területen válik szükségessé, ügyészi vizsgálódás, ügyészi fellépés a törvények betartatása érdekében.

Nincs aggályom afelől, hogy ügyészeink maradéktalanul képesek megfelelni az ilyen elvárásoknak. Korinek László írta egy tanulmányában, hogy „...a szaktudás csak olyan szervezetben halmozódik fel, ahol legalább három nemzedék találkozik: az ifjak új lehetőségei a középkorúak jártasságával és az idősebbek tapasztalataival”.

Nos, nálunk a helyzet ilyen szempontból kiváló, és ebben a szervezetben valóban fel is halmozódott egy jelentős szaktudás, és erre építeni is akarok.

Ezt azonban karban tartani, sőt gazdagítani is kell, ezért inspirálni és lehetőségeink szerint támogatni kívánom az ügyészek továbbképzését, posztgraduális képzését, nyelvtanulását és az Európai Unió joganyag minél jobb elsajátítását.

Célkitűzéseimet akként összegezhetném, hogy szeretnék egy, az alkotmányos rendeltetésének mindenben megfelelő, a társadalom elismerését élvező, európai szellemű és színvonalú munkára képes szervezet megerősítésében eredményes lenni.

Tisztelt Hallgatóim!

Beszédemet az esküre utalással kezdtem.

Szeretnék befejezésül egy másik esküt felidézni, az 1871. évi XXXIII. törvény által létrehozott királyi ügyészség tagjainak esküjét:

„... tisztemben pontosan, híven és serényen eljárók, a reám bízott ügyekben félretétvén mindennemű melléktekintetet, félelmet vagy kedvezést, egyedül a törvényes igazságot tartandom szemem előtt”. Ennek szeretnék megfelelni, s hogy ez így lehessen, ahhoz kérem mindannyiuk, mindannyiótok támogatását, segítségét.

Mindenkinek – különösen Elnök Asszonyoknak – szívből köszönöm, hogy beiktatásom alkalmával személyes megjelenésével megtisztelt.

Köszönöm a figyelmet!

A PÁRTFOGÓ FELÜGYELŐ SZEREPE A BŰNÜGYI TUDOMÁNYOKBAN¹

Napjainkban már nincs az a büntető szakág, de az a bűnügyi tudomány – büntetőjog, büntető eljárás jog, büntetés-végrehajtási jog, kriminológia – amelyben ne lenne fontos, jogállamban pedig teljességgel nélkülözhetetlen feladata, szerepe a pártfogó felügyelőknak. Mindennapi gyakorlatukkal és elméleti munkájukkal is, publikációikkal, előadásaikkal a szakemberek széles körének részvételével szervezett tudományos konferenciáikkal jelentős mértékben hozzájárulnak e tudományok műveléséhez, fejlesztéséhez.

A tudomány és a gyakorlat összehangolása, együttgondolkodása nélkül nehezen képzelhető előrelépés. A gyakorlati kérdések felismerése a tudomány művelőit, a jogalkotókat és jogalkalmazókat, a jogkövetőket a szakmai kérdések legjobb megoldására ösztönzi. Az eredeti felismerések elérésén túl közvetíteni kell a világ tudományos tevékenységének eredményeit is.

A munka tiszteletet érdemel; fő, hogy becsületesen, szakértelemmel, felelősségtudattal végezzük feladatainkat. A pártfogó felügyelők tevékenységéről a jelenlegi, mind az öt főterületüket tekintve ezt leszögezhetjük. A pártfogó felügyelői vélemény, illetve a környezetanulmány elkészítése, a közérdekű munka, a pártfogó felügyelet és az utógondozás végrehajtásában való közreműködésük elismerést érdemlő. S már itt van a mediáció is. I. A bűnözés elleni küzdelem maga komplexitásában igyekszik vizsgálni és feltárni az okokat a kiküszöbölésük érdekében. Megalapozott tudományos törekvést tükröz, hogy a büntetőeljárás megindulásától az utógondozás megszűnéséig tartó folyamatot mint egységes egészet vizsgáljuk,

¹ A 2006. szeptember 4-én az első Pártfogás Napjának ünnepi ülésén elhangzott előadás.

mint olyant, amely a társadalommal összeütközésbe kerülő személyt hivatott a társadalomba visszavezetni, ott elismertetni, éppen a társadalom védelme érdekében.

A tudományos életben mind több az „interdiszciplináris” kérdés. Jól tükröződik ez a pártfogó felügyelők munkájában is, amely valamennyi büntető jogágban jártasságot, ismeretet igényel, nem szólva a munkajogról, társadalombiztosítási jogról és a többiekéről.

A társadalom életében is mind több az intézmények szokott működési körén kívül eső, azaz több intézmény hatáskörének metszéspontjain, mezsgyéjén feltorlódo gond. Az igazán sem ide, sem oda, avagy ide is oda is tartozó kérdés megoldása szokott a legnehezebb lenni. A maga területéről viszont mindenkinek illik a lehető legjobb megoldás érdekében minden tőle telhetőt megtenni.

A bűnözés helyzetének, minőségének megismerése és helyes megítélése a bűnüldöző, a büntető igazságügyi szervek egyik alapvető feladata, hiszen ennek ismeretében kell a társadalom, az egyes állampolgár védelmére szolgáló eszközöket felhasználni, esetleg újakat kialakítani. A bűnelkövetőnek szembesülnie kell tette következményeivel; a pártfogó felügyelő pedig elősegíti az áldozat, a megsértett közösség és a bűnelkövető közötti közvetítéssel a bűncselekmény okozta károk mérséklődését, a helyreállító igazságszolgáltatás elvei megvalósítását.

Mit ér a nyomozás vagy a tárgyalás által esetleg „rádöbentő” hatást is kiváltott „pszichodráma”, ha nem részesül további társadalmi szempontból pozitív ráhatásban az elítélt a szankció végrehajtása alatt, ha utána pedig nem kap segítséget a társadalomba beilleszkedéshez. Egymáshoz szorosan kapcsolódó szakaszokról van szó, melyek közül bármelyik szerepének – így az utógondozásnak – az esetleges elhanyagolása a többi határfokát ronthatja le.

A jövő emberközpontú büntető igazságszolgáltatása szempontjából a szankcionálás feltételei és formái mellett fontos az eljárás és a büntetés-végrehajtás, továbbá az utógondozás is. Az elkövetett cselekmény súlyához igazodó büntetés keretei között csak az individualizációval lehet a speciális prevenció szempontjait érvényesíteni. Ugyanakkor figyelembe kell venni a sértettek szükségleteit és a lakossági elvárásokat is.

Nem szabad eltérni, hogy következmény nélküli legyen a normasértés, elmaradjon bármelyik szankció esetében a végrehajtás, a társadalomba visszailleszkedés segítése; a cselekmény által megbolygatott szabadságkorlátokat és védelmi köröket újból meg kell szilárdítani, mégpedig a hatékonyság érdekében gyorsan és nyilvánosan.

A bűnözésre adott válasznak tiszteletben kell tartania a büntetőjog és a büntetés-végrehajtási jog társadalmi funkcióját; igazodnia kell ezek hagyományos értékeihez és a jogállamiság megkívánta feltételekhez. Az egyensúly keresését a közérdek és a bűnelkövető érdeke között a büntető törvénykönyvek is mutatják, hiszen az arányos szankció kiválasztása az általános pozitív megelőzést, a vádlott személyiségének figyelembe vétele az egyéni megelőzést szolgálja.

Szempon a társadalom védelme a bűnelkövetőtől, de szempont az ő védelme is a társadalom haragjától. Ebből kiindulva is helyeselhetően mindinkább megfelelő figyelem fordul a pártfogó felügyelők tevékenységére. A felismerés évekkal ezelőtt megszületett, a jó irányokat pedig tartani kell a tudományos eredmények új típusú együttműködéssel történő felhasználásával is, közös akarattal.

A nem szabadságelvonással járó szankciók sikere is az érvényesülésükön múlik.

Évről évre növekszik a közérdekű munka és a pártfogó felügyelet alatt állók száma. A közérdekű munkánál a végrehajthatóság megszűnésének megállapítását tartalmazó bv. bírói határozatok száma emelkedésének megállásában reménykedünk.

Cél, hogy az elítélt a társadalom ellen elkövetett bűnét a köz javára végzett hasznos, értelmes munkával tegye jóvá.

II. Az európai jog befolyásoló hatását érzékelhetjük a bűnügyekkel foglalkozás minden területén, amit szem előtt kell tartani a jogalkotásban, a jogalkalmazásban, a jogtudomány művelésében is. A mi jogterületünkről a strasbourgi joggyakorlat, ennek az Európai Unióba történt inkorporálása révén régebbre visszanyúló és nagyobb hasznosítandó, figyelembe veendő anyag gyűlt össze. Megfogalmazhatóvá vált napjainkban a szankciótanból kiindulva új büntetési elméletként a konszenzuszelmélet az ekvivalencia sok-sok területen érvényesülő tételeiből.

Az Európai Parlament A4-0369/98. számú határozata tartalmaz elvárásokat a szankciórendszerrel kapcsolatban; így többek között az alternatív büntetések és intézkedések alkalmazását, a társadalomba visszailleszkedést segítő programokat, az áldozatnak okozott károk megtérítését.

Kedvezően fogadva a börtönbüntetések alternatív intézkedései és a helyettesítő büntetések, valamint a büntetések végrehajtását biztosító rugalmas módok elterjedését a különböző rendszerekben, hangsúlyozza, hogy a szabadságvesztést helyettesítő büntetéseket mindenkor alkalmazni kell. Amikor a javak és személyek biztonsága megengedi, ajánlja a rövid tartamú büntetések helyett eleve az alternatív büntetések alkalmazását; hangsúlyozza azt, mennyire fontos, hogy a börtönlakók társadalomba való beilleszkedésére irányuló erőfeszítések a lakosság körében általában polgári szolidaritással találkozzanak.

Felkéri a tagállamokat, közhatalmi szerveket, kormányokat, hogy konkrét politikát határozzanak meg a büntetésüket letöltött fogvatartottak szakmai beilleszkedésének elősegítésére és mindenfajta hátrányos megkülönböztetés felszámolására, mint „amely napjainkban igen gyakori”.

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének a börtönbüntetés helyett alkalmazható bizonyos alternatív intézkedésekről (76/10); a felfüggesztett ítélet, probáció és a börtönbüntetés egyéb alternatíváiról (65/1); a feltételes szabadságra bocsátásról szóló (2003/22) ajánlások egyaránt alapul szolgáltak. Az Európa Tanács égisze alatt létrejött határozatokat, ajánlásokat e területről az Európai Unió alkalmazza.

Már az 1955. évi ENSZ Ajánlás 64. és 80. pontja előírta, hogy „A társadalom kötelezettségei az elítélt szabadulásával nem érnek véget. Olyan állami vagy magánszervekről kell gondoskodni, amelyek biztosítani tudják a szabadultak számára az arra irányuló utógondozást, hogy a velük szemben megnyilatkozó előítélet csökkenjen és társadalmi rehabilitációjuk mihamarabb bekövetkezzen.

A büntetés végrehajtásának megkezdésétől fogva figyelmet kell fordítani az elítélt szabadulás utáni jövőjére és támogatni, ösztönözni olyan kapcsolatok fenntartására az intézeten kívüli személyekkel és szervezetekkel, amelyek előmozdítják családjának vagy saját társadalmi rehabilitációjának érdekeit.” A szabadulásra való felkészítést szolgáló különleges programok egyre megszokottabbakká válnak. A társadalmi beilleszkedés segítésének célkitűzésére kell összpontosítaniuk és kapcsolatokat kialakítaniuk közösséggel, mint ahogy erre részletesebben a (2003. 22.) ajánlás is rámutat.

Olyan szociális és társadalmi szervezetekkel kívánatos az együttműködés, amelyek a szabadultak segítséget kívánnak nyújtani.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága (2006/2). ajánlása az európai büntetés-végrehajtási szabályokról 107.4 pontjának kommentárja kiemeli, hogy e „szervezetek” szó különösen a pártfogó felügyeleti szolgálatokat jelenti.

„Az elítélt fogvatartottaknak alkalmas időben és a szabadulásuk előtt segítséget kell kapniuk kifejezetten ilyen célra kialakított eljárások és programok révén, amelyek lehetővé teszik számukra a börtönélet és közösségben folyó, belső törvényeket tisztelő élet közötti átmenetet, amelyet hatékony szociális segítség kísér”. (107.1-107.3. pontok).

III. Az ügyészségek nagyobb része is a vádemelés elhalasztásának jogintézményét mind szélesebb körben, több büntető ügyben és több elkövető kapcsán alkalmazta az utóbbi években. Két év adatainak összevetéséből kitűnően az így befejezett bűnügyek egyre nagyobb szerepet kapnak, és jelentősen hozzájárulnak az alapvető irányelvnek a teljesítéséhez, melynek megfogalmazott célja a büntető eljárás egyszerűsítése és gyorsítása, az elterelés szerepének erősítése. A pártfogó felügyelők szerepe ebben nagyon fontos. Az arra alkalmas ügyek kiválasztása módjának és elveinek helyességét tükrözi, hogy a vádemelés elhalasztásával intézett bűnügyek nagyobb hányada az eljárás megszüntetésével ér véget, vádemelésre kisebb arányban került sor.

Mindazonáltal a jövőben szélesebb körben szükséges a vádemelés elhalasztása eredményességének garantálása érdekében a személyiséghez és az életviszonyokhoz igazodó magatartási szabályok és az elkövetett cselekménynek megfelelő egyéb kötelezettségek előírása. Ennek érdekében az ügyészek részéről a továbbiakban is fokozott szerepet kell biztosítani a pártfogóknak; és a Be 224. §-ának (l) bekezdésében írt lehetőségek minél nagyobb arányú alkalmazásával, a pártfogó felügyelőkkel való aktív együttműködés segítségével – a jövőben – a vádelhalasztás során az egyéniesítésre szükséges törekedni.

Az ügyészek tapasztalatai szerint kiemelkedően jó és segítő a pártfogói közreműködés, ami nagymértékben előmozdította a jogintézmény alkalmazásának kiszélesítését. Egyes ügyészségek gyakorlatában azonban még – a részlet-szabályozásból fakadó jelentős mérvű többlet-munkateher okán nem került sor nagyobb arányban a Be 225. §-ának (1)-(2) bekezdésében foglalt törvényi lehetőségek szélesebb körű kiaknázására. A magatartási szabályokra és kötelezettségekre vonatkozó rendelkezéseknek a minél szélesebb körű hatályosulását elősegíthetné a vonatkozó büntetőeljárás szabályok további egyszerűsítése.

A vádhalasztást érintő pártfogó felügyelői tevékenység továbbra is színvonalas és hatékony, valamint a sértetti jogosítványokat érintően ugyancsak előremutató. A pártfogók ember-ismeretére, pedagógiai készségére, szakmai felkészültségére a bűncselekmény folytán előállt helyzet megoldásában továbbra is lehet alapozni. A folyamatos kapcsolattartás során rugalmasan és hatékonyan reagálnak a terhelt-nél megállapított életvezetési gondokra. Kedvező eredményeket értek el a terhelt viselkedésének, együttműködési készségének kialakításában, a törvénytisztelő magatartásának erősítésében és a sértetti érdekek érvényre juttatásában.

Azon bűncselekmények esetén, amelyeknek terheltje a nyomozás során nem térítette meg az okozott kárt, és az más módon sem térült meg, a sértetti jogok érvényesítésére alkalmas eszköznek bizonyul a vádemelés elhalasztása során alkalmazott ügyészi kötelezés, valamint ennek pártfogó felügyelői ellenőrzése.

A megszüntetéssel és a vádemeléssel zárult eljárások nagyságrendileg eltérő volumene alapján kellő alappal vonható le a következtetés, hogy a sértetti jogosítványok hatályosulása tekintetében is igazolható a jogintézmény alkalmazhatóságának indokoltsága.

IV. A tudományfejlődés-elmélet tisztázta minden emberi tudás paradigmatis elöfeltételezettségét, és kizárólag csak ebből kiindulva valós értelmezhetőségét. Jövönk választását a múltnak jelenben megértése lényegesen befolyásolja. A jövő tervezése igényli a történelmi múlt ismeretét, mert csak annak tudományos elemzése alapján hagyományozhatók át értékek.

Egy-egy intézmény fejlődéséről az elmélet és a gyakorlat kölcsönhatására figyelemmel a hazai és egyetemes múltba helyezéssel kaphatunk teljesebb képet. A pártfogó felügyelői munka történelmi gyökerei – amint a jelenlévők előtt ismert – nagyon régi időkre nyúlnak vissza.

Történelmi hagyományaink egy mondattal így értékelhetők: önbizalomra okot adóak és erőt sugárzóak. Az egyetemes múltba pillantva látható, hogy elítéltek gondozására a 325-ben tartott niceai zsinat egy külön szervezetet létesített Hocutratores Pauperum néven. Hasonlóképpen már az ókorban a karthágói püspök a diakónusok köteleességévé tette, hogy viseljék gondját az elítélteknek. A XVIII. sz. végétől megindult börtön reformálási mozgalom eredményeképpen ismét egyik fontos kérdéssé lépett elő. John Howard nem csupán az elítéltek helyzetéért és a börtönállapotok gyökeres javításáért

szállt síkra, hanem törvény-javaslatot is nyújtott be „az elbocsátott elítéltek gondozásáról.” Az utógondozás, az ún. patronázsügy további felkarolói jótékony egyesületeket és intézeteket hoztak létre. A teljes kibontakozása és megerősödése az angol progresszív börtönrendszer végleges kialakításával vált lehetővé.

Hazánkban az utógondozással kapcsolatban Eötvös József már 1838-ban kifejtette, hogy „csak ha a büntető társaság mellett egy másik áll, mely a süllyedt szerencsétlent magához felemelni igyekszik, csak ha a rendes tömlöci kormányt egyes polgárok segítik, részint a lekipasztort felváltva, vigasztalással közelítve a rabokhoz, részint oktattva őket, vagy kiszabadulásuk után jövő jólétükről gondoskodna, csak akkor remélheti mindezen institúciók sikerét.”

Az utógondozási javaslatok az 1867-es kiegyezés és konszolidáció idején éledtek újjá, és ekkor lépett előtérbe valójában az ún. rabsegélyezés eszméje. Az utógondozás csiráját jelzi hazánkban 1873-ban „a Budapesti Rabsegélyző Egylet” létrehozása azzal a céllal, hogy a vagyontalan vizsgálati foglyoknak és elítélteknek megkönnyítse a polgári életbe visszatérését.

Az Egylet az elítélteket pénzsegélyben részesítette, megpróbált munkát szerezni nekik, segítséget nyújtott a támasz nélkül maradt hozzátartozóknak is pl. pénzzel, ruhaneművel. Ekkor a börtönöknek ugyanis még nem volt semmiféle jogszabályban előírt kötelességük, hogy segítsék az elítélteket a szabadulás után. Ez a feladat társadalmi alapon szerveződő egyletekre és magánszemélyekre hárult. Kozma Sándor királyi főügyész ennek nemcsak lelkes híve volt, hanem aktív utógondozási munkát is végzett.

A Patronázs Egyesületek Országos Szövetségét 1909-ben alapították. Az ezelőtti időszakban a fegyen-cövás és a rabsegélyezés fogalmak voltak használatosak, amit ekkor a patronázs munka fogalomhasználat váltott fel. Az utógondozás fogalma csak a XX. század második felében vált gyakorivá. A közvetítő iskola vetette föl 1900-ban a fiatalkorúak különleges büntetőjogi elbírálásának szükségességét, a szokásos rövid tartamú szabadságvesztés helyett – bár határozatlan időtartamú – átnevelést biztosító intézkedéseket, enyhébb esetekben próbára bocsátás mellett patronázs alkalmazását ajánlották. E javaslatok helyet kaptak a korabeli európai büntető kódexekben, így pl. Hollandiában 1901-ben, Angliában 1907-ben, Magyarországon 1908-ban.

Hazánk esetében kiemelendő, hogy a fiatalkorúak másképp kezelése már az 1795. évi büntető törvénykönyv javaslataiban is felmerült, 1845-ben pedig Zeleméren javítóiskola épült részükre; igaz, rövid életű volt.

A nemzetközi börtönügyi kongresszusoknak témája volt az utógondozás. Az 1878-as Stockholmi kongresszuson javasolt rabgyámoltásból az 1905. évi budapesti VII. Nemzetközi Börtönügyi Kongresszuson át az 1930-as Prágai Kongresszuson már úgy fogalmazódott meg, mint állami feladat. A magyar patronázs tevékenység törvénybe iktatásáról, állami feladatként történő megfogalma-

zásáról már az 1878. évi V. tcz. 27. §-a rendelkezett először az ún. rabsegélyezés ügyének törvénybe iktatásával. Míg az 1872. évi londoni, az 1895. évi párizsi kongresszuson is egyhangúlag azt mondták ki, hogy a szabadságvesztés büntetés végrehajtása alatt kötelező az elítéltnak fizikai munkát végezni, az 1905. évi budapesti tanácskozás állásfoglalása az elítéltek intézetén kívüli munkáltatását illetően keltett még külön figyelmet. Az élenjárók között voltunk már akkor.

Pártfogó és patronáns egyletek létrehozását, átmeneti otthonok fenntartását szorgalmazták.

Finkey Ferenc 1943-ban mutatott rá arra, hogy a mostoha körülmények megakadályozták Deák Ferencnek és társainak 1843. évi, európai színvonalú egy az egyben magyar javaslatának törvényérvélését. Érdekesnek találta elmélkedni arról, hogy annak hármas tagozódása: büntető törvénykönyv, bűnvádi perrendtartás és külön végrehajtási kódex nem merőben tudományos külsőség, hanem hatalmas rendszer, amely a maga szerves erejével össze tudta volna foglalni és a megvalósulás felé vinni az utógondozást és a patronázst is.

Ezzel a szociális követelmények büntetőjogi téren nagy lépéssel közeledtek volna már 100 évvel korábban a megvalósulás felé.

A második világháború utáni közvetlen évekből származó szakirodalomban is olvasni, hogy „a visszaesők magas arányszámának leszorítása érdekében elsősorban az utógondozás kiépítése látszik a legsürgetőbb feladatnak”. Az utógondozás szükségességét hangsúlyozva mutattak rá: „végzetes következményekkel járó szánalmas tévedés” az utógondozást akár felesleges jótékonykodásként fel fogni”, akár azt hinni, hogy a bíraskodással és a büntetés-végrehajtással – de utógondozás nélkül – az állam „büntetőjog-szemponitú köteleességei” kimerültek.”

Az 1105/1954. (XII. 7.) MT számú határozat a 19. pontjában előírta, hogy „a letartóztatottak munkába helyezéséről szabadulásuk után – gondoskodni kell.”

1960-ban ügyészi vizsgálat megállapította, hogy a visszaesők nagy százalékánál az ismételt bűnözésben szerepet játszott a magára hagyatottság, a társadalom elfordulása, a szabadságvesztésből szabadult foglalkoztatásának megtagadása. Ezt követően bizonyos változást hozott az 55/1960. (XII. 22.) Korm. sz. rendelet, amely a börtönből szabadultak munkába való elhelyezését elsőként szabályozta. Konkrét feladatokat fogalmazott meg a büntetés-végrehajtási intézetek számára is az elítéltek szabadulásának előkészítésével kapcsolatban. Csak a szabadulók kérelmére tette kötelezővé a segítségnyújtást a munkába helyezéshez. Sokszor azok az elítéltek nem kértek segítséget, akiknek erre a legnagyobb szükségük lett volna.

A szabadságvesztésből szabadult személyek munkába állításáról szóló 12/1965. (VII. 11.) Korm. sz. rendelet ismertette az utógondozás szervezetét és feladatait. Hiányzott azonban az utógondozás egységes irányítása, tehát nem volt olyan szervezet, amely összehangolta volna az utógondozásban közreműködők munkáját. Az 1965. évi Korm. rendelet végrehajtása tárgyában kiadott 9/1966.

EüM sz. utasítás módot nyújtott önkéntes vállalkozó pártfogó felügyelő kirendelésére, azonban a feladatuk és jogkörük nem volt pontosan meghatározva, így funkcióiknak nemigen tudtak eleget tenni. Az 1966. évi 21. sz. tvr. 34. § (1) bekezdésében előírta, hogy az elítéltet a társadalomba való beilleszkedése, a szabadulás utáni munkába állása érdekében kellő időben fel kell készíteni a szabadulásra. Az 1107/1976. IM sz. utasítás részleteiben szabályozta, hogy az utógondozás előkészítésénél melyek a büntetés-végrehajtási szervek feladatai. Az 1970-ben tartott ügyészi vizsgálat feltárta, hogy a korábbiakhoz képest az utógondozás helyzete nem javult, sőt egyes területeken hanyatlást tapasztaltak. Már ekkor felmerült az utógondozás új alapokon való szabályozásának szükségessége.

Így jutott el jogfejlődésünk a szabadságvesztésből szabadult személyek utógondozásáról szóló 1975. évi 20. tvr. megalkotásához, amely egységes irányítás alatt működő utógondozói-pártfogói rendszert hozott létre. Az első törvényhozási intézkedés volt, amely a visszaesőkkel szemben nem a represszió fokozásával kívánt fellépni. A segítő-gondozó funkciót minden arra rászoruló szabadságvesztésből szabadult személy esetében lehetővé tette, e feladatok lényegében a szabadulás előkészítésében, támogatásában jelentkeztek.

A részletes végrehajtási szabályokat a 3/1975. (XII. 11.) IM és a rendőri szervekre külön vonatkozó 7/1977. BM sz. utasítás tartalmazta.

Helyesen mutatott rá a törvényerejű rendelet indokolása arra, hogy „a büntetését kitöltő személy elkövet-e újabb bűncselekményt, jórészt attól függ, milyen körülmények közé került, a környezete miként befolyásolja, adott esetben miként ellenőrzik a magatartását, a szükséges esetben megkapja-e a támogatást a társadalomba való beilleszkedéshez.”

Az 1979. évi 11. tvr. a bv. nevelés folyamatjellegét kiemelve rögzítette, hogy a hatásrendszer eleme a büntetést megelőző és a szabadulást követő időszak is.

A gyakorlati tapasztalatok szerint is illuzórikussá válhat a legintenzívebb és legeredményesebb büntető szankcionálás is az utógondozás hiánya vagy helytelensége miatt.

A Btk. 82. §-ában szabályozott járulékos jellegű intézkedés, a pártfogó felügyelet közvetlen előzménye az 1975. évi 20. sz. tvr.-ben előírt pártfogó felügyelet volt. A Btk. továbbfejlesztette, és szélesebb körben jelentőséghez jutó jogintézménnyé formálta. Tartalmát a Bv tvr. 92-104 §-ai, valamint miniszteri rendeletek határozták meg. A biztonsági, felügyeleti, valamint a reszocializálási, segítői vonások komplexitását adta meg ez a szabályozás.

A fiatalokúakra vonatkozóan az 1951. évi 34. tv.-től az 1961. évi V. tv. 100 §-án át a Btk. 119. §-ig még sok OM és MM rendelet tartalmazott a pártfogó felügyeletükről szabályokat.

Az utóbbi négy évben megteremtették a pártfogó felügyelet korszerűsítéséhez szükséges törvényi kereteket, és megindult a pártfogói szolgálat a mai útján.

Napjainkhoz visszatérve megállapíthattuk, hogy ma már nálunk is léteznek az alternatívákat kereső irányzatok, a diverziós programok, a kompenzáció, indul a mediáció. Minden hozzáértő látja, hogy csak a pártfogó felügyelőkkel valósulhat meg.

A közösségi szankciók nem a valamitől megfosztást tűzik ki célul, hanem felelős alanynak tekintik az elkövetőt. Közösségben végrehajtott és különböző szintű szabadságkorlátozással kombinált felügyeletet jelentenek, amelyek a reintegrációhoz szükséges támogatást is nyújtják az elkövetőnek. Mögöttük azonban mindig ott áll a szabadság elvesztésének lehetősége, azaz szabadságvesztésre változtathatók át.

A bűnüldözők, az igazságügyi szervek, ezen belül a pártfogó felügyelők tevékenységének minősége, jogszerűsége alapvető feltételként befolyásolja a szankcionálás eredményességét, az újabb bűnelkövetések megelőzését. A törvényességi követelményeket már most is maradéktalanul kielégítő munkájuk mellett a társadalom legkülönbözőbb erőinek még aktívabb, szervezettebb, koordináltabb, szabályozottabb támogató részvételében bízva kívánok további sikereket.

BESZÁMOLÓ AZ ESC KONFERENCIÁRÓL

(2006. augusztus 26-29., Tübingen, Németország)

Az Európai Kriminológiai Társaság (European Society of Criminology, a továbbiakban ESC) éves konferenciájának megrendezésére a németországi Tübingenben került sor 2006. augusztus 26. és 29. között. Tübingen, az egyeteméről híres baden-württembergi kisváros méltó helye volt a rendezvénynek, amelynek keretében a résztvevők összesen 125 különböző panel keretében vitatták meg a legújabb kriminológiai kutatások fejleményeit.

Első nap, 2006. augusztus 26.

A konferencia megnyitása, este social meeting.

Második nap, 2006. augusztus 27.

Az *Internet and Cybercrime* panel témái az „elkövető” és az „elkövetés” megváltozott értelmezése a technológia-orientált társadalomban, speciális virtuális attitűdök, valamint az adathalászati technikák voltak. Taiwanban és Japánban rendkívül népszerű az Internet Enko. Ez a kifejezés olyan internetes tartalomszolgáltatást takar, amelynek keretében a felhasználók regisztráció után egymással ismerkedhetnek. A kommunikáció része a szexuális szolgáltatások kínálása és igénybe vétele is, ami azonban nem korlátozódik a nagykorúakra. Jelenleg az Internet Enko-t mindenki használhatja, a regisztráció nem kötött életkori határhoz, így sok kiskorú is ezt a kommunikációs formát választja.

Az azonnali visszacsatolás élménye háttérbe szorítja a valóságos kapcsolatokat, ezért az internetes kommunikáció – a világnak ezen szegletében is – igen népszerű. A problémák eredete, hogy sokan, beleértve a kiskorúakat is, ezen az úton keresnek szexuális partnert, illetve kínálják és bonyolítják prostitúciós szolgáltatásaikat. A regisztráló személy életkora nem ellenőrizhető, a gyerekek otthonról és nyilvános portálokról is elérhetik ezt a szolgáltatást, szerepelhetnek mind a keresleti, mind a kínálati oldalon. Az internet által profanizált magatartás elterjedése azért különösen feltűnő, mert Taiwanban rendkívül konzervatív a társadalom, amely még felnőttkorban sem fogadja el a nyílt szexualitást. Az informális konzervativitás azonban nem találkozik a valóságos attitűdökkel: a családapák között elterjedt a szexvideók otthoni nézése, extrém tartalmakkal, mint amilyen pl. gyermekek felé irányuló abúzus. A formális moralitás és az informális kulturális szabályok nem találkoznak, a konzervativitás az elfojtott szexuális vágyak rejtett kiéléséhez vezet. A gyerekek – látva a profán magatartások internetes elterjedését, tudatában a családi körben nyíltan érvényesülő maskulin driftnek (abúzus) –, felnőtt korban nem képesek egészséges párkapcsolat létesítésére. Az előadó felvázolta, milyen lehetőségei vannak a korlátozásnak, ilyen például az Internet Enko használatának (a regisztrációnak) életkori határok közé szorítása (napszaktól függően 16 ill. 12 év lehetne a felhasználói korhatár). Kérdésemre, mely szerint nem lenne-e egyszerűbb feloldani a pornográfia általános tilalmát, hiszen valószínűleg ez okozza a nagy mértékű bűjtatott szexuális agressziót, az előadó válasza az volt, hogy nem. A taiwani társadalom ragaszkodik a konzervatív erkölcsihez (amelyek egyébként csak „papíron” léteznek), és meggyőződése szerint sokkal rosszabb lenne a helyzet, ha a szexualitás oldottabb kereteket kapna.

Ezt követően részt vettem az *ISRD*¹ eddigi eredményeit bemutató panelen. Josine Junger-Tas beszámolt a kutatás kezdeteiről (1989), majd a kutatás megismétlésének, illetve kibővítésének okáról, céljáról. Az olasz, a német és a svájci előadók felvázolták országuk mintavételi eljárását, a kutatás során felmerülő nehézségeket, lényegében egy-egy kibővített technikai riportot hallhattunk. A legeredményesebb ezidáig a német fél volt, aki az adatbevitelt és az adatok tisztítását is befejezte. A kontrollteória érvényesülését vizsgálták a kérdőívre válaszolók között. Ennek megfelelően külön kategóriákba sorolták a kérdéseket. Pearson-korrelációval megállapították, hogy a 13 éves fiatalok között a lányok deviáns tevékenységekben való részvétele alacsony, míg később, 15–16 éves korban meg egyezik a fiúkével. A deviáns magatartással a „csoportdevianciákban való részvétel” („readiness for peergroup delinquency”) és a „kockázatvállalás az önkontroll rovására” („self-control risk-taking”) áll a legmagasabb korrelációban. A legkevésbé befolyásolta a tanulók magatartását az iskolához

1 ISRD: International Self-Reported Delinquency Study. A kutatásban több mint 30 ország vesz részt, köztük magyar részről az ELTE és az OKRI is, OTKA-támogatással. Nyilvántartási szám: K 60981

való viszony: sem az iskola szeretete, sem az intézmény nem szeretete nem szignifikáns a deviáns viselkedés kialakulásában.

A *Longitudinal Studies on Criminality and Crime* c. plenáris ülésen két átfogó előadást hallhattunk. Ineke Haen Marshall filozófiai megközelítésben beszélt a longitudinális vizsgálatok eredetéről, értelméről, céljáról. Hangsúlyozta, hogy a kutatások azért olyan sikeresek, mert amellet, hogy empirikus adatfelvételre épülnek, mindig figyelembe veszik az egyes országok történelmi és politikai fejlődését, és kockázatkezelési politikát is megfogalmazznak. Ugyanakkor nem hátrány, ha a kutatások együttműködnek a büntető igazságszolgáltatással. Klaus Boers a főbb longitudinális kutatások eredményeit rendszerezte (Thornberry: Rouchester youth developmental study (1984, 1994); Sampson & Laub: Age-graded theory of informal social control (1993); Sampson & Laub: Life-course theory of cumulative disadvantage (1997); Kerner et al.: Tübingen young offender longitudinal study (1998); Moffitt: Life-course theory (2002); Boers et al.: Duisburg study on life-course trajectories (2002); Bernburg & Krohn: Socio-constructivist study (2003)).

A *Policing Offenders and Environments* elnevezésű panelben a Szöuli Egyetem professzora beszámolt a sorozatgyilkosok nyomozásában nagy szerepet játszó technikai eszközről, a földrajzi profilalkotásról, amelynek segítségével rendszerbe sorolhatók a sorozatelkövetők tulajdonságai. Az előadás inkább technikai jellegű volt, semmint kriminológiai. Roach Jasontól egy igen érdekes előadást hallhattunk arról, hogy a bűnelkövetők által tanúsított deviáns magatartás célravezető lehet a felderítésben. A „Those who do big bad things often do little bad things” c. előadás kiindulópontja, hogy egy zsebes sokszor nem egyéb, mint szabadságos gyilkos (“a shop-lifter is probably not else than a murderer off-job”). A súlyos bűncselekményt elkövetők egyébként is normaszegő magatartást tanúsítanak (pl. tűzrakás erdőben, ittas vezetés, iratok nélküli vezetés, kerékpárlopás stb.). A kis normaszegések egyfelől elősegítik az elkövetők lebukását, másfelől azok ismeretében kidolgozható egy olyan kockázati faktor-skála, amely lehetővé teszi a súlyosabb bűncselekmények előrejelzését (risk-factor collection for offender self-selection). A panel keretében Josée Savoie, a Statistics Canada munkatársa – az ISRD2 projekt egyik résztvevője – a fellelhető statisztikai adatokat vetítette ki Vancouver lakosságára. Igazolta azt a széles körben ismert tényt, mely szerint a személy elleni erőszakos bűncselekményeket általában lakóhelyük közelében követik el az emberek – valószínűleg azért, mert az áldozatok nagy része is a családi, ill. a lakókörnyezetből kerül ki. Szemben a vagyoni elleni bűncselekményekkel, amelyek elkövetői általában a város másik végébe utaznak (ill. a túristák által kedvelt helyszínekre). Az elkövetők közül a 12-17 évesek utaztak a legkevesebbet, és számuk a személy elleni erőszakos bűncselekmények között felülreprezentált volt.

Harmadik nap, 2006. augusztus 28.

Az *Adolescent Crime* panelben Per-Olof Wikström az önkontroll normaszegő magatartás kialakulásában játszott szerepét vizsgálta (self-control theory) két svédországi városban. Azt találták, hogy az életben különböző hatások érik az embert, amelyek az egyes embereket másként befolyásolják. Hogy milyen irányba mozdul el az egyén magatartása, az nagyban függ a formális társadalmi kontrolltól, amelyet a kisközösség gyakorol az egyén felett (a self-control és a life-course theory megerősítése). Mindkét városban szignifikáns volt a *high-risk individual* és a *high risk lifetime* együttes előfordulása az erőszakos bűnözésben. Azok tehát, akik közvetlen környezetükhöz kevésbé kötődnek, kisebb a szülői ellenőrzés felettük, és erkölcsi adaptációjuk is alacsonyabb, *valamint* deviáns baráti körben is mozognak, kimaradnak éjszakára, és alkoholt is fogyasztanak, nagyobb valószínűséggel követnek el erőszakos deviáns cselekményt. A differenciális asszociáció teória vizsgálatára épült Stephen Boxford tanulmánya, amely az iskola szerepét vizsgálta a bűnözői magatartás kialakulásában. A német ISRD2 tanulmánnyal ellentétben azt találták, hogy az iskolai hangulat (school climate) nagyobb mértékben befolyásolja a deviáns magatartást, mint a bandához tartozás. Azonban, akik magasabb önkontrollal bírtak (balanced students), azokat kevésbé befolyásolta az iskolahangulat. Végezetül Treiber Kyle, cambridge-i professzor hasonlította össze a kontroll teóriát és a szituációfüggő cselekvési teóriát (situational action theory). Konklúziója szerint a két elméletet leginkább együttesen célszerű alkalmazni.

A *Youth Crime, Sanctioning, Imprisonment and Recidivism* c. panelben Tom Ellis összehasonlította a brit és a japán fiatalkori bűnözés kezelésére alkalmazott technikákat. Aligha van valami, amit a japánok a britektől tanulhatnak: míg Japánban az egész társadalom felelőssége a 20 éven aluliak bűnözéstől való távoltartása, addig a britek (és hozzájuk hasonlóan más nyugat-európai országok) informális társadalmi kontrollja nem működik, itt a család felelőssége a bűnözéstől való távoltartás. Ez a metódus azonban nem működik megfelelően, mi több, a nyugati kulturális hatások tovább rontanak a helyzeten. Ilyen például a média hatása, amely a legsúlyosabb esetek kiemelésével nyomást gyakorol a büntetőpolitikára a keményebb fellépés irányában. Ilona Halsewood-Pócsik a Manchester University Jogi Fakultásáról beszámolt a fiatalkorú bűnelkövetők körében alkalmazott prevenciósi módszerről, amelyet az USA-ban „csizmatáborként” aposztrofáltak. A „HIT”, azaz High Intensity Training első tábora az USA-ban alakult 1983-ban, és jelenleg 35 tagállamban, Kanadában és az Egyesült Királyságban működik. A tréninget az Egyesült Királyságban 2005-ben, pár éves szünet után újraindították. Az előadó ennek okairól beszélt, valamint a program előnyeiről.

Negyedik nap, 2006. augusztus 29.

A *Media and Public Attitudes* panel keretében az előadók Mertonhoz nyúltak vissza a tömegbefolyásolási technikák magyarázatához. Minél több információt kap a tömeg, és minél mélyebb, megbízhatóbb ez az információ, annál jobban megértik a bűncselekmény lényegét, és annál kisebb lesz a súlyos büntetés iránti igény. Az iskolázottság foka ugyanakkor szignifikánsan befolyásolja a bűnözők felé irányuló attitűdöt: minél iskolázottabb a tömeg, annál kisebb a valószínűsége annak, hogy az elkövetőt hősként értékelik – persze ez összefügg a bűncselekmény mélyebb megértésével is. Ugyanakkor, növekszik a szakadék a jó ledukált, jól informált, valamint az aluliskolázott, alulinformált tömegek között. E két csoportnak másfajta információra van igénye, az aluliskolázott, alulinformált tömegnek más (pozitívabb) a bűncselekményekről, a bűnelkövetőkről kialakult képük („a criminal as a cultural hero”).

A *Gender and Crime* panelen előadást hallhattunk a fogamzásgátló tabletták fiatalkorúak körében való engedélyezéséről az USA-ban, és ennek abortusz miatti letartóztatásokra gyakorolt hatásáról. A konklúzió az, hogy amióta 1960 óta fokozatosan engedélyezték a „pill” használatát a fiatalkorúak számára is, kevesebb a letartóztatások száma. Jóllehet, a teenager-korosztály gyorsabb („idő előtti”) nemi érése nem befolyásolta a tablettá engedélyezését, annak bevezetése inkább a politikai célok elérésének eszköze volt. A jeruzsálemi Hebrew University tanára, Simha F. Landau a női bűnözés és a nők felé irányuló társadalmi attitűd kapcsolatáról beszélt. Foucault *Az erő hatalma* c. munkáját vette alapul az interjúk elemzéséhez, amelyeket női börtönlakókkal készített. A társadalmi attitűd nemcsak a személy elleni erőszakos elkövetésben domináns, de általában a bűnelkövetésben, a devianciában. Amikor a hatalmi dominancia (társadalmi elvárások, nyomás), valamint a női ellenállás is magas, akkor sodródik a bűnelkövetésbe az egyén. Mivel az izraeli társadalom az élet szinte minden területén korlátozza a nőt, az kénytelen visszahúzódni, ezáltal elnyomni, visszafojtani reakcióit is. Amikor ezek a reakciók a felszínre törnek, akkor beszélünk bűnelkövetésről – amelyben azonban nagyobb szerepet játszik a környezet, mint maga az egyén.

A konferenciát Hans-Jürgen Kerner, az ESC elnöke, a Tübingeni Kriminológiai Intézet vezetője, a konferencia szervezője és Kauko Aromaa, a HEUNI elnöke (és az ESC új elnöke?) zárta.

A konferencia kritikájaként említem, hogy alig volt reprezentatív kutatás. Nem ritkán 10-50 fős mintával dolgoztak a kutatók, és a mintaválasztás nem felelt meg a tudományos elvárásoknak. Különösnek találtam ugyanakkor, hogy az illegális cigaretta piac elemzésére három panel is épült. A fiatalkori devianciák, a szervezett bűnözés, a médiahatások, valamint az internet erkölcsöket újraértelmező hatása mellett kétlem, hogy ez lenne manapság a legfontosabb probléma.

JOGÁLLAMISÁG ÉS A TERRORIZMUS ELLENI HARC – NEMZETKÖZI KONFERENCIA

A terrorizmus veszélyeire hivatkozva – a 2001. szeptember 11-i események óta az Egyesült Államokban és Európában is – a kormányok egyre többször alkalmaznak olyan jogi eszközöket, melyek súlyosan megkurtítják az emberi jogokat. Vajon van-e létjogosultsága az effajta lépéseknek? Hol húzódik meg az a határ, amikor az alapvető emberi jogok korlátozásával az egyén szabadsága már sokkal nagyobb mértékben sérülhet, mint amennyit biztonsága érdekében nyerhet a feltételezett terrorizmus elleni küzdelemmel? Egyebek mellett erről tanácskoztak a Magyarországi Európa Társaság által rendezett „Jogállamiság és a terrorizmus elleni harc – Magyar és nemzetközi kilátások” című konferencián a Közép-európai Egyetemen (CEU) 2006. november 20-án nemzetközi szaktekintélynek örvendő német, amerikai és magyar egyetemi professzorok. A konferencián részt vett Göncz Kinga külügyminiszter is.

A Nyílt Társadalom Intézettel, a CEU jogi tanszékével és a Friedrich Naumann Alapítvány közreműködésével tartott rendezvényen a nemzetközi joggal, biztonságpolitikával és az emberi jogokkal foglalkozó kutatók, egyetemi oktatók és más meghívottak arra a kérdésre keresték a választ, hogy a demokratikus államok milyen módon reagálhatnak a lehetséges fenyegetésekre. Magyar és más európai, illetve amerikai előadók – mint Sajó András, a Közép-európai Egyetem professzora, Detmar Doering, a berlini Liberális Intézet igazgatója, Vincze Hajnalka biztonságpolitikus, Edwin Rekosh, a Public Interest Law Initiative nevű, a Columbia Egyetemen és a Közép-Európai Egyetemen futó szakmai program vezetője – a bel- és külbiztonság igényeinek, illetve az állampolgári jogok biztosításának valós vagy állítólagos szembenállását vitatták meg a workshop során.

Az utóbbi években számos olyan példával találkozhattunk mind az amerikai, mind pedig az európai kontinensen, amelyek miatt szükségessé vált az állam által alkalmazott eszközök górcső alá vétele. Így például felmerül a kérdés, hogy szabad-e büntetőeljárás-jogi garanciáktól megfosztani olyan gyanúsítottakat, akik valószínűleg terrorista cselekményt követtek el, vagy meg lehet-e kínozni ezeket az embereket annak érdekében, hogy a bűnüldöző szervek információkhoz jussanak. Kaphat-e az állam olyan büntetőjogi garancia alóli felmentést, mint a gyanúsított védőhöz való joga, tárgyalás nélküli fogva tartása avagy a bírósági tárgyalás nyilvánossága.

A Közép-európai Egyetemen tartott tanácskozást Bárd Petra, a Magyarországi Európa Társaság alelnöke nyitotta meg, felvázolva a főbb, jogi relevanciájú kérdéseket; az ő összefoglalóját a konferencia másik szervezője, a Friedrich Naumann Alapítvány budapesti irodájának vezetője, Charles du Vinage megnyitó köszöntő szavai követték. A konferencia első meghívott előadója, Sajó András, a CEU professzora előadásában aggályainak adott hangot, amikor az alkotmányos jogrendet állította szembe a kizárólagos biztonságközpontú renddel, ahol a félelem uralkodik. Detmar Doering, a berlini Liberális Intézet igazgatója a gazdasági fejlettség és a demokratizmus közötti korrelációt vizsgálta. Molnár Péter, a CEU Média és Kommunikációs Központjának munkatársa a terrorizmus elleni harc egy speciális aspektusát vette górcső alá: a szólásszabadság határait; a gyűlölet-beszéd tiltásának megengedhetőségét tárgyalta.

Lattmann Tamás, az ELTE Nemzetközi Jogi Tanszékének oktatója előadásában hangsúlyozta, hogy a terrorizmussal szembeni fellépés keretei között is szükséges a meglévő jogi szabályok tiszteletben tartása ugyanúgy, mint a jogi kategóriák tisztaságának megőrzése.

Wiktor Osiatynsky, a CEU tanára kiemelte az emberi jogok és a biztonság összeegyeztethetőségének fontosságát. Edwin Rekosh, a Public Interest Law Initiative szakmai program vezetője Egyesült Államokbeli szemszögből tárgyalta az emberi jogok felfüggeszthetőségének lehetőségét. Vincze Hajnalka biztonságpolitikus a terrorizmus elleni küzdelem transz-atlanti vonatkozásaival foglalkozott előadásában. A záróbeszédet tartó Göncz Kinga külügyminiszter hangsúlyozta a nemzetközi közösség és Magyarország felelősségét a politikai erőszak megfékezésében, kiemelve az interkulturális párbeszéd, illetve a világ szegényebb országait segítő támogatások és fejlesztések fontosságát.

A Magyarországi Európa Társaság a konferencia előadásainak megjelentetését tervezi.

VÁLOGATÁS A SZAKIRODALOMBÓL

Büntetőjog

BELOVICS – BÉKÉS – BUSCH – GELLÉR

MARGITÁN – MOLNÁR – SINKU Büntetőjog. Általános Rész. 3., hatályosított kiadás.
Lezárva: 2006. aug. 31. HVG-ORAC Lap- és
Könyvkiadó Kft., Bp., 2006.

BÓCZ ENDRE Büntetőeljárás jogunk kalandjai. Sikerek, zátonyok és
vargabetűk. Magyar Hivatalos Közlönykiadó,
Bp., 2006.

GÖRGÉNYI ILONA Kárjótétel a büntetőjogban, mediáció
a büntetőügyekben. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.,
Bp., 2006.

KISS NORBERT – HOLLÁN MIKLÓS

GELLÉR BALÁZS A Büntető Törvénykönyv magyarázata. I. Általános rész.,
II. Különös rész (1.), III. Különös rész (2.).
Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Bp., 2006.

PÓCZIK SZILVESZTER

DUNAVÖLGYI SZILVESZTER (SZERK.) Társadalmi összefogással a lakásmaffia ellen.
Tanulmányok, dokumentumok 2002-2006.
Biztonságos Magyarországért Közalapítvány, Bp., 2006.

Gazdasági jog

- GALGANO, FRANCESO Globalizáció a jog tükrében. A gazdasági jog elemzése.
HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp., 2006.
- GÁL JUDIT – KISS GÁBOR – ZARA LÁSZLÓ A végelszámolási eljárás. 3., hatályosított kiadás.
Lezárva: 2006. okt. 10. HVG-ORAC Lap-
és Könyvkiadó Kft., Bp., 2006.
- JUHÁSZ LÁSZLÓ A magyar fizetéseképtelenségi jog kézikönyve.
Lezárva: 2006. szept. 15.
Novotni Alapítvány-Lícium-Art, Miskolc, 2006.
- NOCHTA TIBOR – ZÓKA FERENC
- ZIMBOK FERENC A gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény
magyarázata. Magyar Hivatalos Közlönykiadó,
Bp., 2006.
- UVVÁRI GÉZA Az új társasági és cégtörvény. Alapítás – átalakulás –
végelszámolás – felszámolás számvitele. Novo School,
Bp., 2006.
- VIDA SÁNDOR Az Európai Bíróság védjegyjogi gyakorlata.
Lezárva: 2006. szept. 15. Novotni Alapítvány,
Miskolc, 1006.
- ZAVODNYIK JÓZSEF A biztosítókról és a biztosítási tevékenységről szóló
2003. évi LX. törvény magyarázata I-II.
Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Bp., 2006.

Közigazgatási jog

- BOGNÁR PIROSKA A nonprofit társaságok. Lezárva: 2006. aug. 31.
HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp., 2006.
- DARÁK PÉTER A magyar közigazgatási bíraskodás újjáalkotása,
avagy a közigazgatási bírósági eljárás újrászabályozása?
In.: Europäische Justizsysteme Öffentlich-rechtliche
Gerichtsbarkeiten in der EU. Berlin, 2006.
- FAZEKAS MARIANNA – FICZERE LAJOS Magyar Közigazgatási Jog. Általános rész. 7.,
átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó, Bp., 2006.

GARAJSZKI ZOLTÁN Számviteli törvény 2006. Változás – indoklással.
HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp., 2006.

JURÁNYI BENEDEKNÉ – NÁNAI GYÖRGYNÉ

PARÓCZAI PÉTERNÉ – VADÁSZ IVÁN Adóváltozások 2006-2007. Novo School Kht. –
Saldo Rt., Bp., 2006.

LŐRINCZ LAJOS A közigazgatás alapintézményei. HVG-ORAC Lap- és
Könyvkiadó Kft., Bp., 2005.

LŐRINCZ LAJOS Közigazgatás az EU tagállamaiban – összehasonlító
közigazgatás. UNIÓ, Bp., 2006.

Vámosi-Nagy Szabolcs (szerk.) Adótan és Példatár. Adózási ismeretek. Saldo Rt., Bp., 2006.

Munkajog

BANKÓ ZOLTÁN – BERKE GYULA

GYULAVÁRI TAMÁS – KISS GYÖRGY A Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény
magyarázata I-II. Magyar Hivatalos Közlönykiadó,
Bp., 2006.

BIHARY PÁL (SZERK.) Tanulmányok a távmunkáról. Budapesti Munkaerőpiaci
Intervenció Központ, Bp., 2006.

KOCSÓ ÉS TSAI – PINTÉRNÉ TORMA MÁRIA

ÚJHÁZI MIKLÓS Munkajogi iratmintatár. Lezárva: 2006. júl. 31.
HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp., 2006.

Polgári jog

CsÚRI ÉVA A társasági részesedések a házassági vagyonjogban.
Lezárva: 2006. jan. 1. HVG-ORAC Lap- és
Könyvkiadó Kft., Bp., 2006.

KOVÁCS ZSOLT (SZERK.) Biztosítási közjog. Kézikönyv a gyakorlat számára.
HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Bp., 2006.

NÓTÁRI TAMÁS – PÉTERFALVY ATTILA

SÁNDOR ISTVÁN A Polgári Törvénykönyv magyarázata. I.
A Személyek joga. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Kft.,
Bp., 2006.

TÖRÖK GÁBOR (SZERK.) A Polgári Törvénykönyv magyarázata. III. Dologi jog.
Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Bp., 2006.

TÖRÖK GÁBOR (SZERK.) A Polgári Törvénykönyv magyarázata. IV. Kötelmi jog.
Különös rész. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Bp., 2006.

Általános téma

BALÁZS KATALIN – ÓDOR BÁLINT A nemzeti és etnikai kisebbség jogok nemzetközi forrásai
(magyar – angol – francia nyelven.)
Lezárva: 2006. júl. 31. HVG-ORAC Lap- és
Könyvkiadó Kft., Bp., 2006.

BALÁZS KATALIN – ÓDOR BÁLINT (SZERK.) A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok nemzetközi forrásai.
Magyar Országgyűlés, Bp., 2006.

BÁNDI GYULA Környezetjog. Ötödik, átdolgozott kiadás.
Osiris Kiadó, Bp., 2006.

CSABA LÁSZLÓ A fölemelkedő Európa. Akadémiai Kiadó, Bp., 2006.

CSURGÓ OTTÓNÉ (SZERK.) Üzleti etika. SALDO Rt., Bp., 2006.

HORVÁTH GY. – KUTACS M.

Soós L. – VAJDOVITS É. Igazságügyi szakértői kézikönyv. Lezárva: 2006. okt. 15.
HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp., 2006.

JUHÁSZ-TÓTH ANGÉLA A nemzeti parlamentek és a kormányok együttműködése
európai uniós ügyekben Magyarországon és az
Európai Unió többi új tagállamában.

Lezárva: 2005. aug. 31. Magyar Országgyűlés
Európai Ügyek Bizottsága, Bp., 2005.

KOVÁCS PÉTER Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó, Bp., 2006.

LÉKÓ ZOLTÁN A lobbitorvény kézikönyve. Lezárva: 2006. szept. 1.
HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp., 2006.

NAGY CSONGOR ISTVÁN Az Európai Unió nemzetközi magánjoga.

Határon átnyúló polgári jogviták az EU-ban.

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp., 2006.

ÓDOR BÁLINT (SZERK.) A nemzeti kisebbségek védelme az Európai Közösségek
Bírósága és az Emberi Jogok Európai Bírósága
tevékenységében. Országgyűlés Hivatala, Bp., 2006.

- OSZTOVITS ANDRÁS Európai fogyasztóvédelmi magánjog és jogszabálygyűjtemény. Lezárva: 2006. jún. 30.
HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp., 2006.
- SAJÓ ANDRÁS Alkotmányosság a magánjogban. CompLex Kiadó, Bp., 2006.
- SZABADFALVI JÓZSEF (SZERK.) Facultas Nata – Ünnepi tanulmányok a miskolci jogászképzés 25. évfordulójára. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006.
- SZABADFALVI JÓZSEF (SZERK.) Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Juridica et Politica Tom. XXIV. Miskolci University Press, 2006.
- SZILÁGYI PÉTER Jogi alaptan. 3., átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó, Bp., 2006.
- TATHAM, F. ALLAN Ec Law in Practice: a Case-Study Approach.
HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp., 2006.